

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Горпинюк О.П.

**ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ ПРО
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ
СВОБОД У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
В УКРАЇНІ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО
ПРАКТИЧНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

**Львів
Видавництво "БОНА"
2018**

УДК 342.7:343.211.3](477)(072)

З - 36

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету № 6 (юридичний)
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 13 від 13 червня 2018 року)

Рецензенти:

Багрій Микола Васильович – доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені І. Франка, кандидат юридичних наук, доцент;

Луцик Василь Васильович – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

З - 36 Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні : методичні рекомендації для підготовки до практичних і семінарських занять для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр», галузі знань 08 «Право», спеціальності 081 «Право», кримінально-правової спеціалізації, денної та заочної форм навчання / Укладач: О. П. Горпинюк – Львів : ПП «Видавництво БОНА», 2018 р. – 174 с.

ISBN 978-966-2626-82-7

УДК 342.7:343.211.3](477)(072)

Методичні рекомендації складаються з теоретичних питань, практичних завдань та задач, питань і тестів для самоконтролю, а також тем для рефератів, які повністю охоплюють програму навчальної дисципліни: «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні». Запропоновані завдання покликані сформувати у здобувачів вищої освіти систему теоретичних знань про нормативні положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та застосування їх у практиці Європейського суду з прав людини, а також навчити використовувати правові позиції відповідного Суду для вдосконалення кримінального законодавства та правозастосування.

Для здобувачів вищої освіти, аспірантів, викладачів юридичних вищих закладів освіти, а також практикуючих юристів.

ISBN 978-966-2626-82-7

© Горпинюк О. П., 2018

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ.....	5
2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	7
ТЕМА 1. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО І КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ	7
ТЕМА 2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ЇХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ	17
ТЕМА 3. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	24
ТЕМА 4. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ МІЖ РІШЕННЯМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	32
ТЕМА 5. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СВІТЛІ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	36
ТЕМА 6. «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА «ПОКАРАННЯ» ЯК АВТОНОМНІ ПОНЯТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ	42
ТЕМА 7. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 5 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. «ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ» У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	50
ТЕМА 8. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ	

СВОБОД 1950 Р. «ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД» У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	59
ТЕМА 9. НАЛЕЖНЕ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ.....	72
ТЕМА 10. ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 8 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ	80
ТЕМА 11. ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 10 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ	87
ТЕМА 12. ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 2, 3 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ	93
ТЕМА 13. ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ З УРАХУВАННЯМ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	100
ТЕМА 14. ПОРЯДОК ПОДАННЯ ЗАЯВИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗМІСТУ ЗАЯВИ.....	105
3. ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....	111
4. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ІНШИХ ДИДАКТИЧНИХ ТА МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ.....	152

1. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. (ст.17) визначено, що суди України зобов'язані застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерела права. З урахуванням того, що на національному рівні створення ефективних механізмів захисту прав людини є головним обов'язком усіх держав членів – Конвенції, перед Україною стоїть першочергове завдання щодо адаптації національного законодавства та правозастосовної практики до стандартів зазначеної Конвенції, які знаходять своє втілення у прецедентній практиці Європейського Суду з прав людини. Для виконання цього завдання в Україні створюються механізми приведення нормативно-правових актів та судової практики у відповідність до правових позицій Європейського Суду з прав людини. У цьому контексті важливу роль відіграє освіта на наука, яка впливає на формування правосвідомості молодого фахівця у галузі права. Підтвердженням цього слугує й те, що Комітет Міністрів Ради Європи у своєму документі № R (2004) 4, ухваленому на 114 сесії Комітету Міністрів Ради Європи 12 травня 2004 року, рекомендував державам-членам Ради Європи включити як елемент загальної навчальної програми університетської освіти для одержання диплома в галузі права вивчення Конвенції та прецедентної практики ЄСПЛ. При чому Комітет Ради Європи рекомендував включити вивчення Конвенції та практики ЄСПЛ до програм юридичних факультетів не лише як загальний предмет, а й «горизонтально» в кожній правовій дисципліні. Без перебільшення можна стверджувати, що правники, які мають знання та навички, які дають змогу застосовувати стандарти Конвенції при вирішенні складних кримінально-правових питань у кримінальних провадженнях, сприятимуть зменшенню кількості порушень прав людини, гарантованих Конвенцією. Для досягнення відповідної мети в межах вивчення навчальної дисципліни «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні» розроблені відповідні методичні рекомендації для підготовки до практичних і семінарських занять.

Одним із важливих завдань проведення семінарських та практичних занять є отримання здобувачами вищої освіти навиків публічних виступів і дискусій, уміння обґрунтовувати свою думку під час вирішення різного роду аналітичних завдань та задач. Семінарське заняття призначене закріпити і

розвинути теоретичні знання здобувача вищої освіти, отримані ним на лекційних заняттях та здобуті в процесі самостійної роботи. Практичне заняття, крім наведеного вище, має своєю метою розвинути практичні навички у здобувача вищої освіти, вміння працювати із законодавством, іншими джерелами права, аналізувати й узагальнювати судову практику.

На семінарські та практичні заняття з навчальної дисципліни «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні» здобувачам вищої освіти пропонуються завдання кількох типів: теоретичні питання; практичні завдання та задачі; питання для самоконтролю, а також теми для рефератів.

Теоретичні питання – це орієнтовний план, який допомагає скерувати здобувача вищої освіти на опрацювання найбільш значущих питань з теми. Практичні завдання та задачі виконуються у письмовій формі. Якість виконання практичних завдань впливає на оцінку здобувача вищої освіти під час поточного контролю. Питання та тести для самоконтролю сприяють кращому засвоєнню відповідної теми. Вони дають можливість здобувачеві вищої освіти виявити слабкі місця та прогалини у його знаннях, або ж навпаки, впевнитися у високому рівні своїх знань. Врешті, теми для рефератів призначені розвинути у здобувачів вищої освіти здатність до креативного мислення, творчого підходу до опанування навчальним матеріалом. Здобувачі вищої освіти можуть також обрати самостійно теми для рефератів, попередньо погодивши їх із науково-педагогічним працівником.

2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО І КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

2 акад. год. Семінарське заняття

мета – визначити правовий статус Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року в Україні та ознайомитися із принципами тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини

Теоретичні питання

1. Поняття та види джерел кримінального права України.
2. Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини та практика її застосування Європейським судом з прав людини як джерело права.
3. Значення Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини та практики її застосування Європейським судом з прав людини для кримінального права України та кримінально-процесуального права України.
4. Принципи тлумачення Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року Європейським судом з прав людини:
  - а) принцип автономності тлумачення;
  - б) принцип неілюзорності прав;
  - в) принцип пропорційності та необхідності у демократичному суспільстві;
  - г) принцип субсидіарної ролі суду;
  - д) принцип юридичної визначеності;
  - е) юрисдикція за Конвенцією та принцип екстериторіальності;
  - є) принцип еволюційного та динамічного тлумачення Конвенції

Завдання

1. Визначіть дату, з якої на території України діє Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Чи можна звертатись до Європейського Суду з прав людини з приводу порушень, які мали місце або розпочалися до цієї дати?

2. Які правові норми, що містяться в Конвенції та протоколах до неї можна віднести до матеріально-правових, процесуальних та організаційних?

Методичні рекомендації. Щоб підготувати питання 1, 2 необхідно опрацювати: Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навчальний посібник / автор. колект.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600с.

3. Яку позицію щодо використання практики Європейського суду з прав людини зайняв Верховний Суд України. Чи використовує правові позиції Європейського Суду з прав людини для обґрунтування своїх рішень.

Методичні рекомендації. Використовуючи сайт Верховного Суду, вказаний у переліку Інформаційних ресурсів проаналізуйте постанови Верховного Суду України, постановлені в порядку особливого провадження. Прочитайте текст цих рішень і виявіть: 1) чи є посилання на практику ЄСПЛ у цих рішеннях. Якщо такі посилання є, то зафіксуйте, чи вони абстрактні, чи ВСУ посилається на конкретне рішення ЄСПЛ і на його пункт. Проаналізуйте, чи узгоджується прийняте ВСУ рішення з правовою позицією ЄСПЛ, на яку він посилається, або з існуючою позицією ЄСПЛ, на яку не посилається ВСУ.

4. Проаналізуйте запропоновані рішення Європейського Суду з прав людини та знайдіть у них ті правові позиції, які можна вважати джерелом кримінального права в Україні, а саме:

- 1) Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року
- 2) Справа «Каверзін проти України» від 15 травня 2012 року
- 3) Справа «Арская проти України» від 5 лютого 2014 року
- 4) Справа «Барсукови проти України» від 26 лютого 2015 року
- 5) Справа «Акопян проти України» від 5 вересня 2014 року
- 6) Справа «Анатолій Руденко проти України» від 17 липня 2017 року

Методичні рекомендації. Прочитайте повний текст кожного із запропонованих у переліку рішень ЄСПЛ. Виявіть яких інститутів кримінального права стосуються чи не стосуються правові позиції ЄСПЛ.

5. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справі «Лучанінова проти України» від 9 червня 2011 року та визначте, який саме принцип тлумачення Конвенції був застосований у даній справі та охарактеризуйте його зміст.

6. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ: «К.Н. та інші проти Словаччини» від 7 квітня 2009 року та «Бандерський проти України» від 15 листопада 2007 року та дайте відповідь на питання, у чому саме полягало порушення принципу неілюзорності прав за Конвенцією?

7. На прикладі рішення ЄСПЛ «Котій проти України» від 5 березня 2015 року роз'ясніть, у чому полягає принцип пропорційності та необхідності у демократичному суспільстві в світлі тлумачення Конвенції.

8. Вкажіть норми Конвенції, які слугують втіленням принципу субсидіарної ролі Стразбурського Суду. Роз'ясніть зміст відповідного принципу.

9. На прикладі рішення ЄСПЛ «Серков проти України» від 7 липня 2011 року, розтлумачте зміст принципу юридичної визначеності.

10. Ознайомтесь із рішенням ЄСПЛ «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» від 8 липня 2004 року та роз'ясніть, що означає ефективний контроль на території іншої держави. Розкрийте зміст принципу екстериторіальності.

11. Розтлумачте поняття «доктрина живого дерева». З яким саме принципом тлумачення Конвенції пов'язана відповідна теорія?

Методичні рекомендації. З текстом запропонованих для вивчення рішень ЄСПЛ можна ознайомитись на сайті Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або офіційному сайті Європейського Суду з прав людини, вказаних у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, або у переліку джерел до теми заняття.

Питання для самоконтролю:

1. Надайте характеристику принципу міжнародного права **pacta sunt servanda**.

2. Надайте роз'яснення принципу **ratio decidendi**

3. Назвіть чинні Закони України, які закріплюють правові підстави застосування судами України прецедентів Стразбурського Суду в якості джерел права.

4. Яке місце в ієрархії джерел права в Україні займає Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини та практика Європейського Суду з прав людини?

5. Яким правовим положенням надавати перевагу у правозастосуванні у випадку, коли:

- положення Конституції України не узгоджуються з положеннями Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини;

- положення кримінального законодавства суперечать положенням Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини;

- правові позиції, викладені у рішеннях Конституційного Суду України порушують гарантії, передбачені Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини;

- у національному кримінальному праві, передбачені вищі стандарти захисту прав особи, ніж ту, що встановлені Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини.

Теми для рефератів:

1. Розвиток джерел кримінального права з урахуванням практики ЄСПЛ.

2. Значення правових позицій Європейського суду з прав людини.

3. Структура Європейського суду з прав людини.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
7. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

Практика Європейського Суду з прав людини

1. «Нечипорук і Йонкало проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року (Заява N 42310/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. «Каверзін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2012 року (Заява N № 23893/03) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19614/>
3. «Арская проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 лютого 2014 року (Заява № 45076/05) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
4. «Барсукови проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 26 лютого 2015 року (Заява № 23081/07) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
5. «Акопян проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 вересня 2014 року (Заява №12317/06) - 05/09/2014 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
6. «Лучанинова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 червня 2011 року (Заява № 16347/02) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>

7. «Бандерський проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 листопада 2007 року (Заява № 22750/02) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
8. «Котій проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 березня 2015 року (остаточне 05.06.2015) (Заява № 28718/09) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
9. «Серков проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 7 липня 2011 року (Заява № 39766/05) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
10. «Ілашку та інші проти Молдови та Росії»: Рішення Європейського суду з прав людини від 8 липня 2004 року [Електронний ресурс] Режим доступу: https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR101+hr101+type@asset+block@1_Ilashku_ta_inshi_proty_Moldovy_ta_Rosiyi.pdf
11. «К.Н. проти Словаччини»: Рішення Європейського суду з прав людини від 7 квітня 2009 року [Електронний ресурс] Режим доступу: https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR101+hr101+type@asset+block@1_K._H._ta_inshi_proty_Slovachchyn_u.pdf

Література

1. «Precedent UA – 2015» / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К.: КВІЦ, 2015. — 412 с.
2. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види // Адвокат. – 2011. – №8 (131). – С. 10-22.
3. Анцупова Т.О. Колізії в законодавстві України щодо виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : [Електронний ресурс] / Т.О. Анцупова. – Режим доступу до документу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/esp/2010_2/10atospl.pdf
4. Ахтирська Н.М., Касько В.В., Маланчук Б.А., Мелікян А., Пошва Б.М., Фулей Т.І., Шукліна Н.Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / За заг. ред. проф. Маляренка В.Т. — К.: «К.І.С», 2011. — 320 с.
5. Балобанова Д.О. Значення рішень Європейського суду з прав людини для розвитку кримінального права України // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: зб. наук. ст. Міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / За ред. д.ю.н., проф., академіка С.В. Ківалова; Націон. ун-т Одеська юридична академія. – О.: Фенікс, 2012. – С.374 – 377.
6. Бігун С.В. Неправове та правове законодавство: філософсько-правові аспекти / С.В. Бігун // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку. Збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції (м. Косів, 24 -

29 січня 2005). Випуск VI. — К.: Київський університет права НАН України, 2005. — С. 31—37.

7. Брич Л.П. Кримінальне законодавство України і практика його застосування у світлі європейських стандартів прав людини / Л.П. Брич // Вісник Львівського університету. — Серія юридична. — 2010. — Вип. 51. — С. 308 — 322.

8. Буткевич О.В. Рішення Європейського суду з прав людини в українській правозастосовній практиці / О.В. Буткевич // Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. — К.: Ред. журн. «Право України», 2011. — Дод. до журн. «Право України». — Вип. 1, ч. 3: Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань: у 3 ч. — 2011. — с. 5–29.

9. Василяш В. До питання про джерела кримінального права / В. Василяш // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали X регіональної науково-практичної конференції. — Львів, 2004. — С. 356 — 358.

10. Волосюк П.В. Решения Европейского суда по правам человека как источник уголовного права России. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Волосюк Павел Валерьевич — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. — Ставрополь, 2005. — 172 с.

11. Гацелюк В.О. Деякі аспекти імплементації Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод у національне кримінальне законодавство / В.О. Гацелюк // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. — 2001. — №1. — С. 56 — 70.

12. Гуртовенко О.Л. Значення для кримінального права України рішень Європейського суду України стосовно образи // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. — О.: Юрид. література, 2009. — Вип. 47. — С. 58-62.

13. Денькович О.І. Використання практики Європейського Суду з прав людини у тлумаченні кримінально-правових норм Конституційним Судом України / О.І. Денькович // Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності: тези науково-практичного семінару (Львів, 7 грудня 2012 р.). — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. — С. 74-77.

14. Денькович О.І. Кримінально-правові колізії між рішеннями Конституційного Суду України та практикою Європейського суду з прав людини / О.І. Денькович // Юридичний науковий електронний журнал. — 2015. - № 4. — С. 217 — 220

15. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навчально-практичний посібник / Т.І. Дудаш. — К.: Алерта, 2013.- 368с.

16. Екхард фон Бубнофф. Основні напрямки гармонізації кримінального законодавства у Європі з огляду на положення Хартії основних прав Європейського Союзу (2000 р.) // Юридичний вісник України.- 2002.- 23 (363), 8 -14 червня.- с.31-32.

17. Ефименко В. Европейский прецедент для Украины / В. Ефименко // Юридическая практика. — 2007. — № 45. — 15 листопада.

18. Єпур Г.В. Впровадження міжнародно-правових актів в кримінальне законодавство України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Єпур Григорій Володимирович. – Х., 2005. – 195 с.
19. Задоя К.П. Рішення Конституційного Суду України в справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі в контексті прецедентної практики Європейського Суду з прав людини / К.П. Задоя // Адвокат. – 2012.- С. 25-28
20. Зайцев Ю. Є. Про тонкощі використання в українській судовій практиці рішень Європейського суду з прав людини// Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2010. - № 11. - С 7-8.
21. Ільченко І. Деякі питання застосування конвенції про захист прав і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини / І. Ільченко // Право України – 2009. – № 10. – С. 145–148.
22. Капліна О. Проблеми правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. / О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. – Х. : «Право». – 2007. – № 2. – С. 187 – 197.
23. Кибальник А. Г. Влияние международного уголовного права на российское уголовное право : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Кибальник Алексей Григорьевич. – Москва, 2003 . – 427 с
24. Кононенко В.П. «Звичаєва природа прецедентного характеру рішень Європейського суду з прав людини» автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / В.П. Кононенко, 2009. – 19 с.
25. Кузембаєв О.С. Рішення Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права // Правове життя сучасної України: тези доповідей міжн. наук. конф. проф.-виклад. і аспірант. складу ОНЮА (5-6 червня 2009 р., Одеса). – О.: ФЕНІКС, 2009. - с. 537-539.
26. Куц Г. Застосування норм Європейської Конвенції та прецедентної практики Європейського суду з прав людини судами України / Г.Куц. // Право України. – 2002. – № 2. – С.18–24.
27. Куц М.О. Про особливості тлумачення терміна «імплементация» / М.О. Куц // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 133 – 138.
28. Куцевич М.П. Місце доктрини в системі джерел кримінального права України / М.П. Куцевич // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матер. міжнар. наук. – практ. конф. : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – С. 274 – 281.
29. Луць Л. Конституційно-правовий механізм взаємодії норм міжнародного та національного права: деякі теоретичні аспекти / Л. Луць. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції (13–14 лютого 2003 р.): [Збірник]. – Львів: Юридичний факультет Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2003. – С. 28–29.
30. Льошенко О. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в

національну правову систему України / О. Льошенко // Право України. – 2009. – № 6. – С. 76–79.

31. Мазур М.В., Тагієв С.Р., Беніцький А.С., Кострицький В.В. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ; [Відп. ред. канд. іст. наук, доц. В.М. Карпунов].- Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600с.

32. Мацко А.С. Гармонізація конвенційних норм Ради Європи з кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством України // Держава і право / Інститут держави і права імені В.М.Корецького НАН України, Спілка юристів України. – К.: "Юридична книга". – 1998. – Вип. 2. – С. 417 – 423.

33. Навроцький В. Кримінальне право України в епоху глобалізації : [Електронний ресурс] / В. Навроцький // Геополітика України: історія і сучасність. – Збірник наукових праць. – Вип. 2. – Режим доступу до документу :http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Geopolityka/2010_2/index.html.

34. Навроцький В.О. Оpubлікована судова практика у кримінальних справах – джерело права / В.О. Навроцький // Кримінальне право України. – 2006. – № 1. – С. 116 – 126.

35. Навроцький В.О. Про співвідношення понять «кримінальне право» та «кримінальне законодавство» / В.О. Навроцький // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матер. міжнар. наук. – практ. конф. : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – С. 347 – 351.

36. Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. — Київ : Фенікс, 2014. — 160 с.

37. Особливості здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: навчально-методичний посібник / За аг. ред. В.В.Щепоткіної, Т.І. Слуцької. – К., 2017. – 238с.

38. Паліюк В.П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод.- К.: Фенікс, 2004.– 264 с.

39. Підгородинський В. М. Значення деяких рішень Європейського суду з прав людини з питань захисту честі і гідності особи для кримінального права України // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. - О.: Юрид. література, 2010. - Вип. 54. — С. 243-249.

40. Підгородинський В.М. Значення для кримінального права України рішень Європейського Суду з прав людини з питань честі і гідності людини (щодо критики публічних осіб) // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. - О.: Фенікс, 2009. - Вип. 36. — С. 110-119.

41. Підгородинський В.М. Значення для кримінального права України рішень Європейського суду з прав людини з питань честі і гідності людини (щодо прав ЗМІ) // Юридичний вісник. - 2009. - № 3. — С. 53-58.

42. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі: [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу : http://library.nulau.edu.ua/REPOZITORIUM/UGOLOV_PRAVO_2/monogr_PONOMARENKO.htm

43. Пономаренко Ю. Вплив Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків на національний кримінальний закон України // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7. – С. 89 – 91.

44. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України: [Електронний ресурс] /Ю. Попов/– Режим доступу до документу: http://popov-yuyu.narod.ru/28_ECHR_case-law.htm.

45. Правові позиції Європейського суду з прав людини: аналітичний огляд / О.М.Дроздов, О.В.Дроздова; за заг. ред. О.М.Дроздова, М.С.Ковтун, В.І.Ковтуна. — Харків: Видавничий будинок «Фактор», 2018.— 624 с.

46. Рабінович П.М., Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського Суду з прав людини). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія 1. Дослідження та реферати. Вип. 5. – Львів: Астрон, 2004. – 124 с.

47. Раданович Н.М. До питання про відповідність законодавства України Європейській Конвенції про захист прав та основних свобод людини / Н.М. Раданович // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. – Випуск 35. – Львів. – 2000. С. 5 – 9.

48. Рябчинська О.П., Іваніна Ю.В. Урахування практики Європейського суду з прав людини у процесі кримінально-правової кваліфікації / О.П. Рябчинська // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 6. – С. 201 – 204

49. Соловйов О. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Стразбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : втореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “теорія та історія держави і права” / О.В. Соловйов.- Л., 2011. - 20с.

50. Соловйов О. Застосування практики страсбурзького суду як джерела права в Україні: деякі проблемні аспекти / О. Соловйов // Право України. – 2010. – № 10. – С. 207–213.

51. Соловйов О.В. Фактична нормативність рішень Європейського суду з прав людини і чинники, що її обумовлюють / О.В. Соловйов // Права людини. – 2006. – № 22. – [Електронний ресурс]. – режим доступу до документу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1154523190>

52. Терлецький Д. С.16. Нетрадиційні джерела конституційного права // Проблеми сучасної конституціоналістики :навч. посіб. / М. П. Орзіх, М. В. Афанасьєва, В. Р. Барський [та ін.]; за ред. М. П. Орзіха. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – С. 88-123.

53. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами

України: Навчальний посібник / авт.. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький; [відп. редактор канд. істор. наук, доц. В.М. Карпунов]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600с.

54. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / авт.. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький; [відп. редактор канд. істор. наук, доц. В.М. Карпунов]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600с.

55. Туманов В.А. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практика ее применения / В.А. Туманов, Л.М. Энтин. – М.: Издательство Норма, 2002. – 336 с.

56. Федорова А.Л. Міжнародно-правові зобов'язання України з Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 “міжнародне право” / А.Л. Федорова. – К., 2003. – 20 с.

57. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

58. Хім'як Ю.Б. Окремі питання впливу Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики європейського суду з прав людини на кримінальне право України / Ю.Б. Хім'як // Держава і право. — 2009. — Вип. 45. — С. 477 – 481.

59. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Хім'як Юрій Богданович – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Київ, 2011. – 261 с.

60. Шармар О.М. Рішення Європейського суду з прав людини як джерело кримінального права України / О.М. Шармар // Митна справа. -К., 2012. -№2 (80).

61. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі. – К. : Видавництво «Реферат», 2005. – 192с.

62. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. - Вид. 2-е, випр., доп. - К.: Реферат, 2007. – 848 с.

63. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006. – 848с.

64. Шевчук С.В. Судовий прецедент у діяльності Європейського Суду з прав людини та його застосування в Україні / С.В. Шевчук // Бюллетень Міністерства юстиції України. – № 5 (67). – 2007. – 110–118 с.

65. Шекеринець Р. Імплементация норм международного права в загалну частину КК України / Р. Шекеринець // Вісник Львівського університету. – Серія юридична. – 2007. – Вип. 45. – С. 176–181.

66. Юзвиков Д.В. Вопросы уголовного права в практике Европейского Суда по правам человека Дис. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Юзвиков Дмитрий Владимирович – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Москва, 2004.

ТЕМА 2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 РОКУ ТА ЇХ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

2 акад. год. Семінарське заняття

мета – навчитись визначати позитивні та негативні зобов'язання держав-членів Конвенції для ефективного захисту національними органами прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року.

Теоретичні питання:

1. Позитивні зобов'язання держави
2. Негативні зобов'язання держави
3. Можливість держави втручатися у права, гарантовані Конвенцією: права, які підлягають захисту; підстави, коли втручання у права можуть бути виправдані (Статті 8–11 Конвенції, ст. 1 Першого протоколу до Конвенції)
4. Поняття виправданості втручання у права, гарантовані Конвенцією (т.з. «трискладовий тест»):
  - а) втручання здійснене «згідно із законом»;
  - б) відповідає законній (легітимній) меті;
  - в) «необхідне в демократичному суспільстві».

Методичні рекомендації. Приступаючи до відповіді на питання слід мати на увазі, що стаття 1 Конвенції «Зобов'язання додержувати поваги до прав людини» накладає на держави низку як позитивних, так і негативних зобов'язань. Негативні зобов'язання полягають у невтручанні у гарантовані Конвенцією права людини (заборона свавільного позбавлення життя, рабства, примусової праці, свободи вираження поглядів тощо). Мають здебільшого пасивний характер і полягають у повазі до прав людини. Позитивні зобов'язання полягають у тому, що від держави вимагаються конкретні кроки щодо забезпечення реалізації прав людини та основоположних свобод. Саме відповідні зобов'язання мають активний характер і здебільшого полягають у захисті та реалізації прав зі сторони органів державної влади. При чому слід мати на увазі, що ст. 8-11 Конвенції, ст. 1 Першого протоколу до Конвенції у

частинах перших відповідних статей передбачають гарантії реалізації прав, а в частинах других передбачають обмеження таких прав з урахуванням низки легітимних цілей. Обмежувальні положення, що містяться у других частинах зазначених вище статей, сформульовані досить загально. Щоб не допустити використання договірною державою цієї їх загальної властивості та для усунення можливих зловживань, практика ЄСПЛ виробила принцип «трискладового тесту». Відповідний принцип полягає у тому, що будь-які обмеження прав людини допустимі, якщо це передбачено національним законодавством, є необхідними у демократичному суспільстві. Виходячи з рішень ЄСПЛ, закон вважається найважливішим обмежувачем. Своєю чергою до закону ставляться вимоги (чіткий, доступний, передбачуваний). Усі інші підстави розглядаються у поєднанні з доведенням законної мети. Зміст критерію «необхідний у демократичному суспільстві» окреслюється у рішеннях ЄСПЛ, шляхом з'ясування трьох обставин: 1) чи відповідає втручання суспільній потребі; 2) чи було втручання пропорційне легітимній меті; 3) чи відповідним і достатнім було обґрунтування, надане національними органами влади для виправдання втручання.

Завдання 1. Згрупуйте наведені нижче приклади недотримання позитивних зобов'язань держав за Конвенцією за наведеними рішеннями Європейського Суду з прав людини та заповніть табличку:

Рішення ЄСПЛ:

1. «К. Х. та інші проти Словаччини», рішення від 28 квітня 2009 року
2. «Назаренко проти Росії», рішення від 16 липня 2015 року
3. «Георгел и Георгета Стоическу против Румыни», рішення від 26 липня 2011 року
4. «L. проти Литви», рішення від 11 вересня 2007 року
5. «Фадеева проти Росії», рішення від 9 червня 2005 року
6. «М.С. проти Болгарії», рішення від 4 грудня 2003 року.
7. «Хабровські проти України», рішення від 17 січня 2017 року
8. «К.Ю. проти Фінляндії», рішення від 2 грудня 2008 року
9. «Гарнага проти України», рішення від 16 травня 2013 року
10. «Гонгадзе проти України», рішення від 8 листопада 2005 року

Порушення позитивних зобов'язань:

1. Порушення Обов'язку захисту сімейного життя внаслідок незабезпечення найкращих інтересів дитини незалежно від наявності біологічного зв'язку з дитиною
2. Незабезпечення балансу інтересів за наявності в національному законодавстві заборони зміни по батькові на протипагу дозволених зміни імені та прізвища
3. Відсутність ефективного захисту що дозволяє притягати до відповідальності правопорушників за розміщення у мережі неправдивої інформації від імені інших осіб з пропозицією інтимних стосунків
4. Порушення обов'язку вжити заходів на возз'єднання одного з батьків з дитиною

5. Порушення зобов'язань впровадити в дію кримінальне законодавство, яке б передбачало ефективне покарання осіб, винних у вчиненні зґвалтування, з одного боку, а з іншого - забезпечити належне застосування цього законодавства через ефективне розкриття відповідних злочинів.

6. Порушення обов'язку забезпечити належний рівень екологічної безпеки для можливості безперешкодного користування житлом

7. Відсутність нормативного врегулювання в питанні операцій зі зміни статі, що залишає заявника в ситуації тривожної невизначеності по відношенню до його приватного життя та визнання його істинної статевої належності

8. Порушення обов'язку представити ефективний доступ до інформації про своє здоров'я і репродуктивний статус.

9. Незабезпечення запобіганню порушення фізичної та психологічної недоторканності особи зі сторони інших осіб, у випадку, коли органи влади знають або зобов'язані знати про ці порушення.

10. Незабезпечення права на життя внаслідок неприйняття ефективних норм кримінальних законів для запобігання злочинам проти особи, що забезпечуються правоохоронним механізмом для запобігання, усунення та покарання порушень таких норм. Не вжито запобіжних заходів для захисту особи або осіб, чиє життя знаходиться під загрозою вчинення кримінальних дій іншими особами.

Позитивні зобов'язання держави	Рішення ЄСПЛ

Методичні рекомендації. Прочитайте повний текст кожного із запропонованих у переліку рішень ЄСПЛ. З текстом рішень ЄСПЛ можна ознайомитись на сайті Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або офіційному сайті Європейського Суду з прав людини, вказаних у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, або у переліку джерел до теми заняття.

Завдання 2. Ознайомтесь із наведеними нижче рішеннями ЄСПЛ та вкажіть, у якому з них ЄСПЛ встановив необґрунтованість втручання у права через відсутність необхідної якості закону та якої саме (чіткості, доступності чи передбачуваності); відсутність необхідності в демократичному суспільстві; відсутність пропорційності втручання переслідуваній меті. Охарактеризуйте, які саме зобов'язання порушили національні органи влади та заповніть таблицю.

Рішення ЄСПЛ:

1. «Сергій Волосюк проти України», рішення від 12.03.2009 року
2. «Савіни проти України», рішення від 18 грудня 2008 року
3. «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року
4. «Гласс проти Сполученого Королівства», рішення від 9 березня 2004 року.
5. «Пек проти Сполученого Королівства», рішення від 28 січня 2003 року

6. «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України», рішення від 30 вересня 2010 року
7. «Фельдман проти України», рішення від 8 квітня 2010 року
8. «Заїченко проти України (№2)», рішення від 26 лютого 2015 року
9. «Швидка проти України», рішення від 30 жовтня 2014 року
10. «Мирський проти України» від 20 травня 2010 року

Складові обмеження прав	Рішення ЄСПЛ
1. Законність. Відсутність чіткості закону .....зміст порушень зобв'язань зі сторони держави....	«Олександр Волков проти України», рішення від 9 січня 2013 року

Методичні рекомендації. Прочитайте повний текст кожного із запропонованих у переліку рішень ЄСПЛ. З текстом рішень ЄСПЛ можна ознайомитись на сайті Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або офіційному сайті Європейського Суду з прав людини, вказаних у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, або у переліку джерел до теми заняття.

Завдання 3. Використовуючи наведені рішення ЄСПЛ, розтлумачте особливість зобов'язань держав в особі національних органів щодо захисту права на життя (ст. 2 Конвенції) та заборони катувань (ст. 3 Конвенції).

Рішення ЄСПЛ:

1. «Огур проти Туреччини» (Oğur v. Turkey), рішення від 20 травня 1999 року.
2. «Мосендз проти України» (Mosendz v. Ukraine), рішення від 17 січня 2013 року.
3. «Нечипорук і Йонкало проти України» (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), рішення від 21 квітня 2011 року.
4. «Каверзін проти України» (Kaverzin v. Ukraine), рішення від 15 травня 2012 року.
5. «Яременко проти України», рішення від 12 червня 2008 року.

Методичні рекомендації. Готуючи відповідь на зазначене завдання слід враховувати особливості зобов'язань держав щодо захисту та реалізації прав за ст. 2 та ст. 3 Конвенції.

За ст. 2 Конвенції на державу покладаються зобов'язання негативного характеру (утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя) та позитивного характеру (вживати відповідні заходи для захисту життя тих, хто знаходиться під юрисдикцією держави). При чому концепція позитивних зобов'язань за цією статтею також опосередковано вимагає наявності будь-якої форми ефективного розслідування, коли особу позбавлено життя в результаті використання сили. (поширюється як на випадки, коли особа перебувала під

контролем держави, так і коли заподіяння смерті відбулося з боку приватних осіб).

За ст. 3 Конвенції на державу покладаються як позитивні зобов'язання (утримання від втручання, матеріальний аспект), так і позитивні зобов'язання (учинення дій, щодо усунення порушень та розслідування злочинів, що призвели до катування, процесуальний аспект). Недотримання негативних зобов'язань полягає як правило у неналежному поведженні правоохоронних органів умисного характеру, а так само неналежному поведженні в результаті упущень чи бездіяльності посадових і службових осіб держави. Позитивні зобов'язання насамперед охоплюють: 1) проведення ефективного розслідування викладених у заяві скарг; 2) попередження, припинення і покарання за неналежне поведження з боку приватних осіб.

Питання для самоконтролю:

1. Обов'язок ефективного розслідування випадку смерті особи (ст. 2 Конвенції).
2. Обов'язок створити систему, яка б встановила відповідальність лікарів за смерть особи і надала жертвам відшкодування.
3. Обов'язок ефективно розслідувати обґрунтовані скарги особи на жорстоке поведження (ст. 3 Конвенції).
4. Обов'язок забезпечити нормальні умови у місцях позбавлення волі (ст. 3 Конвенції)
5. Обов'язок забезпечити безпеку учасників мирного зібрання за умови завчасного сповіщення (ст. 11 Конвенції).

Теми для рефератів:

1. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 2 Конвенції
2. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції
3. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 8 Конвенції.

Нормативно-правові акти

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Практика Європейського Суду з прав людини

1. "Совтрансавто-Холдинг" проти України Рішення Європейського суду з прав людини від 25.07.2002 (заява N 48553/99) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. . Дело Axel Springer AG против Германии 7 февраля 2012 (Заявление № 39954/08) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-152697"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
3. «Валерій Фуклев проти України» Рішення Європейського суду з прав людини від 16 січня 2014 року (Заява № 6318/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 30 вересня 2010 року (Заява № 12451/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. «Гарнага проти України» Рішення Європейського суду з прав людини від 16/08/2013 (Заява № 20390/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. «Горовенки та Бугара проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 12/04/2012 (Заяви №№ 36146/05 та 42418/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. «Заїченко проти України (№2)», рішення від 26 лютого 2015 року (Заява № 45797/09) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. «Криво́ва проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 11.04.2011 (Заява № 25732/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. «Муравська проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 13 листопада 2008 року (Заява N 249/03) // Офіційний веб-сайт

Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. «Новоселецький проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 22 лютого 2005 року (заява N 47148/99) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

11. «Савіни проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудня 2008 року (Заява N 39948/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

12. «Сергій Шевченко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 4 квітня 2006 року (Заява N 32478/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

13. «Шиянов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 2 червня 2016 року (Заява № 12552/09) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

14. Case of X and Y v. the Netherlands (Application no. 8978/80), 26 March 1985 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57603"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

15. Georgel and Georgeta Stoicescu против Румынии - 9718/03 Постановление от 26.7.2011 г. [III Секция] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-119943"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

16. Маркс против Бельгии (Marckx v. Belgium): Постановление Европейского Суда по правам человека от 13 июня 1979 года (жалоба N 6833/74)] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/marks-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

17. Организация "Платформа "Врачи за жизнь" против Австрии: Рішення Європейського суду з прав людини від 21.06.1988 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR101+hr101+type@asset+block@5_Platform.pdf

18. Фадеева против России (Fadeyeva v Russia) Рішення Європейського суду з прав людини (№55723/00) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://memohrc.org/ru/news/fadeeva-protiv-rossii-fadeyeva-v-russia-no-5572300-ruskiy-tekst>

Література:

1. «Precedent UA – 2015» / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К. : КВІЦ, 2015. — 412 с.

2. Бадида А., Лемак В. Позитивні зобов'язання держави в контексті розуміння прав людини / А. Бадида, В. Лемак // Публічне право. - 2 (26). – 2017 р. – С.245-253

3. Горпинюк О.П. Типи позитивних зобов'язань держав щодо гарантування права на повагу до приватного й сімейного життя в практиці Європейського суду з прав людини / О.П. Горпинюк // Електронне фахове наукове видання Порівняльно-аналітичне право. – № 6. – 2017. – С.395 – 399 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.par.in.ua/6_2017/119.pdf

4. Курило Л.В. Позитивні обов'язки держави в контексті права людини на життя (на основі практики ЄСПЛ щодо України) / Л.В. Курило // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – № 2. – 2017. – С.308-316

5. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / авт. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький; [відп. редактор канд. істор. наук, доц. В.М. Карпунов]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600с.

6. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

7. Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини як новий напрям дослідження у вітчизняній теоретичній юриспруденції / Г. Христова // Акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2012. – № 2(69). – С. 30–41.

8. Христова Г. Типи позитивних зобов'язань держави щодо прав людини у світлі юриспруденції Страсбурзького суду / Г. О. Христова // Юрист України. – 2013. – №2 (23). – С. 11-19

9. Христова Г.О. Доктрина позитивних зобов'язань держави щодо прав людини: основні етапи формування / Г.О. Христова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 16-23

10. Христова Г.О. Про позитивні зобов'язання держави в умовах збройного конфлікту та тимчасової втрати контролю над частиною своєї території / Г.О. Христова // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (89) 2017. – С. 54-67

11. Шевчук С. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейсько- го суду з прав людини / С. В. Шевчук // Право України. – 2010. – № 2. – С. 55–64.

ТЕМА 3. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

4 акад. год. Практичне заняття

мета: навчитись тлумачити принцип законності та «Non bis in idem» в світлі практики ЄСПЛ та застосовувати правові позиції цього суду у кримінальному провадженні.

Теоретичні питання:

На перше заняття:

1. Поняття, система значення принципів у кримінальному праві.

2. Охарактеризуйте складові принципу законності в кримінальному праві в інтерпретації Європейського Суду з прав людини у справах про застосування ст. 7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини: *Lex scripta* (змістовне значення терміна, форми зовнішнього вираження кримінально-правових норм). *Lex certa* (чіткість, доступність та передбачуваність правових положень про злочин та покарання). *Lex graviora* (вимоги щодо правових положень про злочин та покарання у часі) та *lex stricta* (заборона розширювального тлумачення кримінально-правових положень на шкоду особі, заборона їх застосування за аналогією).

Методичні рекомендації. Для відповіді на питання потрібно враховувати чотири складові принципу законності. Детальніше про складові принципу законності слід ознайомитись із науковою статтею Хилюк С. Правило *nullum crimen sine lege* в інтерпретації Європейського Суду з прав людини / С.В. Хилюк // Підприємництво, господарство і право. – 2013. - №4. – С. 47-52.

3. Правила дії джерел кримінального права у часі відповідно до практики застосування Європейським Судом з прав людини із застосування ст. 7 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Методичні рекомендації. Для підготовки відповіді на зазначене питання доцільно прочитати: Хилюк С.В. Правила дії правових положень про злочин та покарання в часі з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини / С.В. Хилюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Випуск 60. С. 270–277.

На друге заняття:

1. Зміст принципу *non bis in idem*, закріпленого у ст. 4 Протоколу № 7 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод:

1.1. Матеріально-правова складова;

1.2. Процесуально-правова складова.

Методичні рекомендації. *Non bis in idem* – ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Для підготовки відповіді із зазначеного питання слід мати на увазі, що ЄСПЛ не відокремлює у правилі «не двічі за одне» матеріально-правовий та процесуально-правовий компоненти. Тісний зв'язок цих компонентів у правилі *non bis in idem* простежується, наприклад у тому, що одночасне кримінальне переслідування особи, навіть в окремих процесах, за одні і ті ж факти не оцінюються Судом як порушення. При цьому як влучно зазначено С. В. Хилюк у визначенні співвідношення процесуально-правових та матеріально-правових компонентів правила не двічі за одне перевага повинна надаватися останнім. Це впливає з співвідношення кримінального та

кримінально-процесуального права, природи та функцій названих галузей права. Адже первинними є норми матеріального права, а процесуальні, як вдало сформулював К. Роксін, слугують цілям реалізації кримінального закону, встановленню меж права органів кримінального переслідування втручатися в свободу індивіда та створенню можливості відновлення порушеного миру остаточним рішенням¹.

Матеріально-правова складова правила «не двічі за одне» зводиться до вирішення двох питань, а саме: що слід розуміти під «тим самим порушенням», за яке не можна притягати до суду, а також карати двічі; і що слід вважати повторним покаранням. При цьому слід мати на увазі, що Європейський Суд з прав людини наводить автономне тлумачення поняття кримінального правопорушення. При цьому неодноразово у своїх рішеннях Суд зазначає три критерії, з яких виходить під час тлумачення: 1) кваліфікацію діяння відповідно до внутрішнього законодавства; 2) аналіз природи злочину (встановлюється за об'єктом правопорушення); 3) ступінь суворості покарання, якого може зазнати відповідна особа.

Завдання:

На перше заняття:

1. Обґрунтуйте доцільність чи недоцільність нормативного закріплення принципів кримінального права у КК України.

Методичні рекомендації. Проблеми удосконалення правового регулювання суспільних відносин у сфері кримінального права надають особливої актуальності питанню про принципи кримінального права. Водночас, у Законі про кримінальну відповідальність ні саме поняття, ні система принципів не закріплена. Тоді як у Кримінальному процесуальному кодексі України це відбулось. Тому з урахуванням сучасних тенденцій кримінально-правової політики, реформування системи кримінальної юстиції необхідним є перегляд наукових підходів до розуміння поняття та переліку принципів кримінального права, що і закладено в зміст відповідного питання.

Виконання завдання потребує глибоких знань теорії кримінального права, й зокрема такої теми як «Принципи кримінального права». Підкріпіть свою позицію аргументами теоретичними і практичними. Доцільно також прочитати: Гришук В. К. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права: [навч. посіб.] / В.К. Гришук. – Л.: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. – 112с.; Фещенко О.С. Сучасний погляд на принципи кримінального права / О.С. Фещенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – № 4. – С. 68 – 76.

2. Ознайомтеся з рішеннями ЄСПЛ від 11 квітня 2013 року «Веренцов проти України» та від 14 листопада 2013 року «Шмушкович проти України». Визначіть, за яких саме обставин та яку саме складову принципу законності

¹ Хилюк С. Кримінально-правові аспекти правила non bis in idem у практиці Європейського Суду з прав людини // Вісник Львівського університету. Серія юридична.- 2012.-Вип. 55.- С. 254-265.

було недотримано у зазначених справах та як наслідок констатовано ЄСПЛ порушення ст. 7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини. Ознайомтеся також із окремою думкою судді ad hoc Станіслава Шевчука у справі «Шмушкович проти України» та з'ясуйте, в чому полягає відмінність позиції відповідного судді від правового висновку ЄСПЛ у вказаному рішенні. Висловіть свою думку щодо доцільності чи недоцільності прийняття окремого закону, яким би було врегульовано порядок проведення мирних зібрань.

Методичні рекомендації. Прочитайте повний текст кожного із запропонованих у переліку рішень ЄСПЛ. Виявіть, яких інститутів кримінального права стосуються чи не стосуються правові позиції ЄСПЛ.

2. У контексті проаналізованих рішень ЄСПЛ (від 11 квітня 2013 року «Веренцов проти України» та від 14 листопада 2013 року «Шмушкович проти України») подумайте над тлумаченням об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 174 КК «Примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку», коли перешкоджання участі в страйку здійснюється «шляхом інших незаконних дій».

3. Дайте кримінально-правову оцінку в світлі стандартів, передбачених Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини, голодомору 1932-1933 р.р. в Україні.

Методичні рекомендації. Для відповіді на запитання доцільно ознайомитись із статтею Брич Л.П. Про кримінально-правову оцінку вчинення діянь, що призвели до масової загибелі населення України від голоду у 1932-1933 р.р. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2009. – №4. – С.173 – 178.

На друге заняття:

1. З'ясуйте, чи була Україна відповідачем у справах про порушення ст.7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, а також ст. 4 Протоколу № 7. Якщо так, то визначіть, чи містять відповідні рішення правові положення, які повинні бути враховані у кримінальному праві України.

Методичні рекомендації. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

2. Проаналізуйте рішення у справі «Сергій Золотухін проти Росії» та визначіть, яка непослідовність мала місце в тлумаченні принципу non bis in idem у практиці Європейського Суду з прав людини, та в який спосіб її усунули вказаним рішенням.

3. Розтлумачте критерії оцінки двох правопорушень як тотожних згідно практики ЄСПЛ.

Методичні рекомендації. Для відповіді на питання слід виходити із тлумачення судом поняття кримінального правопорушення, яке є автономним у практиці ЄСПЛ. Суд дає оцінку обставинам справи за розробленим ним

алгоритмом: а) чи було перше провадження кримінальним за своїм характером; б) чи були правопорушення, за які переслідувався заявник, одними і тими самими (*idem*); с) чи було дублювання проваджень (*bis*). Очевидно, що Суд відносить до кримінально-правових й окремі види адміністративних правопорушень.

Тотожність стосується не лише назви правопорушень за законом, а, що головніше, змісту та мети правопорушень. ЄСПЛ вважає, що вислів «одне й те саме правопорушення» за ст. 4 Протоколу № 7 мусить сприйматись у тому сенсі, що вона забороняє переслідувати чи судити одну особу за друге правопорушення, якщо останнє походить із тих самих фактів або фактів, що «по суті» є такими ж, як і ті, по яких мало місце перше правопорушення. Ця гарантія вступає в дію, коли розпочато нове переслідування, а попереднє рішення про виправдання чи засудження вже набрало законної сили. При цьому перше рішення повинно бути «остаточним» по своїй суті, а далі вже слід з'ясувати, чи було воно «кримінальним» у значенні ст. 4 (1) Протоколу № 7, витлумачене в світлі загальних принципів розуміння понять «кримінальне обвинувачення» у ст. 6 і «покарання» у ст. 7 ЄКПЛ. Значущими факторами у цьому випадку є: правова класифікація злочину в національному законодавстві, характер правопорушення, національна правова характеристика заходу, його мета, природа і ступінь суворості, чи застосовувався захід після засудження у межах кримінальної справи, які процедури були проведені для його прийняття і виконання. Важливим є й те, що положення ст. 4 Протоколу № 7 стосуються лише рішень судів однієї і тієї самої держави.

Доцільно також прочитати:

Дроздов О. NON BIS IN IDEM — європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за матеріалами практики Європейського Суду з прав людини) / О. Дроздов // Право України. – 2017. - № 6. – С. 110-132

Питання для самоконтролю

1. Прочитайте Рішення КС України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання і поясніть, якого принципу кримінального права стосуються слова в п. 4 мотивувальної частини про те, що «обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допускається лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки».

2. Розтлумачте латинський вислів «*non bis in idem*» та «*nullum crimen sine lege*».

Теми для рефератів:

1. Дискусія щодо аналогії у кримінальному праві в світлі *lex stricta* як складової принципу законності.
2. Кримінально-правові аспекти правила «*non bis in idem*» у практиці ЄСПЛ
3. *Lexscripta* (форми об'єктивізації кримінально-правових норм)
4. *Lexcerta* (вимога до якості джерел кримінального права).
5. *Lexpravevia* (правила дії кримінально-правових положень в часі).
6. *Lexstricta* (правила тлумачення кримінально-правових положень).

Нормативно-правові акти

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Судова практика

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Практика Європейського Суду з прав людини

1. «Веренцов проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 11 квітня 2013 року (Заява № 20372/11) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. «Ігор Тарасов проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 16.09.2017(Заява № 44396/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. «Навальний та Офіцеров проти Росії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 23 лютого 2016 року (заяви №№ 46632/13 та 28671/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://edera.gitbooks.io/human-rights/1/navalny.html>
4. «Сергій Золотухін проти Росії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 10 лютого 2009 року (заява № 14939/03, ECHR 2009) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/sergej-zolotuxin-protiv-rossii-postanovlenie-bolshoj-palaty-evropejskogo-suda/>
5. «Шмушкович проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 14 листопада 2013 року (Заява № 3276/10) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Література:

1. Брич Л.П. Про кримінально-правову оцінку вчинення діянь, що призвели до масової загибелі населення України від голоду у 1932-1933 р.р. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.- 2009.-№4.-С.173-178. [Електронний ресурс] Режим доступу:http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduvs/2009_4/blpuvg.pdf.
2. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): Монографія / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ / В.О. Гацелюк.- Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006.- 280с.
3. Гутник В.В. Принцип non bis in idem у практиці діяльності Комітету з прав людини, Міжнародного Трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального суду/ В.В. Гутник // Адвокат.-2009.-№ 10.- С. 34-37.
4. Дроздов О. Non bis in idem — європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за матеріалами практики Європейського Суду з прав людини) / О. Дроздов // Право України. – 2017. - № 6. – С. 110-132
5. Дудоров О., Письменний Є. Чи суперечить інститут множинності принципу «NON BIS IN IDEM»? [Електронний ресурс] / О. Дудоров, Є.

Письменний // Юридичний Вісник України. – № 31 – Режим доступу до газети: www.yurincom.com.ua

6. Дудоров О.О., Мазур М.В. Реалізація принципу верховенства права у випадках застосування Закону про кримінальну відповідальність: постановка проблеми, міжнародний і зарубіжний досвід / О.О. Дудоров, М.В. Мазур // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 5. – С. 130 – 142

7. Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. Принципы советского уголовного права / С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. – М.:1988 – 175с.

8. Скалиа Д. Несколько соображений о гарантиях, при сущих принципе верховенства закона, применительно к санкциям, пресечению военных пре ступлений и наказанию за них // Международный журнал Красного Креста. Том 90 Номер 870. – июнь 2008г. - С. 187-206.

9. Темченко В. Принцип верховенства права у практиці Європейського Суду з прав людини / Темченко В. // Вісник Академії управління МВС. – 2007, – № 1. – С. 68 – 73.

10. Темченко В.І. Принцип передбачуваності закону в прецедентній практиці Євросуду / В.І. Темченко // Право України. – 2007. – № 7. – С. 128 – 131.

11. Темченко В.І. Верховенство права у практиці євросуду та конституційного суду України. Наукові записки. Том 64, Юридичні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К.: Видавничий дім «КМ Академія». – 2007. – С 15 – 20.

12. Фещенко О.С. Сучасний погляд на принципи кримінального права / О.С. Фещенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – № 4. – С. 68 – 76.

13. Хилюк С. Кримінально-правові аспекти правила non bis in idem у практиці Європейського Суду з прав людини // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2012. – Вип. 55.- С. 254-265.

14. Хилюк С. Правило NULLUM CRIMEN SINE LEGE в інтерпретації Європейського суду з прав людини / С.В. Хилюк // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – №4. – С. 47-52.

15. Хилюк С.В. NULLA POENA SINE LEGE як складова принципу законності у практиці Європейського суду з прав людини / С.В. Хилюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.- 2013. - №2. – С. 334-345.

16. Хилюк С.В. Правила дії правових положень про злочин та покарання в часі з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини / С.В. Хилюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Випуск 60. С. 270–277

17. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Хім'як Юрій Богданович – кримінальне право і кримінологія; кримінально - виконавче право. – Київ, 2011. – 261 с.

18. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. - Вид. 2-е, випр., доп. – К.: Реферат, 2007. 848 с.

19. Яценко С.С. Аспект реалізації положень статті 7 Конвенції про захист прав людини та основних свобод// Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України, 2001. - № 1 (4). – С. 27 – 36.

20. Яценко С.С. Ніякого покарання без закону (ст. 7 Конвенції про захист прав людини та основних свобод): аспекти реалізації// Актуальні проблеми формування правової держави. До 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції: У 2-х частинах. Частина 1. – Харків, 2000. – С. 125 – 128.

21. Яценко С.С. Ніякого покарання без закону (стаття 7 Конвенції про захист прав людини і основних свобод): аспекти реалізації // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. - №5. – С. 79-88.

ТЕМА 4. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ МІЖ РІШЕННЯМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

2 акад. год. Практичне заняття

мета: виявити кримінально-правові колізії між рішеннями Конституційного Суду України та практикою Європейського суду з прав людини та визначити шляхи їх вирішення.

Завдання 1. Проаналізуйте наведені рішення Конституційного Суду України, у яких міститься вирішення кримінально-правових питань та з'ясуйте, чи враховуються у них правові позиції Європейського Суду з прав людини?

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України" від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої

статті 152, пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, статті 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року

Завдання 2

Проаналізуйте правові позиції ЄСПЛ щодо дії кримінально-правових положень в часі у справі «Scoppola v. Italy» від 17 вересня 2009 р. та у Рішенні КСУ у справі про зворотну дію кримінального закону у часі від 19 квітня 2000 р. Як вирішити дану колізію?

Завдання 3

Проаналізуйте справу «Huhtamaki v. Finland» від 6 березня 2012 р. з точки зору аналізу ЄСПЛ питання про джерела кримінального права. Проаналізуйте Рішення КСУ у справі про зворотну дію кримінального закону у часі від 19 квітня 2000 р. щодо положень інших нормативно-правових актів, що конкретизують зміст окремих ознак складу злочину. Чи є колізія у правових позиціях судів і як її подолати?

Завдання 4

Працівник однієї з фармацевтичних компаній М. Обвинувачувався у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України. За обставинами справи М. збув п'ять ампул з речовиною «каліпсовет плюс», в яких містилася психотропна речовина кетамін, обіг якої обмежено, загальною кількістю 0,5 г. Однак під час досудового розслідування до Переліку наркотичних засобів було внесено зміни, згідно яких кетамін вилучили з категорії психотропної речовини, враховуючи цю обставину Очаківський міськрайонний суд Миколаївської області, ґрунтуючись на положеннях ст. 58 Конституції України (зворотня дія закону в часі) виправдав М. у зв'язку з відсутністю у його діях складу цього злочину.

Водночас Апеляційний суд Миколаївської області скасував вирок Очаківського міськрайонного суду та визнав винним М. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України. При цьому, у своїх запереченнях на вирок місцевого суду посилався на рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень ст. 58 Конституції України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) № 6-рп/2000 від 19.04.2000р.

Ознайомтесь із названим у вироку рішенням Конституційного Суду України та дайте відповідь на питання, який саме суд правильно вирішив справу? Чи відповідає рішення Апеляційного суду Миколаївської області ст. 7 Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод?

Питання для самоконтролю.

1. Питання Загальної частини КК України у рішеннях Конституційного Суду України.
2. Питання Особливої частини КК України у рішеннях Конституційного Суду України.

Теми для рефератів:

1. Правові позиції Конституційного Суду України та ЄСПЛ (з питань кримінального права)
2. Поняття колізій у кримінальному праві та способи їх подолання.

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Судова практика:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1

Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України" від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, статті 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року

Практика Європейського суду з прав людини

1. «Алакрам Хумматов проти Азербайджану»: рішення Європейського Суду з прав людини від 18 травня 2006 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int>

2. «Рубан проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 12 липня 2016 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Ruban%20v%20ukraine%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-179075%22%5D%7D>

3. «Ткачов проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 13 грудня 2007 року (Заява № 39458/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. ECtHR, *Huntamaki v Finland*. – 6 March 2012. – Application no. 54468/09: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionId=81020805&skin=hudoc-en>.

5. ECtHR, *Scoppola v. Italy* (no. 2) GRAND CHAMBER 17 September 2009 Application no. 10249/03: [Електронний ресурс] Режим доступу:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionid=81020805&skin=hudoc-en>

Література

1. Волосюк П.В. Решения Европейского суда по правам человека как источник уголовного права России. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Волосюк Павел Валерьевич – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Ставрополь, 2005. – 172 с.
2. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навчальний посібник / автор. колект.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600с.
3. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навчально-практичний посібник / Т.І. Дудаш. – К.: Алерта, 2013.- 368с.
4. Туманов В.А. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практика ее применения / В.А. Туманов, Л.М. Энтин. – М.: Издательство Норма, 2002. – 336 с.
5. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Хім'як Юрій Богданович – кримінальне право і криминологія; кримінально- виконавче право. – Київ, 2011. – 261 с.
6. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. - Вид. 2-е, випр., доп. - К.: Реферат, 2007. 848с
7. Юзвиков Д.В. Вопросы уголовного права в практике Европейского Суда по правам человека Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Юзвиков Дмитрий Владимирович – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Москва, 2004.
8. Денькович О.І. Кримінально-правові колізії між рішеннями Конституційного Суду України та практикою Європейського суду з прав людини / О.І. Денькович // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. - № 4. – С. 217 – 220

ТЕМА 5. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СВІТЛІ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

2 акад. год. Практичне заняття

мета: навчитись тлумачити принципи кримінального провадження у світлі стандартів ЄСПЛ

Теоретичні питання:

1. Принцип верховенства права (ст. 1 Конвенції) в інтерпретації ЄСПЛ.
2. Принцип законності в інтерпретації ЄСПЛ.
3. Принцип рівності перед законом і судом в інтерпретації ЄСПЛ.
4. Принцип поваги до людської гідності в інтерпретації ЄСПЛ.
5. Принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в інтерпретації ЄСПЛ.
6. Принципи щодо дотримання поваги до приватного та сімейного життя під час кримінального провадження
7. Принцип недоторканності права власності в інтерпретації ЄСПЛ.
8. Принцип доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень в інтерпретації ЄСПЛ.
9. Принцип забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності в інтерпретації ЄСПЛ.

Завдання:

1. Виявіть у рішеннях щодо суті, постановлених ЄСПЛ у справах щодо України ті рішення:

1.1. у яких ЄСПЛ констатував порушення Україною принципів верховенства права, законності, рівності громадян перед законом і судом. Складіть список таких рішень окремо за кожним порушеним принципом;

1.2. у яких ЄСПЛ констатував відсутність порушення Україною принципів верховенства права, законності, рівності громадян перед законом і судом. Складіть список таких рішень окремо за кожним наведених принципів, про порушення яких заявляли заявники.

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте резолютивну частину рішень ЄСПЛ щодо України. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

2. Випишіть мотивацію, яку наводить ЄСПЛ для обґрунтування рішення про порушення, чи відсутність порушення Україною принципів верховенства права, законності, рівності громадян перед законом і судом.

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте резолютивну частину рішень ЄСПЛ щодо України. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

3. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ щодо України, які розглядалися ЄСПЛ на предмет порушення ст. 3 Конвенції. Виявіть серед них ті, у яких ЄСПЛ констатував: 1) факт катування заявника; 2) нелюдське; 3) таке, що ображає людську гідність поведіння.

Складіть список таких рішень окремо за кожним видом порушень ст 3 Конвенції. Випишіть, правові позиції ЄСПЛ щодо суті кожного з порушень.

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте резолютивну частину рішень ЄСПЛ щодо України. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

4. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ щодо України, які розглядалися ЄСПЛ на предмет порушення ст. 8 Конвенції .

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте резолютивну частину рішень ЄСПЛ щодо України. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

Питання для самоконтролю:

1. Які принципи кримінального провадження відображені у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод? Назвіть статті.

2. Назвіть, які правила згідно з правовими позиціями ЄСПЛ є складовими елементами змісту принципу верховенства права як принципу кримінального провадження?

3. Правові позиції ЄСПЛ щодо змісту принципу «верховенства права» як принципу кримінального провадження?

4. Правові позиції ЄСПЛ щодо кримінально-процесуального змісту принципу «законності»;

5. Правові позиції ЄСПЛ щодо змісту вимоги про законність процедури втручання держави в права і свободи особи як складової принципу законності кримінального провадження.

6. Правові позиції ЄСПЛ щодо змісту вимоги про законність мети втручання держави в права і свободи особи як складової принципу законності кримінального провадження.

7. Правові позиції ЄСПЛ щодо змісту вимоги про необхідність втручання держави в права і свободи особи у демократичному суспільстві лише для досягнення своєї законної (легітимної) мети як складової принципу законності кримінального провадження.

8. Правові позиції ЄСПЛ щодо правила про надання кожній стороні розумної можливості представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в

суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом, як складова кримінально-процесуального принципу рівності перед законом і судом.

9. Правові позиції ЄСПЛ щодо необмеженого доступу сторони захисту до матеріалів кримінального провадження як складової кримінально-процесуального принципу рівності перед законом і судом.

10. Назвіть умови, за яких ЄСПЛ констатував порушення принципу рівності перед законом і судом.

11. Назвіть визнані ЄСПЛ особливості застосування принципу рівності сторін перед законом і судом у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

12. Що згідно з практикою ЄСПЛ слід розуміти під терміно-поняттям «згідно з процедурою, встановленою законом»?

13. Правові позиції ЄСПЛ щодо змісту принципу поваги до людської гідності як принципу кримінального провадження.

14. Правові позиції ЄСПЛ щодо гідного поведження з близькими родичами загиблих чи зниклих осіб, як складової змісту принципу поваги до людської гідності.

15. Принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканість та його складові у світлі стандартів Конвенції.

16. На які види позбавлення волі поширюються гарантії Конвенції?

17. Критерії «свавільного позбавлення волі» у практиці ЄСПЛ.

18. В яких випадках законне, з точки зору національного законодавства, позбавлення свободи, може бути свавільним з точки зору стандартів Конвенції?

19. Конвенційні стандарти доступу до правосуддя як принципу кримінального провадження.

Теми для рефератів:

1. Правові питання імплементації загальноновизнаних міжнародних стандартів та принципів кримінального провадження в галузі прав людини у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство.

2. Право на справедливий судовий розгляд у світлі стандартів ЄСПЛ

3. Верховенство права в світлі стандартів ЄСПЛ.

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Практика Європейського Суду з прав людини:

1. «Беляєв та Дігтяр проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 16 лютого 2012 року (Заяви №№ 16984/04 та 9947/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

2. «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 30 вересня 2010 року (Заява № 12451/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. «Ічин та інші проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 21 грудня 2010 року (Заяви NN 28189/04 і 28192/04): рішення Європейського Суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (Заява N 40107/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. «Луценко проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 3 липня 2012 року (Заява № 6492/11) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. «Пантелесенко проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 29 червня 2006 року (Заява N 11901/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. «Свершов проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 27 листопада 2008 року (Заява N 35231/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. «Харченко проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (Заява N 40107/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. «Чуйкіна проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 13 січня 2011 року (Заява № 28924/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Література

1. Баренбойм П. Соотношение доктрин верховенства права и правового государства как главный вопрос философии права и конституционализма. – М.: ЛУМ, 2013. – 128 с.
2. Буткевич О.В. Рішення Європейського суду з прав людини в українській правозастосовній практиці / О.В. Буткевич // Європейський суд з прав людини. Судова практика / за е. ед.. В. Г. Буткевича. — К. : Ред. журн. «Право України», 2011. – Дод. До журн. «Право України». – Вип. 1, ч. 3 : Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань: у 3 ч. – 2011. – с. 5 – 29.
3. Бущенко А. Захист від катувань, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження в практиці Європейського суду з прав людини // Проти катувань. Європейські механізми запобігання катуванням та жорсткому поводженню / Харківська правозахисна група. — Х., 2003. — 160 с.
4. Зайцев Ю. Стаття 3 Європейської Конвенції з прав людини: специфіка тлумачення та застосування / Ю. Зайцев // Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини. – Київ: Український центр правничих студій, 2001. – С. 11 – 18.
5. Капліна О. Проблеми правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. / О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. – Х. : «Право». – 2007. – № 2. – С. 187 – 197.
6. Касько В. Критерії ефективності розслідування фактів поганого поводження: огляд прецедентної практики Європейського суду з прав людини, зокрема у справах проти України // Право України. – 2011. - №7. – С.96.
7. Кваша О. О. Захист права на повагу до житла у практиці Європейського суду з прав людини / О. О. Кваша, Г. Ю. Рунов // Правова держава. – Вип. 18. – К.: Інститут держави і права НАН України, 2007. – С. 380 – 386.
8. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини / Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В.: монографія. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. – 228 с.
9. МакБрайд Джеремі Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. – Київ: «К.І.С.», 2010. – 576 с.
10. Штефан Гасс. Взяття під варту у світлі практики Європейського Суду з прав людини (стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) // Вісник центру суддівських студій. – 2005. - № 4 – 5. – С.16.

ТЕМА 6. «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА «ПОКАРАННЯ» ЯК АВТОНОМНІ ПОНЯТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

2 акад. год. Практичне заняття

мета: ознайомитись із особливостями тлумачення ЄСПЛ понять «кримінальне правопорушення» та «покарання»

Теоретичні питання

1. Поняття «кримінального правопорушення» у практиці Європейського Суду з прав людини.
2. Поняття «покарання» у практиці Європейського Суду з прав людини.
3. Види покарань, застосування яких суперечить гарантіям, передбаченим Європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод та протоколам до неї.

Завдання

1. Сформууйте перелік правопорушень, які передбачені іншими актами, крім КК України, та відповідно до «Engel-критеріїв» або «Тесту Енгеля» можуть бути потенційно визнані Європейським Судом з прав людини «кримінальними правопорушеннями».

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте рішення ЄСПЛ, ухвалене у справі ««Енджел та інші проти Нідерландів»» від 8 червня 1976 р. Випишіть названі у цій справі критерії визнання діяння «кримінальним правопорушенням». При цьому слід мати на увазі, що Європейський Суд з прав людини виходить з автономного тлумачення поняття кримінального правопорушення, незалежно від оцінки національними органами. Суд наводить три критерії, з яких слід виходити під час оцінки саме кримінального правопорушення. Перший критерій (критерій національного права) є базовим, оскільки Європейський суд аналізує, чи підпадає вказане протиправне діяння під ознаки злочину відповідно до національних норм кримінального права. Однак цей критерій відіграє досить незначну роль у контексті застосування гарантії справедливого судового розгляду, бо держава могла б уникати виконання вимог ст. 6 Конвенції шляхом визнання злочинів іншими правопорушеннями². Другий критерій (критерій кола адресатів) – це дія норми, згідно з якою встановлюється відповідальність за колом осіб. Якщо відповідальність поширюється на невизначене коло осіб, правопорушення підлягає кваліфікації як кримінальне. Третій критерій (критерій правових

² Моул Н. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 6. Право на справедливое судебное разбирательство. Прецеденты и комментарии / Моул Н., Харби К., Алексеева Л. – М.: Наука, 2000. – 360 с. - с.22

наслідків для адресата) полягає в оцінці характеру та суворості покарання за його вчинення. Відповідно до загального правила у випадку, якщо елемент покарання наявний, а передбачені санкції досить суворі, скоєне правопорушення має природу кримінального правопорушення і його судовий розгляд повинен відповідати ознаці справедливості згідно зі ст. 6 Конвенції. При цьому Європейський Суд виходить з суворості покарання, яке може бути застосоване за відповідне правопорушення. У зарубіжній науковій літературі для позначення сукупності даних критеріїв використовується термін «Тест Енгеля» або «Engel-критерії» – за назвою справи, під час вирішення якої Суд вперше їх сформулював. (Справа «Енджел та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 року). Якщо Європейський Суд з прав людини визнає, що особу було обвинувачено саме у кримінальному правопорушенні, то на її справу поширюються норми Конвенції: ст. 6 Право на справедливий суд, ст. 7 Ніякого покарання без закону, ст. 2 протоколу № 7 Право на оскарження в кримінальних справах, ст. 4 протоколу № 7 Право не бути притягненим до суду або покараним двічі.

2. З яких критеріїв виходить Європейський Суд з прав людини під час тлумачення поняття покарання. Визначить, які види покарань, передбачені ст. 51 КК України, не є покараннями у розумінні Європейського Суду з прав людини, та які юридичні висновки з цього випливають.

Методичні рекомендації. Про покарання згадується у ст. 2 «Право на життя», ст. 3 «Заборона катування», ст. 7 «Ніякого покарання без закону» Конвенції, ст. 1 Протоколу № 6 «Скасування смертної кари», ст. 3 Протоколу № 7 «Відшкодування у разі незаконного засудження», ст. 1 Протоколу № 13 «Скасування смертної кари» Конвенції. При цьому у ст. 2 Конвенції, ст. 1 Протоколу № 6, ст. 1 Протоколу № 13 мається на увазі покарання у вигляді смертної кари. У ст. 3 Конвенції покарання розглядається як одна з форм поведіння з особою, яка охоплює будь-який вид впливу на особу з боку публічної влади з метою кари. В інших випадках мова йде про загальне поняття, яке може охоплювати різні заходи примусу, які застосовуються від імені держави до особи, що вчинила кримінальне правопорушення, та полягають в обмеженні прав та свобод. І як підкреслює ЄСПЛ, поняття покарання повинно мати однакове значення в усіх цих положеннях Конвенції³.

Поняття «покарання» в рамках Конвенції має автономне значення. Його зміст найбільш повно розкрито в практиці з застосування ст. 7 Конвенції. У рішенні по справі *Welch v UK* сформульовані критерії, з урахуванням яких ЄСПЛ на власний розсуд визначає, які заходи впливу на особу є покаранням, в розумінні Конвенції до них належать такі: чи відповідний захід застосовується за вчинення кримінального правопорушення; природа та цілі застосування відповідного заходу; оцінка відповідного заходу національним законодавством; процедура призначення відповідного заходу впливу; суворість. Перший з

³ Хилюк С.В. «Злочин і кара» у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / С.В. Хилюк // Часопис Академії адвокатури України. - Том 8 №4 (29). – 2015. – 108 – 125 – С.113

названих критеріїв є обов'язковий, інші – альтернативними та можуть братися до уваги Європейським Судом з прав людини при вирішенні конкретних справ.

3. Визначіть, призначення та застосування яких видів покарань, передбачених ст. 51 КК України, з огляду на їх правову природу суперечить гарантіям прав людини, встановлених Конвенцією про захист прав та основоположних свобод. Відповідь обґрунтуйте.

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте рішення ЄСПЛ. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

Доцільно також прочитати:

1. Палій М.В. Деякі питання кримінально-правового статусу спеціальної конфіскації майна / М.В. Палій, Є.С. Назимко // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матер. міжнар. наук. – практ. конф. : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – С. 377 – 383.

2. Задоя К.П. Еволюція правових позицій Європейського суду з прав людини щодо "непом'якшуваного довічного позбавлення волі (irreducible life sentence)" та їх значення для кримінального права України / К. П. Задоя // Адвокат. – 2013. – № 8. – С. 27 – 30.

4. Визначіть співвідношення понять позначуваних термінами «кримінальне правопорушення» та «злочин» у тексті Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини. Відповідь обґрунтуйте.

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Крім того потрібно мати на увазі, що у Конвенції містяться два поняття: злочин та кримінальне правопорушення. Поняття «злочин» вжито у Конвенції лише у складі тих її положень, в яких зазначаються підстави для можливого обмежування зафіксованих у ній основоположних прав людини. Йдеться про обмеження права на життя (п. 1 ст. 2), права на повагу до приватного і сімейного життя (п. 2 ст. 8), свободи вираження поглядів (п. 2 ст. 10). Адже однією з таких підстав, взагалі кажучи, Конвенція вважає інтереси «запобігання заворушенням чи злочинам». В усіх цих випадках йдеться про злочини в їх суто внутрішньо-державній, національній інтерпретації, тобто у такому сенсі, в якому їх визначає та розуміє відповідна держава. Оскільки ж у державах — членах Ради Європи правообмеження встановлюються насамперед національним законодавством — у певних межах власного розсуду держави, — то в цю її діяльність Суд безпосередньо зазвичай не втручається. І тому яке саме діяння слід вважати у певній країні злочинним (злочином), це вирішує кожна держава самостійно. Так чи інакше, у практиці Суду його власна, автономна інтерпретація поняття «злочин» не зустрічається.

Коли ж у Конвенції йдеться про «кримінальне правопорушення», то це поняття вже стає безпосереднім предметом автономного роз'яснення Суду, і

воно має вживатись державами — членами Ради Європи, вочевидь, у тому значенні, яке надає йому він у своїй практиці.

5. Проаналізуйте рішення Європейського Суду з прав людини з застосування ст. 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод щодо України та з'ясуйте, за яких умов відбування покарання у вигляді позбавлення волі є нелюдським або таким, що принижує гідність покаранням.

Методичні рекомендації. Для виконання цього завдання проаналізуйте рішення ЄСПЛ. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

6. Проаналізуйте законодавчі положення про конфіскацію, а також судову практику з застосування відповідних норм та визначіть, чи відповідає правове регулювання цього виду покарання ст.7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини та ст. 1 Першого Протоколу до неї.

Методичні рекомендації. Для відповіді на завдання рекомендовано ознайомитись із Постановами Верховного Суду України у кримінальних справах

Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/08C3AEB462140753C2257958002ED8C4?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=08C3AEB462140753C2257958002ED8C4&Count=500&>

Доцільно також прочитати: 1. Палій М.В. Деякі питання кримінально-правового статусу спеціальної конфіскації майна / М.В. Палій, Є.С. Назимко // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матер. міжнар. наук. – практ. конф. : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – С. 377 – 383. 2. Пушкар П.В. Конфіскація майна в практиці Європейського суду з прав людини. / В.П. Пушкар. // Актуальні проблеми захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини : навч. метод. посіб. для суддів / Мармазов В.Є., Мірошніченко А.М., Пушкар П.В. – К. : [Тов «Гештальд консалтинг груп» ДП «Зовнішторгвидав України»], 2009. – С. 70 – 75.

7. Ознайомтесь із Указом Президента України від 21.04.2015 № 223/2015 «Про Положення про порядок здійснення помилування». Дайте відповідь на питання, чи узгоджується правове регулювання здійснення помилування в Україні у випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, гарантіям прав людини, встановлених Конвенцією про захист прав та основоположних свобод?

Методичні рекомендації. При вирішенні зазначеного завдання потрібно врахувати підхід ЄСПЛ до оцінки довічного позбавлення волі на предмет відповідності положенням Конвенції, зокрема ст. 3, яка встановлює заборону жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує людську гідність покарання. У юридичній літературі з цього приводу наводять такі положення: 1. призначення повнолітній особі довічного позбавлення волі саме по собі не

порушує стандарти Конвенції; 2. Довічне позбавлення волі не повинно бути таким, що не підлягає пом'якшенню (irreducible life sentence); 3. ЄСПЛ наголошує, що у визначенні, чи є довічне позбавлення волі таким, що не підлягає пом'якшенню, потрібно брати до уваги два фактори: а) довічне позбавлення волі не вважається, таким що не підлягає пом'якшенню, лише через те, що на практиці є можливість, що особа відбудуватиме покарання до кінця життя; б) національне законодавство повинне гарантувати особі можливість перегляду рішення про призначення довічного позбавлення волі з заміною м'якшим покаранням, зменшенням строку покарання, припиненням відбування покарання, умовно-достроковим звільненням⁴.

Питання для самоконтролю

1. Чи дозволяє Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини призначати та виконувати покарання у вигляді смертної кари?

2. Чи всі держави – члени Ради Європи de facto та de iure заборонили смертну кару. Проаналізуйте ситуацію з заборонаю смертної кари у Російській Федерації.

3. За яких умов довічне позбавлення волі вважається таким, що принижує людську гідність або нелюдським покаранням.

4. Назвіть критерії з допомогою, яких Європейський Суд з прав людини визначає, яке правопорушення є кримінальним за своєю природою.

5. Назвіть критерії з допомогою, яких Європейський Суд з прав людини визначає, які заходи впливу на особу є покаранням.

6. Дайте визначення покарання, що принижує гідність, особи у розумінні Європейського Суду з прав людини.

7. Дайте визначення нелюдського покарання у розумінні Європейського Суду з прав людини.

8. З урахуванням яких обставин Європейський Суд з прав людини визначає, чи досягло покарання мінімального рівня жорстокості для визнання його таким, що суперечить ст. 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод?

9. З яким правом особи в першу чергу не узгоджується покарання у вигляді смертної кари, на думку Європейського Суду з прав людини?

Теми для рефератів:

1. Удосконалення системи покарань в Україні у відповідності з практикою Європейського Суду з прав людини.

2. Штраф, конфіскація майна та інші майнові покарання в контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.

3. Перспективи впровадження кримінального проступку в кримінальне законодавство України в світлі практики ЄСПЛ.

Нормативно-правові акти:

⁴ Хилюк С.В. «Злочин і кара» у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / С.В. Хилюк // Часопис Академії адвокатури України. - том 8 №4(29). – 2015. – С. 108 – 125 – С.118

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Практика Європейського Суду з прав людини

1. «Ван дер Мюссель проти Бельгії» : рішення Європейського суду з прав людини від 23 листопада 1983 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : http://european-court.eu/uploads/ECHR_Van_Der_Mussele_v_Belgique_23_11_1983.pdf.
2. «Віслогузов проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 20 травня 2010 року. – (Заява № 32362/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення : <http://www.minjust.gov.ua/19614>
3. «Волков проти України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення : <http://www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/getcnt.php?uid=1014.4508.0&nobreak>.
4. «Гонгадзе проти України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.4281.0>.
5. «Гурепка проти України» від 06 вересня 2005 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1157025974>.
6. «Долгов проти України»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення : <http://www.zakony.com.ua/lawbase/sedcontent.html?id=154491&p=1>
7. «Ізетов проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 5 травня 2013 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionid=81020805&skin=hudoc-en>
8. «Йордачі та інші проти Молдови» : Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO5623.html

9. «Кац та інші проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 18 березня 2009 року (Заява N 29971/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/189176>.

10. «Коваль проти України»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.minjust.gov.ua/175>

Література

1. Балобанова Д.О. Впровадження інституту кримінальних проступків з погляду теорії криміналізації // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: мат-ли міжн. Наук.-практ. Конф. – Х.: Право, 2011. – с.152-156.

2. Бущенко А.П. Стаття 2 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко – Харків: Права людини, 2010. – 368с.

3. Бущенко А.П. Стаття 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко – Харків: Права людини, 2010. – 412с.

4. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко – Харків: Права людини, 2010. – 432с.

5. Волосюк П.В. Решения Европейского суда по правам человека как источник уголовного права России. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Волосюк Павел Валерьевич – уголовное право и кр. ар гия; уголовно-исполнительное право. – Ставрополь, 2005. – 172 с.

6. Дмитрук М.М. Гармонізація КК України із практикою Європейського Суду з прав людини як чинник впровадження кримінального проступку // Актуальні проблеми держави і права : зб. Наук. Праць. – О.: Юрид. л-ра, 2010. – Вип. 55. – С. 98 –102.

7. Дмитрук М.М. Практика Європейського суду з прав людини як чинник упровадження кримінального проступку // «Наука і вища освіта» : тези доповідей XVIII Міжнар. Наук. Конф. Студентів і молодих учених, Запоріжжя, 22-23 квітня 2010 р. : у 4 т. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010 – Т. 2. – С. 132 – 133.

8. Дудаш Т.І. практика Європейського суду з прав людини: навчально-практичний посібник / Т.І. Дудаш. – К.: Алерта, 2013.- 368с.

9. Єрмак О. Конфіскація у світлі рішень Європейського Суду з прав людини / О. Єрмак // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – ч.1. – 115 – 119с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_1/24.pdf

10. Задоя К.П. Еволюція правових позицій Європейського суду з прав людини щодо «непом'якшуваного довічного позбавлення волі (irreducible life sentence)» та їх значення для кримінального права України / К. П. Задоя // Адвокат. – 2013. – № 8. – С. 27 – 30.

11. Задоя К.П. Нормативне (законодавче) вирішення питання про юридичну природу спеціальної конфіскації майна *de lege ferenda* / К.П. Задоя // Вісник Вищої ради юстиції - 2012. – № 2 (10). – С.76 – 86
12. Комітет з питань верховенства права та правосуддя не підтримує проект закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків / Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/75647.html>
13. Кондра О. Проблеми правової природи «спеціальної конфіскації» у кримінально-правових санкціях / О. Кондра // Вісник Львівського Ун-ту. – Серія юридична. – 2010. – Вип. 50. – С. 276 – 286.
14. Конфіскація майна повинна ґрунтуватися на законі : [Електронний ресурс]. – Юридичний журнал. – 2005. – № 3. – Режим доступу до документу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1597>
15. Конь Г.И. Обеспечение права на жизнь в решениях Межамериканского и Европейского судов по правам человека. / Г.И. Конь // Вестник Московского Университета. – Серия 11. – Право. – 2006. – № 6. – С. 80 – 92.
16. Курінний Л. Кримінальний проступок – нова правова реалія. Частина 1 / Л.Курінний // Юридичний вісник України. -2012. - №25
17. Лихова С.Я. Актуальні питання щодо системи покарань у КК України у світлі Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини.// Держава і право, випуск 11, К., 2001.-С. 441-444.
18. Палій М.В. Деякі питання кримінально-правового статусу спеціальної конфіскації майна / М.В. Палій, Є.С. Назимко // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матер. рк. ар. Наук. – практ. Конф. : РВВ ЛДУВС рк. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – С. 377 – 383.
19. Пономаренко Ю.А. Види наказаний по уголовному праву Украины / Ю.А. Пономаренко. – Х.: ФИНН, 2009. – 344с.
20. Пушкар П.В. Конфіскація майна в практиці Європейського суду з прав людини. / В.П. Пушкар. // Актуальні проблеми захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини : навч. метод. Посіб. Для суддів / Мармазов В.Є., Мірошніченко А.М., Пушкар П.В. – К. : [Тов «Гештальд консалтинг груп» ДП «Зовнішторгвидав України»], 2009. – С. 70 – 75.
21. Рабінович П.М. Фундаментальні поняття кримінального права: інтерпретація Страсбурзького суду // Юридична Україна.- 2011.-№ 11. С. 4-7. Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Yurukr/2011_11/03.pdf
22. Рабінович П.М. Фундаментальні поняття кримінального права: інтерпретація Страсбурзького суду // Юридична Україна. – 2011. – № 11. – С. 4-7. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Yurukr/2011_11/03.Pdf
23. Рудник В.І. Право держави на покарання у вигляді позбавлення волі в контексті дотримання прав людини // Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських

інтеграційних процесів. Міжнародна науково-практична конференція. Збірник наукових праць. – К.: Національна академія управління, 2004. – Ч. 2. – С. 469 – 476.

24. Сорока О.О. Реалізація практики Європейського суду з прав людини у кримінальному праві України. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Сорока Олена Олександрівна – кримінальне право і кримінологія; кримінально – виконавче право. – Київ, 2015. – 254 с.

25. Туляков В.А. Доктрина уголовных проступков и её отображение в рк. ар рк. ар Европейского суда по правам человека // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини. – О.: Фенікс, 2012. – С. 499-503.

26. Туманов В.А. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и рк. ар свобод и практика ее применения / В.А. Туманов, Л.М. Энтин. – М.: Издательство Норма, 2002. – 336 с.

27. Хилюк С. Оцінювати та/або карати: юридичний коментар до «антикомуністичного» законопроекту / С. Хилюк // Критика. – 2015. – Травень. – Електронне видання: Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/articles/otsinyuvaty-taabo-karaty-yurydychnyyu-komentardo-antykomunistychnoho-zakonoproiektu>.

28. Хилюк С.В. «Злочин і кара» у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / С.В. Хилюк // Часопис Академії адвокатури України. – том 8 №4 (29). – 2015. – С. 108 – 125

29. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Хім'як Юрій Богданович – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Київ, 2011. – 261 с.

30. Човган В. Довічне відбування життя, або життя після смерті в Україні [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://khp.org.ua/en/index.php?id=1392728858>

31. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – Вид. 2-е, рк. .., доп. – К.: Реферат, 2007. 848с

32. Юзвиков Д.В. Вопросы уголовного права в практике Европейского Суда по правам человека Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Юзвиков Дмитрий Владимирович – уголовное право и рк. ар гія; уголовно-исполнительное право. – Москва, 2004.

ТЕМА 7. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 5 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. «ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ» У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

мета: з'ясувати особливості сфери застосування ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. «право на свободу та особисту недоторканність» у кримінальному провадженні

Теоретичні питання:

На перше заняття:

1. Алгоритм розгляду справ за ст. 5 Конвенції та сфера застосування цієї статті. Вимоги ст. 5 до обмеження свободи в аспекті кримінальних справ.

2. Кримінально-правова оцінка порушень прав людини, передбачених ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод за кримінальним правом України. Якими нормами кримінального права України охороняється право на свободу та особисту недоторканність, передбачене ст. 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини?

3. Момент затримання особи відповідно до КПК України та практики ЄСПЛ.

4. Законність позбавлення свободи відповідно до КПК України та практики ЄСПЛ.

На друге заняття:

1. Взяття під варту та обґрунтована підозра:

а) підстави взяття під варту;

б) строки тримання під вартою;

в) визначення ризиків, які можуть обґрунтувати тримання під вартою.

2. Інші випадки позбавлення свободи (примусова госпіталізація, примусове тримання у психіатричній лікарні з метою проведення експертизи).

Методичні рекомендації. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. у ст. 5 гарантує право (кожного) на свободу та особисту недоторканність і прямо застерігає, що нікого не може бути позбавлено свободи інакше, ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і лише у перелічених в ній шести випадках, одним з яких є законний арешт особи з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення. Слід мати також на увазі, що позбавлення права на свободу та особисту недоторканність має відповідати закону та необхідно встановити наявність в сукупності кожної з п'яти прав, визначених у ст. 5 Конвенції для того, щоб позбавлення свободи не було свавільним. Крім того, слід враховувати кожну з шести обставин законного затримання або арешту, які є вичерпними і не залишають державі широкого поля для маневру як неодноразово висловлюється у своїх рішеннях ЄСПЛ. Законність позбавлення свободи означає, що існують підстави, передбачені законом, дотримана процедура, національне законодавство має узгоджуватися з положеннями

Конвенції, тлумачитися та застосовуватися у контексті її норм. Суд насамперед з'ясовує, чи відповідає Конвенції сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи впливають з нього, зокрема, загальний принцип юридичної визначеності, який, в тому числі, передбачає «якість закону», вимагаючи від закону відповідності принципів верховенства права – ця ідея пронизує всі статті Конвенції. При цьому «якість закону» означає, що у випадку, коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні – для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля.

Завдання:

На перше заняття:

1. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ у справах: «Гриненко проти України», рішення від 15.11.2012 р., (заява № 33627/06), «Кушнір проти України» рішення від 11.12.2014 р., (заява № 42184/09), «Ічин та інші проти України», рішення від 21.12.2010 р., (заяви №№ 28189/04, 28192/04) та випишіть правові позиції Суду, які стосуються незаконного затримання заявників у відповідних справах.

Методичні рекомендації. Готуючи відповідне завдання слід мати на увазі, що відповідно до практики ЄСПЛ важливим аспектом правового регулювання порядку затримання є визначення моменту затримання. У ст. 209 КПК України він формулюється так: «Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поруч з уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою». Незважаючи на позитивні зміни у законодавчому регулюванні порядку затримання особи, не відбулося суттєвих змін в практиці затримань осіб співробітниками правоохоронних органів. Наразі такі види порушень закону, як невизнане затримання, затримка в реєстрації затримання, затримання під вигаданим приводом, надалі залишаються типовими при затриманні. Також продовжується використання практики доставляння до органів досудового розслідування фактично затриманих осіб, які вважаються «запрошеними», або «відвідувачами», з відповідними записами у реєстраційних журналах. У таких випадках, якщо протокол затримання не складався, а особу відпустили із приміщення правоохоронного органу, куди її доставили, офіційно вважається, що затримання не відбувалося.

При цьому варто враховувати, що згідно практики ЄСПЛ право на свободу є, з точки зору Конвенції, надто важливим у «демократичному суспільстві», щоб допускати втрату особою можливості користуватися захистом Конвенції лише з тієї причини, що вона сама дозволить відповідним органам затримати себе. Затримання може становити порушення ст. 5 Конвенції, навіть якщо відповідна особа погодилася на те, щоб її затримали (див. рішення ЄСПЛ у справі «Осипенко проти України» (*Osyenko v. Ukraine*) від 9.11.2010 р., заява № 4634/04 48.)

2. На підставі аналізу практики Європейського Суду з прав людини з застосування ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод сформулюйте максимально повний перелік можливих форм діяння в складі злочину, передбаченого ст. 371 «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою» КК України.

Методичні рекомендації. Для виконання відповідного завдання доцільно звертатись до рішень ЄСПЛ, що розміщені на офіційному сайті Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19618>

На друге заняття:

1. Ознайомтесь із рішенням ЄСПЛ у справах: «Харченко проти України», рішення від 10.02.2011 р., (заява № 40107/02), «Нечипорук і Йонкало проти України», рішення від 21.04.2011 р., (заява № 42310/04), «Луценко проти України», рішення від 3.07.2012 р., (заява № 6492/11), «Корнейкова проти України», рішення від 19.01.2012 р., (заява № 39884/05), «Руслан Яковенко проти України», рішення від 4.06.2015 р., (заява № 5425/11), «Чанєв проти України», рішення від 9.10.2014 р., (заява № 46193/13), «Воляник проти України» (Voluanuk v. Ukraine) від 2.10.2014 р., (заява № 7554/10) та розкрийте зміст порушень застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту щодо заявників, які встановив Суд.

Методичні рекомендації. Щодо застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту слід враховувати, що відповідний захід забезпечення кримінального провадження повинен охоплювати: внесення слідчому судді, суду клопотання про обрання запобіжного заходу; прийняття рішення про обрання запобіжного заходу та його оформлення; доведення рішення до відповідних осіб та складання необхідних документів; вжиття необхідних додаткових заходів, що впливають із суті обраного запобіжного заходу.

При чому відповідно до п. с ч. 1 ст. 5 Конвенції, законний арешт можливий за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення. ЄСПЛ вважає, що термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. ЄСПЛ також сформував два критерії визначення обґрунтованої підозри (правопорушення, у якому підозрюється затриманий, повинно бути закріплено у кримінальному законі держави; наявними повинні бути факти причетності особи до вчинення цього правопорушення). Вимога про те, що підозра повинна мати обґрунтовані підстави, є істотним елементом гарантії недопущення свавільного затримання й тримання під вартою. Крім того, за відсутності обґрунтованої підозри особу за жодних обставин не може бути затримано або взято під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть слугувати підставою для обґрунтованої підозри (див. рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine) від 21.04.2011р., (заява № 42310/04).

2. Ознайомтесь із рішенням КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). Розкрийте поняття незаконне поміщення у психіатричний заклад відповідно до національного законодавства та правових позицій ЄСПЛ щодо застосування п. е ч. 1 ст. 5 Конвенції.

Методичні рекомендації. Під час відповіді на поставленні питання слід мати на увазі, що ст. 5 Конвенції стосується усіх випадків позбавлення свободи, а не лише, наприклад, запобіжного заходу у вигляді арешту. Так, у справі «М. проти України» (M. v. Ukraine) від 19.04.2012 р., (заява № 2452/04), заявниця скаржилася за п. 1 ст. 5 Конвенції на порушення її права на свободу та особисту недоторканність під час кількох випадків госпіталізації до психіатричного закладу. У цій справі ЄСПЛ визнав, що мало місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції щодо другої, третьої та четвертої госпіталізації заявниці до психіатричного закладу.

Задача. Ознайомтесь з умовами задачі та дайте відповіді на питання.

Увечері 1 травня 2015 року дружина Давиденка, після сімейної сварки, викликала поліцію. Близько 17.00 Давиденка привезли до Орджонікідзівського районного відділку міліції міста Харкова. В ході обшуку у заявника було виявлено в кишені речовину коричневого кольору та направлено її на експертизу. Давиденка затримали відповідно до статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення. 3 травня слідчий допитав Давиденка у якості підозрюваного у вчиненні розбою, під час якого останній дав зізнавальні показання про вчинення ним кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 187 КК України. Згідно експертного висновку 4 травня було визначено, що вилучена речовина не є наркотичною. Заявника звільнили о 20.00. Того ж дня було відкрито кримінальне провадження проти Давиденка за підозрою у вчиненні ним розбою. Давиденка було затримано одразу після звільнення о 20.00. А 6 травня 2015 року слідчий, за погодженням з прокурором, звернувся до місцевого суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу у виді взяття під варту. До клопотання слідчим долучено копії матеріалів, якими слідчий обґрунтовує доводи клопотання (витяг з ЄРДР, протокол затримання від 4 травня 2015 року; дані на особу (довідка про склад сім'ї (на утриманні перебуває двоє малолітніх дітей), довідка ІЦ (раніше не судимий, в порядку ст.89 КК України).

6 травня 2015 року слідчим суддею місцевого суду прийнято рішення за наслідками розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, оскільки Давиденко не має зареєстрованого місця проживання, обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, відсутні підстави для звільнення з-під варту до розгляду справи.

Питання до задачі:

1. З якої дати Давиденко вважається затриманим в сенсі п. 1 (с) статті 5 Конвенції?

2. Чи було дотримано вимог п. 3 статті 5 Конвенції?

3. Чи містить рішення суду про застосування до Давиденка запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою достатні та відповідні аргументи:

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть ризики, що відповідно до практики ЄСПЛ можуть обґрунтувати тримання під вартою.

2. Чи може тяжкість вчиненого злочину бути єдиною підставою для обрання до особи запобіжного заходу у вигляді взяття під варту?

3. Розкрийте правові позиції ЄСПЛ щодо взяття під варту на підставі рішення, винесеного за відсутності особи в контексті вимоги негайності доставлення до суду.

4. Назвіть причини для відмови у звільненні під заставу відповідно до практики ЄСПЛ

5. Назвіть всі можливі строки тримання під вартою відповідно до положень КПК України.

6. Обґрунтування рішень і вимога щодо неприпустимості свавілля під час обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

7. Чи охоплює ст. 5 Конвенції право на свободу пересування?

8. Розкрийте поняття превентивного затримання. Особливості превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності.

Теми для рефератів:

1. Використання адміністративного арешту у кримінальному провадженні в світлі рішень ЄСПЛ

2. Невмотивовано тривале тримання під вартою в світлі рішень ЄСПЛ

3. Утримування на примусовому лікуванні в світлі рішень ЄСПЛ.

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

6. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26.08.2014 № 872/88/537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>

7. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

8. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Судова практика:

1. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2016 р. «Щодо вжиття заходів загального характеру, зумовлених порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які встановлені у рішенні Європейського суду з прав людини від 09 жовтня 2014 року у справі «Чанєв проти України» // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

2. Рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. Рішення КСУ від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 Справа № 1-28/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Узагальнення практики розгляду судами справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу: Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.01.2017 року // Офіційний веб-сайт Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

5. Узагальнення судової практики застосування судами першої та апеляційної інстанцій процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою»: Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 року // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

Практика Європейського суду з прав людини:

1. «Austin та інші проти Сполученого Королівства»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 березня 2012 року (Заяви №№ 39692/09, 40713/09 та 41008/09) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block@2-Austin.pdf>

2. «Гарькавий проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 18 лютого 2010 року (Заява N 25978/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. «Гриненко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 листопада 2012 року (заява № 33627/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. «Заїченко проти України» (№ 2): Рішення Європейського суду з прав людини від 26 лютого 2015 року (заява № 45797/09) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. «Ічин та інші проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 грудня 2010 року(Заяви NN 28189/04 і 28192/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. «Корнейкова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 січня 2012 року (заява № 39884/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. «Курт проти Туреччини»: Рішення Європейського суду з прав людини від 25 травня 1998 року (заява № 24276/94) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/kurt-protiv-turcii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

8. «Кушнір проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 11 грудня 2014 року (заява № 42184/09) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. «Луканов проти Болгарії»: Рішення Європейського Європейського суду з прав людини від 20 березня 1997 року (заява № 21915/93) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua>

10. «Луценко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 3 липня 2012 року (заява № 6492/11) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

11. «Нечипорук і Йонкало проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року (Заява N 42310/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

12. «Осипенко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 листопада 2010 року (Заява № 4634/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

13. «Плешков проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (заява № 37789/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

14. «Фельдман проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 8 квітня 2010 року (Заяви N 76556/01 та 38779/04)) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

15. «Харченко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (заява № 40107/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

16. «Хомулло проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 27 листопада 2014 року (заява № 47593/10) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

17. «Чанєв проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 жовтня 2014 року, (заява № 46193/13) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

18. EL-MASRI проти колишньої Югославської республіки Македонія: Рішення Європейського суду з прав людини від 13 грудня 2012 року (Заява № 39630/09) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block@2-El-Masri.pdf>

Література:

1. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко .- Харків: Права людини, 2010. – 432с.

2. Бущенко А.П. Стаття 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко .- Харків: Права людини, 2010. – 412с.

3. Бущенко А.П. Застосування статей 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці.- Харків: Права людини, 2010. – 432с.

4. «Precedent UA – 2015» / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К.: КВІЦ, 2015. — 412 с.

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

6. Ахтирська Н.М., Касько В.В., Маланчук Б.А., Мелікян А., Пошва Б.М., Фулей Т.І., Шукліна Н.Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / За заг. ред. проф. Маляренка В.Т. — К.: «К.І.С», 2011. — 320 с.

7. Посібник зі статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність/ Європейський суд з прав людини, 2012 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int

8. Обзор прецедентного права суда (январь-июнь 2015 года) / Європейський суд з прав людини, 2014 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.

ТЕМА 8. ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. «ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД» У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

4 ауд. год. Практичне заняття

мета: з'ясувати особливості сфери застосування ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. «право на справедливий суд» у кримінальному провадженні

Теоретичні питання

На перше заняття:

1. Сфера дії ст. 6 Конвенції у кримінально-правовому аспекті. Поняття кримінального обвинувачення.

2. Кримінально-правова оцінка порушень прав людини, передбачених ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини за кримінальним правом України. Якими нормами кримінального права України

охороняється право на справедливий суд, передбачене ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини?

3. Застосовність ст. 6 Конвенції до різних етапів кримінального провадження.

4. Вимога про розумний строк кримінального провадження, як складова права на справедливий суд (критерії розумного строку).

5. Презумпція невинуватості, як складова права на справедливий суд.

Методичні рекомендації. Для підготовки до відповідей на теоретичні питання до першого заняття слід мати на увазі, що стаття 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод гарантує право на справедливий суд. Як показує статистика Європейського суду з прав людини, стаття 6 є найбільш застосовною, отже найчастіше порушуються права визначені саме цією статтею (недотримання права на справедливий суд, надмірна тривалість судового розгляду, невиконання рішення суду тощо)⁵. Поняття «кримінальне обвинувачення» має «автономне» значення, яке не залежить від оцінки в національному законодавстві. Для вирішення питання про застосування ст. 6 Конвенції в частині «кримінального обвинувачення» Суд звертатиметься до трьох альтернативних критеріїв, закріплених у його практиці, які ще було сформульовано при розгляді справи Енгель та інші проти Нідерландів, рішення від 8 червня 1976 року. (Оцінка згідно національного законодавства, поширеність за колом осіб, характер та розмір санкцій, які було застосовано до заявника).

Варто також наголосити на тому, що ЄСПЛ не розмежовує кримінальне обвинувачення та обвинувачення у вчиненні «адміністративних правопорушень» (передбачене Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Митним кодексом чи іншим спеціальним законодавством), і якщо покарання містить санкцію у вигляді позбавлення свободи (арешту) або значної суми штрафу, то ЄСПЛ розглядає таке стягнення як кримінальне (див., наприклад, рішення ЄСПЛ у справі «Гурепка проти України» від 6.09.2005 р., заява № 61406/00). З-поміж рішень винесених щодо України, значну частку становлять ті, у яких констатовано порушення строку розгляду справ судом. Стаття 6 гарантує кожній людині розгляд справи «в розумний строк». Цей термін також є автономним в Конвенції і не пов'язаний із певними процесуальними строками, визначеними національним законодавством. Розумним вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту. ЄСПЛ визначає «розумний строк» залежно до конкретних обставин справи, водночас на сьогоднішній день існують певні критерії розумного строку, якими керується ЄСПЛ. Зокрема беруться до уваги такі чинники: складність справи, вагомість справ для заявника («що було поставлене на карту»), поведінка заявника, поведінка уповноважених органів.

⁵ «Статистика» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=#n14569107179938068497407_pointer

Презумпція невинуватості є джерелом низки процесуальних прав і гарантій підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, без забезпечення яких унеможлиблюється справедливе судочинство. Зокрема, вона передбачає, що вину має бути доведено та встановлено вироком суду. Презумпція невинуватості розглядається у вузькому та широкому значенні: при розгляді кримінальної справи в суді та в кримінальному процесі у більш загальному значенні. «Вузьке» значення охоплює відомий принцип, відповідно до якого при обвинуваченні особи у вчиненні злочину (чи кримінального проступку) тягар доведення вини несе сторона обвинувачення (прокурор), і доведення має бути поза розумним сумнівом⁶.

На друге заняття:

1. Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для особи мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього, як складова права на справедливий суд.
2. Право мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту, як складова права на справедливий суд.
3. Право вільного вибору захисника, як складова права на справедливий суд.
4. Право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення, як складова права на справедливий суд.
5. Право одержувати безоплатну допомогу перекладача, як складова права на справедливий суд.
6. У тлумаченні ознак яких складів злочинів проти правосуддя доцільно використовувати практику Європейського Суду з прав людини?

Методичні рекомендації. Готуючи відповіді на зазначені теоретичні питання доцільно мати на увазі наступні положення. Стаття 6 Конвенції вимагає, щоб обвинувачений «був негайно і детально проінформованою зрозумілою мовою про характер і причину обвинувачення проти нього». Повідомлених деталей має бути досить для того, щоб обвинувачений міг здійснювати свій захист. Причиною обвинувачення є дії, за які особу притягнуто до обвинувачення, тобто фактична ситуація, що лежить в основі обвинувачення, а «характером обвинувачення» є правова кваліфікація діянь.

Критерій достатності часу є гнучким, він має розглядатися в світлі конкретних обставин кожної справи. Декілька факторів беруться до уваги, зокрема характер обвинувачення, складність та стадія розгляду. В нескладних справах строк між пред'явленням обвинувачення та розглядом справи по суті може бути дуже коротким. Принцип достатності можливостей передбачає, що захисник обвинуваченого повинен мати необмежений та конфіденційний

⁶ Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с. – С.64

доступ до клієнта, що знаходиться під вартою, для обговорення всіх обставин справи.

Право на достатні можливості для підготовки захисту створює не тільки негативні обов'язки держави не втручатися в цю підготовку, але й також накладає на державу позитивні зобов'язання створити всі необхідні умови для забезпечення рівних можливостей захисту та обвинувачення.

Право підозрюваного, обвинуваченого та підсудного на правову допомогу є одним з найважливіших прав, гарантованих Конвенцією. Право на вибір захисника існує в лише тих випадках, коли обвинувачений має достатньо коштів для оплати його послуг. Для прийняття рішення про надання безоплатної правової допомоги, національні органи мають врахувати матеріальне становище обвинуваченого та інтереси правосуддя. Судом розглядається ряд факторів. В першу чергу мова йде про можливість обвинуваченого адекватно представити свою справу без допомоги захисника. В складних справах, якщо обвинувачений не володіє юридичною підготовкою, необхідною для того, щоб надати та розвинути відповідні аргументи, що під силу тільки досвідченому адвокату, який має всі можливості для підготовки до справи, то інтереси правосуддя вимагають офіційного призначення захисника. Суд також буде враховувати складність справи та ступінь строгості можливої санкції.

За статтею 6 Конвенції обвинуваченому також гарантується право допиту будь-яких свідків, що запрошені обвинуваченням або на чий показання спирається обвинувачення, а також вимагати присутності та допиту свідків, що свідчать на його користь на таких самих умовах як і свідків обвинувачення. Така гарантія є втіленням обов'язку судів забезпечити змагальність сторін в ході дослідження всіх доказів по справі.

Безоплатна допомога перекладача має бути надана в тому випадку, якщо обвинувачений не розуміє мови судочинства, а не в будь-якому випадку, коли мова судочинства не є рідною мовою обвинуваченого. Стаття 6 Конвенції передбачає забезпечення перекладу на ту мову, яку розуміє обвинувачений, а не на будь-яку мову за його вибором. Головна ідея полягає в тому, що обвинуваченому мають бути надані умови, за яких він зможе розуміти хід справи і брати в неї участь в той мірі, в якій це необхідно для реалізації його права на справедливий судовий розгляд.

Завдання:

На перше заняття:

1. Визначення змісту та обсягу поняття «неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» у складі злочину, передбаченого ст. 375 КК України з урахуванням практики Європейського суду з прав людини з застосування ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

2. Які судові рішення з огляду на сучасне трактування ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини є завідомо неправосудними? Поясніть, яким чином відповідні правові позиції Європейського Суду з прав

людини можуть бути використанні у тлумаченні ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» КК України.

3. Яку оцінку з точки зору кримінального права належить дати діяльності судді, який умисно порушує гарантії передбачені ст. 6 Конвенції?

4. Проаналізуйте рішення Європейського суду з прав людини: «Грабчук проти України» від 21.09.2006 р. (заява № 8599/02), «Пантелеєнко проти України» від 29.06.2006 р.(заява № 11901/02), «Ткачов проти України» від 13.12.2007 р. (заява № 39458/02), «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04.2011 р.(заява № 42310/04). Сформулюйте правові позиції Суду щодо порушення принципу презумпції невинуватості у зазначених справах.

Методичні рекомендації. Для виконання відповідного завдання доцільно звертатись до рішень ЄСПЛ. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

5. Аналіз практики ЄСПЛ показує, що в Україні презумпцію невинуватості найчастіше порушують у трьох випадках: при виголошенні публічних заяв політиками і прокурорами про чийсь винуватість задовго до закінчення судового процесу; коли судові рішення, що не є обвинувальним вироком, відображає думку про винуватість особи; під час затримання осіб, підозрюваних та/або обвинувачуваних у вчиненні злочину, і обрання їм запобіжного заходу. Наведіть приклади порушення принципу презумпції невинуватості по кожному з трьох вказаних видів порушень, навівши конкретні рішення Європейського суду з прав людини.

Методичні рекомендації. Для виконання відповідного завдання доцільно звертатись до рішень ЄСПЛ. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

Задача. Ознайомтесь з умовами задачі та надайте відповіді на питання.

Слідчий допитав Кравченка як свідка у кримінальному провадженні, зареєстрованому в Єдиному реєстрі досудових розслідувань за ч.3 ст. 190 КК, шахрайство з використанням Електронно-обчислювальної техніки. Оскільки запитання слідчого були спрямовані на викриття його у шахрайстві, Кравченко під час допиту заявив вимогу роз'яснити йому, в чому його підозрюють, інакше він не буде надавати свідчення.

Слідчий роз'яснив Кравченку, що він є свідком і за законом несе кримінальну відповідальність за відмову від давання показань, а також за

надання завідомо неправдивих показань, а оголошувати свідку, у чому і хто підозрюється, слідчий не зобов'язаний.

1. Визначте процесуальний статус допитуваного Кравченка.

2. Оцініть правильність роз'яснень слідчого.

3. Якими статтями Конституції України, рішеннями ЄСПЛ і нормами КПК мав би керуватися у цьому випадку слідчий?

На друге заняття:

1. Сформулюйте критерії визначення змісту оціночного поняття «грубе» порушення права на захист у ст. 374 КК України відповідно до гарантій, передбачених Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини.

2. Які методи ведення допиту є порушенням гарантій, передбачених Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини? Свою позицію проілюструйте прикладами з прецедентної практики Європейського Суду з прав людини. Яку оцінку відповідним порушенням належить дати з точки зору кримінального права України?

3. Ознайомтесь із рішенням ЄСПЛ: «Юрій Волков проти України», рішення від 19.12.2013 р., заява № 45872/06 та сформулюйте правову позицію Суду щодо змісту порушення підпункту «с» п. 3 ст. 6 Конвенції (право на захист) у відповідній справі.

4. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ: «Хайров проти України», рішення від 15.11.2012 р., заява № 19157/06; «Грінченко проти України», рішення від 15.11.2012 р., заява № 33627/06; «Жуковський проти України», рішення від 3.03.2011 р., заява № 31240/03. Розкрийте зміст правових позицій Суду та обставин справи щодо порушення права на допит свідка у зазначених справах. (підпункт (d) п. 3 ст. 6 Конвенції). У якому із зазначених рішень Суд встановив відсутність порушення права на допит свідка?

5. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ: «Яременко проти України», остаточне рішення від 30.07.2015 р., заява № 66338/09; «Леонід Лазаренко проти України», рішення від 28.10.2010 р., заява № 22313/04; «Балицький проти України», рішення від 3.11.2011 р., заява № 12793/03. Розкрийте зміст правових позицій Суду та обставин справи щодо порушення права на захист через врахування визнавальних показів за відсутності юридичної допомоги (підпункт «с» п. 3 ст. 6 Конвенції).

Методичні рекомендації. Для виконання відповідних завдань з пошуку справ доцільно звертатись до рішень ЄСПЛ. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів за відповідними посиланнями, а також у переліку джерел до теми заняття.

Задача. Задача складається з двох частин: досудове слідство та судовий розгляд. Здобувачі вищої освіти працюють у трьох малих групах: прокурори, адвокати, судді. Кожен з учасників групи отримує питання та

обґрунтування, які слід підготувати окремо для досудового розгляду та досудового слідства.

Досудове слідство

Фабула. Увечері 1 травня 2015 року дружина Давиденка, після сімейної сварки, викликала поліцію. Близько 17.00 Давиденка привезли до Орджонікідзівського районного відділку поліції міста Харкова. В ході обшуку у заявника було виявлено в кишені речовину коричневого кольору та направлено її на експертизу. Давиденка затримали відповідно до статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення. 3 травня слідчий допитав Давиденка у якості свідка у вчиненні розбою, під час якого останній дав зізнавальні показання про вчинення ним кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 187 КК України. Під час допиту, проведення іншої слідчої дії – відтворення обстановки та обставин події заявник був у статусі свідка та не мав адвоката. Йому було повідомлено про обов'язок повідомляти про все, що він знає по справі та був повідомлений про кримінальну відповідальність за відмову від дачі та дачу завідомо неправдивих показів. Згідно експертного висновку 4 травня було визначено, що вилучена речовина не є наркотичною. Заявника звільнили о 20.00. Того ж дня було відкрито кримінальне провадження проти Давиденка затримали за підозрою у вчиненні ним розбою. Давиденка було затримано одразу після звільнення о 20.00. А 6 травня 2015 року слідчий, за погодженням з прокурором, звернувся до місцевого суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу у виді взяття під варту. До клопотання слідчим долучено копії матеріалів, якими слідчий обґрунтовує доводи клопотання (витяг з ЄРДР, протокол затримання від 4 травня 2015 року; дані на особу (довідка про склад сім'ї (на утриманні перебуває двоє малолітніх дітей), довідка ІЦ (раніше не судимий, в порядку ст.89 КК України).

Під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, підозрюваний повідомив суд про застосування щодо нього недозволених методів досудового слідства, зокрема фізичної сили і незаконне утримання його під вартою, просить суд врахувати це при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу.

6 травня 2015 року слідчим суддею місцевого суду прийнято рішення за наслідками розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, оскільки Давиденко не має зареєстрованого місця проживання, обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, відсутні підстави для звільнення з-під варти до розгляду справи.

Завдання для прокурорів:

а) скласти тези промови прокурора в судовому засіданні під час вирішення слідчим суддею клопотання про обрання запобіжного заходу (обґрунтування правових підстав для обрання запобіжного заходу – тримання під вартою з покликанням на дані, викладені в фабулі обвинувачення).

Завдання для адвокатів:

- а) скласти тези промови захисника в судовому засіданні під час вирішення слідчим суддею клопотання про обрання запобіжного заходу (обґрунтування правових підстав для відмови в задоволенні клопотання про обрання запобіжного заходу – тримання під вартою або обрання іншого більш м'якого запобіжного заходу);
- б) обґрунтування позиції підзахисного про застосування щодо нього недозволених методів досудового слідства, зокрема фізичної сили і незаконного утримання його під вартою.

Завдання для суддів:

- а) скласти перелік запитань учасникам процесу, зокрема, стороні захисту, відповіді на які необхідні при вирішенні даної конкретної ситуації;
- б) вирішити конкретну ситуацію, з правовим обґрунтуванням.

Судовий розгляд

Додаткові обставини справи. 26 травня 2015 року кримінальне провадження надійшло до місцевого суду з обвинувальним актом, який містив посилання на докази, здобуті органом досудового слідства з моменту затримання особи до передачі справи до суду.

Під час проведення підготовчого судового засідання, адвокат заявив клопотання про допит свідків:

- свідка, який може підтвердити факт побиття Давиденка під час перебування його в умовах слідчого ізолятора;
- свідка, який може підтвердити той факт, що на момент вчинення злочину вони разом з Давиденком випивали в кафе.

Прокурор заявив клопотання про допит двох свідків. Судом повністю задоволено клопотання про допит свідків зі сторони обвинувачення, клопотання адвоката задоволено частково, прийнято рішення в допиті свідка, який може підтвердити факт побиття Давиденка під час перебування його в умовах слідчого ізолятора відмовити у зв'язку з тим, що його свідчення не належать до предмету доказування по даній кримінальній справі, в допиті свідка, який може підтвердити алібі Давиденка на час вчинення злочину відмовлено, оскільки такі містять відомості про час, який не стосується даного кримінального правопорушення. Під час судового розгляду захисник заявив

відвід головуєчому по справі, мотивуючи такий тим, що мати обвинуваченого Давиденка є сусідкою головуєчого по справі, і згідно її заяви по факту вимагання суддею хабара внесено відомості до ЄРДР. Заяву про відвід, в порядку ст.81 КПК України, передано для розгляду іншому судді, який розглянувши заяву дійшов висновку про необґрунтованість відводу заявленого прокурором. Зокрема, суд зазначив, що кримінальне провадження щодо вимагання хабара було закрито за відсутністю події кримінального правопорушення, окрім того під час розгляду справи суддя жодним чином не демонстрував упередженості, не було допущено порушень процесуального законодавства, а також задоволено усі клопотання сторін, що мали суттєве значення для встановлення фактичних обставин справи, а тому відсутні будь-які обставини, які викликають сумніви в неупередженості судді. Під час розгляду справи, обвинувачений Давиденко повторно заявив про факт побиття його працівниками органу внутрішніх справ. Прокурор покликався на постанову про закриття кримінального провадження за фактом побиття Давиденка, у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення та набрання такою законної сили. Обвинувачений Давиденко повідомив суд, що про винесення такої постанови йому відомо не було, а тому така не оскаржувалася ним в апеляційному порядку. В судових дебатах прокурор просить визнати винним обвинуваченого Давиденка у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.187 КК України, та покликається на доведення його вини в судовому засіданні. Адвокат обвинуваченого покликався на недоведеність вини обвинуваченого, про недопустимість показань обвинуваченого Давиденка, які здобуті з порушенням права на особисту недоторканість та застосування жорстоких методів поводження з особою, окрім цього, зазначає, що в основу обвинувачення взято до уваги пізнавальні показання Давиденка, які надані ним в якості свідка без надання правової допомоги. 10 червня 2015 року судом прийнято рішення по кримінальній справі.

Завдання для прокурорів:

- скласти тези промови прокурора в судовому засіданні під час розгляду кримінальної справи в обґрунтування:

1. Відсутності підстав для відводу головуєчого судді;
2. Відсутності підстав для врахування позиції сторони захисту щодо застосування до обвинуваченого незаконних методів досудового слідства;
3. Обвинувальної промови (з покликанням на належні та допустимі докази).

Завдання для адвокатів:

- скласти тези промови адвоката в судовому засіданні під час розгляду кримінальної справи в обґрунтування:

1. Наявності підстав для відводу головуючого судді;
2. Наявності підстав для врахування позиції обвинуваченого щодо застосування до нього незаконних методів досудового слідства;
3. Захисної промови (з покликанням на отримані під час судового слідства докази).

Завдання для суддів:

1. Скласти перелік запитань учасникам процесу, зокрема, стороні захисту, відповіді на які необхідні при вирішенні даної конкретної ситуації;
2. Прийняти рішення, з правовим обґрунтуванням.

Додаткові питання до задачі:

1. Чи дотримано вимог кримінально-процесуального закону при затриманні Давиденка ?
2. Чи обґрунтованим є клопотання прокурора про обрання запобіжного заходу у виді взяття під варту Давиденку?
3. Чи дотримано всіх процесуальних дій, передбачених КПК до моменту звернення слідчого з клопотанням про обрання запобіжного заходу?
4. Чи вправі суд за наявності підстав, зазначених в фабулі обрати запобіжний захід у виді взяття під варту? Чи відповідатиме таке рішення КПК та Конвенції?
5. Які дії повинен вчинити суд, коли в судовому засіданні йому стало відомо про застосування відносно обвинуваченого незаконних методів досудового слідства?

Питання для самоконтролю:

1. Сформулюйте загальні вимоги «справедливого суду» відповідно до практики ЄСПЛ щодо застосування ч.1 ст. 6 Конвенції
2. Розтлумачте поняття «суд, встановлений законом», «незалежний суд», «неупередженість суду» відповідно до практики ЄСПЛ щодо застосування ч.1 ст. 6 Конвенції.
3. Розкрийте зміст поняття «привілей проти самообвинувачення».
4. Розкрийте зміст принципу «res judicata» як складової права на справедливий суд.
5. Ознайомтесь із рішеннями Європейського суду з прав людини у справах: «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 січня 2010 року (Заява N 40450/04); «Бурмич та інші проти України» від 12 жовтня 2017 року. Розкрийте зміст порушень прав заявників за ст. 6 Конвенції та правові позиції ЄСПЛ щодо зазначених справ. Дайте відповідь на питання, чи можливо на сьогоднішній день подати заяву до ЄСПЛ зі скаргою на порушення ст. 6 Конвенції через тривале невиконання або несвоєчасне виконання рішень

національних судів? Якщо відповідь ствердна, то яка процедура розгляду таких заяв?

Теми для рефератів:

1. «Розумний строк» судового розгляду в світлі рішень ЄСПЛ.
2. Право на ефективний засіб юридичного захисту з урахуванням практики ЄСПЛ.
3. Право не свідчити проти себе з урахуванням практики ЄСПЛ.

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Судова практика

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» № 9 від 1 листопада 1996 року / Верховний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-96.htm>.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2. від 28 березня 2008 року « Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0002700-08.htm>

3. Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні: Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2015 року <http://sc.gov.ua/>

4. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

5. Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 2014 року // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

Практика Європейського Суду з прав людини:

1. «Балицький проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 3 листопада 2011 року (заява № 12793/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

2. «Грабчук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 вересня 2006 року (заява № 8599/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. «Гріненко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 листопада 2012 року (заява № 33627/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. «Довженко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 12 квітня 2012 року (Заява № 36650/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. «Жуковський проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. «Леонід Лазаренко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 2010 року (заява № 22313/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. «Лучанінова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 червня 2011 року (заява № 16347/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. «Мала проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 17 листопада 2014 року (заява № 4436/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. «Надточій проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2015 року (Заява N 7460/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. «Нечипорук і Йонкало проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року (заява № 42310/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

11. «Пантелеєнко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 29 червня 2006 року (заява № 11901/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

12. «Проніна проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 18 липня 2006 року (заява № 63566/00) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

13. «Салов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 2005 року (заява № 65518/01) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

14. «Серявін та інші проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (заява 4909/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

15. «Ткачов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 13 грудня 2007 року (заява № 39458/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

16. «Хайров проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 листопада 2012 року (заява № 19157/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

17. «Чопенко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 січня 2015 року (заява № 17735/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

18. «Шагін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 10 грудня 2009 року (заява № 20437/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

19. «Юрій Волков проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 грудня 2013 року (заява № 45872/06) // Офіційний веб-сайт

Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

20. «Яременко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини остаточне від 30 липня 2015 року(заява № 66338/09) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Література

1. «Precedent UA – 2015» / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К. : КВІЦ, 2015. — 412 с.

2. Довідник із застосування статті 6 Конвенції – Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект) / Європейський суд з прав людини, 2014 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.

3. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України / І. Коваль // Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/7474>.

4. Коруц У.З. Теоретичні аспекти регулювання права на справедливий судовий розгляд у національному праві та в практиці Європейського Суду з прав людини / У.З. Коваль // Право і суспільство. – 2013. – №6-2. – С. 375.

5. Обзор прецедентного права суда (январь-июнь 2015 года) / Європейський суд з прав людини, 2014 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.

6. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

ТЕМА 9. НАЛЕЖНЕ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

час – 2 акад. год. Практичне заняття

мета: вивчити питання належності та допустимості доказів у світлі практики ЄСПЛ

1. Застосування практики ЄСПЛ як джерела права для оцінки допустимості і достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні.

2. Правові позиції ЄСПЛ щодо визнання доказів, отриманими шляхом порушення гарантій, закріплених у ст. 3 Конвенції.

3. Правові позиції ЄСПЛ щодо визнання доказів, отриманими шляхом порушення права не свідчити проти самого себе.

4. Правові позиції ЄСПЛ щодо визнання доказів, отриманими шляхом порушення права на захист.

5. Правові позиції ЄСПЛ щодо визнання доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання.

6. Можливість / неможливість використання доказів, отриманих шляхом порушення законних прав людини.

Методичні рекомендації. Готуючи відповідь на теоретичні питання слід мати на увазі наступні положення. Відповідно до практики ЄСПЛ питання допустимості доказів у справі – це насамперед предмет регулювання національного законодавства, і, як правило, саме національні суди мають давати оцінку наявним у справі доказам. Завдання ЄСПЛ згідно з Конвенцією полягає не у вирішенні того, чи було належним чином прийнято показання свідків як докази, а у встановленні того, чи провадження в цілому, зокрема спосіб отримання доказів, було справедливим. Недопустимими є докази, з точки зору ЄСПЛ, коли мало місце: жорстоке або інше несумісне зі ст. 3 поводження; порушення права не свідчити проти себе; порушення права на захист; провокація злочину.

При чому варто мати на увазі, ЄСПЛ наголошує на тому, що хоча вирішення питання про допустимість доказів є, в принципі, прерогативою національних судів, а роль Суду обмежується оцінюванням загальної справедливості провадження, докази, отримані за допомогою заходу, який визнано таким, що суперечить ст. 3 Конвенції, потребують окремого підходу. Згідно з практикою Суду допустимість як доказів показань, отриманих за допомогою катувань, з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких показань і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження підсудного судом. (п. 259 рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року, заява № 42310/04).

Завдання:

1. Назвіть рішення ЄСПЛ, у яких було констатовано порушення ст. 6 Конвенції через недопустимість доказів, коли мало місце: 1) жорстоке або інше несумісне зі ст. 3 поводження; 2) порушення права не свідчити проти себе; 3) порушення права на захист; 4) провокація злочину. Викладіть коротко обставини кожної справи. На підставі аналізу практики Європейського Суду з прав людини з застосування ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод сформулюйте максимально повний перелік можливих форм діяння в складі злочину, передбаченого ст.370 КК України «Провокація підкупу».

2. Опрацюйте судові рішення національних судів України, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, і виявіть ті, де суд обґрунтовує недопустимість доказів посиланням на правові позиції ЄСПЛ.

3. Ознайомтесь із Постановою Верховного Суду України від 16.03.2017 № 5-364кc16 та вкажіть обставини та підстави, за яких Суд визнав недопустимими докази у відповідній справі.

4. Ознайомтесь із наведеними нижче рішеннями ЄСПЛ та вкажіть ті рішення ЄСПЛ, якими було встановлено факт підбурювання зі сторони працівників правоохоронних органів та ті рішення ЄСПЛ, якими встановлено, що факту підбурювання зі сторони працівників правоохоронних органів не було. Викладіть коротко обставини кожної справи.

1. «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року (заява № 74420/01)

2. «Аллан проти Сполученого Королівства» від 5 листопада 2002 року (заява № 48539/99)

3. «Биков проти Росії» від 29 березня 2009 року (заява № 4378/02)

4. «Ваян проти Росії» від 15 грудня 2005 року (заява № 53203/99)

5. «Баннікова проти Росії» від 4 листопада 2010 року (заява № 18757/06)

6. «Лялюк проти України» від 16 серпня 2007 року (заява № 38839/07)

7. «Боець проти України» від 18 квітня 2008 року (заява № 20963/08)

5. Опрацюйте рішення ЄСПЛ у справах: «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року (заява № 74420/01) та «Раманаускас проти Литви № 2» від 20 лютого 2018 року (заява № 55146/14) та викладіть у чому полягає зміст відмінних правових позицій Суду у вказаних рішеннях. Сформулюйте відповідно до останніх узагальнень ЄСПЛ матеріальні та процесуальні критерії для відмежування провокації, що порушує пункт 1 статті 6 Конвенції та допустимої поведінки при використанні законних таємних методів під час кримінальних проваджень.

Методичні рекомендації. Під час виконання 4 і 5 завдань слід брати до уваги такі положення. Відповідно до ст. 271 КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Здійснюється контроль за вчиненням злочину, шляхом контрольованої та оперативної закупки, імітування обстановки злочину тощо. Здебільшого відповідний вид негласних слідчих (розшукових) дій застосовується під час розслідування злочинів, пов'язаних із дачею чи отриманням неправомірної вигоди та посягань у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Водночас у правозастосуванні все частішими стають випадки зловживань зі сторони працівників правоохоронних органів, які з метою штучного збільшення показників боротьби зі злочинністю неправомірно провокують особу до вчинення злочину. ЄСПЛ сформував чималу судову практику щодо порушення ст. 6 Конвенції зі сторони працівників правоохоронних органів внаслідок здійснення ними незаконної провокації вчинення злочину.

Відповідно до сформованої позиції Європейського суду з прав людини наявність державного інтересу не можна використовувати в якості обґрунтування щодо використання доказів, отриманих в результаті поліцейської провокації, оскільки застосування таких доказів наражає обвинуваченого на ризик остаточно позбавитись справедливого судового

розгляду із самого початку; внутрішньодержавне законодавство не повинно дозволяти використання доказів, отриманих в результаті підбурювання з боку державних агентів. В іншому випадку таке законодавство не відповідає принципу «справедливого судочинства» (див. наприклад, «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року (заява № 74420/01)). Необхідно зазначити, що застосування під час розслідування злочинів агентів під прикриттям для імітування обстановки злочину, оперативної чи контрольованої закупки в цілому не заперечується ЄСПЛ. Зокрема у справах «Банніков проти Російської Федерації» від 04 листопада 2010 року, «Веселов та інші проти Російської Федерації» від 02 жовтня 2010 року, Суд зазначив, що застосування особливих методів ведення слідства - зокрема, агентурних методів - саме по собі не може порушувати право особи на справедливий суд. При цьому обов'язок доказування відсутності підбурювання покладається на обвинувачення, за умови, що заява захисту не є повністю неправдоподібною (справа «Баннікова проти Росії» від 4 листопада 2010 року).

Загалом огляд підходів ЄСПЛ до використання негласного контролю за вчиненням злочину під час розслідування, дає підстави зробити висновок, що Суд допускає використання у кримінальному провадженні доказів, отриманих внаслідок таких негласних слідчих дій. Водночас ЄСПЛ завжди визнає недопустимими докази, які отримані внаслідок штучної провокації. Тому, у випадку використання агентів під прикриттям під час здійснення таких негласних слідчих дій, які провокують особу на вчинення злочину, який він не вчинив би за інших обставин буде вважатися порушенням гарантій ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд», а докази отримані внаслідок такого слідчого заходу слід вважати недопустимими. Виділяють дві групи гарантій, які накладає ЄСПЛ на правоохоронців та яких повинні дотримуватися при використанні доказів, отриманих від негласних агентів під час розкриття посягань. Перша стосується заходів, що вживаються безпосередньо на етапі здійснення контролю за вчиненням злочину (матеріальний аспект). Друга – це процесуальні гарантії на стадії судового розгляду кримінального провадження (процесуальний аспект)⁷.

Перша гарантія (матеріальний аспект), як свідчить практика ЄСПЛ, стосується такого ключового питання як оцінка того, чи був би вчинений злочин, якби не дії працівників правоохоронних органів. Так, перед проведенням контролю за вчиненням злочину: 1) працівники правоохоронних органів повинні мати достатню інформацію щодо причетності особи до вчинення злочину; 2) вони повинні вступати в злочин лише на етапі його підготовки або вчинення; і 3) поведінка агентів повинна бути пасивною.

До другої, процесуальної гарантії (процесуальний аспект) слід віднести належний судовий контроль за використанням доказів, отриманих під час негласних контрольних заходів у суді, а також доведення стороною обвинувачення відсутності підбурювання за умови, що заява захисту не є повністю неправдоподібною. Зокрема, порушення відповідної гарантії

⁷ Погорецький М.Я. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності / М.Я. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2016 – № 1. – С. 33 – 43 – С.40

неодноразово встановлено у рішеннях вітчизняних судових органів. Так, докази отримані внаслідок проведення оперативної закупки наркотичних засобів без внесення відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань і при відсутності доручення слідчого визнаються недопустимими і не можуть братися до уваги при доведеності вини особи (наприклад, див. ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 травня 2016 року у справі № 553/1018/15-к).

Питання для самоконтролю

1. Розтлумачте доктрину «плодів отруєного дерева» відповідно до практики ЄСПЛ. Чи враховано відповідний принцип у вітчизняному КПК України?
2. Поняття належного доказування у кримінальних провадженнях в Україні. Поняття належності та допустимості доказів.
3. Назвіть найбільш відомі рішення ЄСПЛ, винесених щодо України, у яких закріплені стандарти щодо належного доказування у кримінальних провадженнях в Україні.
4. Проаналізуйте Судові рішення суду касаційної інстанції, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, у яких застосовані стандарти ЄСПЛ в оцінці допустимості доказів у кримінальних провадженнях.

Теми для рефератів:

1. Стандарти оцінки доказів, які демонструє ЄСПЛ у своїх провадженнях.
2. Правові позиції ЄСПЛ щодо визнання доказів, отриманими шляхом провокацій і підбурювання.
3. Судові рішення суду касаційної інстанції, у яких застосовані стандарти ЄСПЛ в оцінці допустимості доказів у кримінальних провадженнях.

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Судова практика

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003 р. №8 (п. 11) // Верховний Суд України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>

2. Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні: Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2015 року <http://> Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року. Справа №12рп2011// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Практика Європейського суду з прав людини

1. «Баннікова проти Росії»: рішення Європейського суду з прав людини від 4 листопада 2010 року (заява № 18757/06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minjust.ru/node/1799>

2. «Биков проти Росії»: рішення Європейського суду з прав людини від 29 березня 2009 року (заява № 4378/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/bykov-protiv-rossii-postanovlenie-bolshoj-palaty-evropejskogo-suda/>

3. «Боєць проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 18 квітня 2008 року (заява № 20963/08) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. «Ванян проти Росії»: рішення Європейського суду з прав людини від 15 грудня 2005 року (заява № 53203/99) (заява № 53203/99) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/vanyan-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

5. «Луценко проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудня 2008 року (заява N 30663/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. «Лялюк проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 16 серпня 2007 року (заява № 38839/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. «Матановіч проти Хорватії»: рішення Європейського суду з прав людини рішення від 4 квітня 2017 року (Заява № 2742/12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

8. «Мірілашвілі проти Росії»: рішення Європейського суду з прав людини від 1 грудня 2008 року (заява № 6293/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: hand-help.ru/.../ECHR_case_of_mirilashvili_v._RF_reshenie.

9. «Нечипорук і Йонкало проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року (заява № 42310/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. «Раманаускас проти Литви № 2»: рішення Європейського суду з прав людини рішення від 20 лютого 2018 року (заява № 55146/14) [Електронний ресурс] Режим доступу http://unba.org.ua/assets/uploads/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

11. «Раманаускас проти Литви»: рішення Європейського суду з прав людини рішення від 5 лютого 2008 року (заява № 74420/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library>

12. «Тейксейра де Кастро проти Португалії»: рішення Європейського суду з прав людини від 9 червня 1998 р. (витяг, переклад З. Бортновської) // Верховний Суд України. Інформаційний сервер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/420218687406d17dc3257134002354a2?OpenDocument>

13. «Шабельник проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 19 лютого 2009 р. (заява N 16404/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Література:

1. Алданова К.Ю. Як ЄСПЛ трактує практику поліцейської провокації до злочину та використання агентів під прикриттям / К.Ю. Алданова // Провокація злочину: практика Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/blog/112137-provokatsiya-zlochynu-praktika-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>

2. Гмирко В.П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: Монографія. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. – 314 с.

3. Грошевой Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі / Ю.М. Грошевой, С.М. Стахівський. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 272 с. – С. 66-67.
4. Застосування в Україні Європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / за заг. ред. проф. В.Т. Маляренка. – К.: К.І.С., 2011. – 320 с. – С. 169-174.
5. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини / Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В.: монографія. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. – 228 с.
6. МакБрайд Джеремі Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. – Київ: «К.І.С.», 2010. – 576 с.
7. Погорецький М.Я. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності / М.Я. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2016 – № 1. – С. 33 – 43
8. Рабінович П.М., Ратушна Б.П. Європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві та стан дотримання їх в Україні // Право України. – 2014. - №10.
9. Ратушна Б.П. Належне доказування в судовому правозастосуванні України в світлі практики Європейського Суду з прав людини: дис. ... к.ю.н. – Львів/ Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014.
10. Слюсарчук Х. Р. Види стандартів доказування у кримінальному провадженні / Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ХХІІ звітної науковопрактичної конференції (4–5 лютого 2016 р.) : у 2 ч. Ч. 2. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. – С. 233–237.
11. Слюсарчук Х.Р. «Обґрунтованість» сумніву як ознака «розумності» сумніву у концепції стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ХХІІІ звітної науково-практичної конференції (7 – 8 лютого 2017 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017. С. 241–247.
12. Слюсарчук Х.Р. Співвідношення реалізації стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та вимоги про тлумачення сумнівів щодо доведеності вини особи на її користь у кримінальному провадженні // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції (20 – 21 січня 2017 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2017. С. 76–79.
13. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» як «об'єктивний» критерій прийняття рішення у кримінальному провадженні // Особливості нормативних процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського союзу : матеріали міжнародної науково – практичної конференції (3 – 4 червня 2016 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 235–238.

14. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування «переконавання за більшою вірогідністю» та «вагоме переконавання» у кримінальному провадженні: сфера застосування // Закарпатські правові читання: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (20 – 22 квітня 2017 р.): Т. 1. Ужгород : Юридичний факультет Ужгородського національного університету, 2017. С. 475–480.

15. Степаненко А.С. Проблеми визначення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» //Юридичний науковий електронний журнал. – С. 225-227.

16. Толочко О. Гуманізація доказування у кримінальному процесі //Науковий часопис Національної Академії прокуратури України. – 2014. - №4. – С. 187-196.

17. Точилковский В. Определение «показаний с чужих слов» (hearsay) в новом УПК Украины // <http://interjustice.blogspot.com/2012/12/hearsay.html>

18. Точилковский В. УПК Украины и письменные протоколы допросов в состязательном процессе // <http://interjustice.blogspot.com/2012/12/hearsay.html>

19. Шумило М.Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 2. – С.33-41.

ТЕМА 10. ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 8 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ

час – 4 акад. год. Практичне заняття

мета: ознайомитись із стандартами ЄСПЛ щодо застосування ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року у кримінально-правовому вимірі.

На перше заняття:

1. Зміст поняття «приватного життя» у практиці Європейського суду з прав людини. Врахування тлумачення поняття «приватного життя», наведеного у практиці Європейського суду з прав людини у вітчизняному кримінальному законодавстві.

2. Зміст поняття «сімейне життя» у практиці Європейського суду з прав людини. Врахування тлумачення поняття «приватного життя», наведеного у практиці Європейського суду з прав людини у вітчизняному кримінальному законодавстві.

3. Право на недоторканність кореспонденції, телефонних розмов та інших засобів комунікації у розумінні Європейського Суду з прав людини.

4. Право на повагу до житла у розумінні Європейського Суду з прав людини

Методичні рекомендації. Відповідаючи на питання до першого заняття слід мати на увазі, що право на повагу до приватного життя є одним із небагатьох прав людини, які не мають точного визначення. Доречно вказати на вислів одного із зарубіжних дослідників цього права, професора Д. Янга: «Приватне життя, як слон – воно швидше впізнається, ніж описується»⁸. Більше того, розглядаючи справи, ЄСПЛ не дає чіткого визначення обсягу «права на повагу до приватного життя», гарантованого ст. 8 Конвенції. Відповідна стаття охоплює широку сферу застосування, в тому числі фізичну і психологічну цілісність або моральність особи, сімейний стан особи, гендерну ідентичність, право на зображення та фотографії тощо. Цей перелік не є вичерпний, він лише вказує на той перелік аспектів, які уже були предметом розгляду ЄСПЛ, тож кожна нова заява може змінити та доповнити цей перелік. Завдання ЄСПЛ полягає в тому, щоб дати висновок, чи підлягає індивідуальна заява про порушене право під сферу дії права на повагу до приватного та сімейного життя, визначеного зазначеною статтею, створюючи в такий спосіб концепцію гнучкого розуміння і тлумачення Конвенції. Такий підхід дозволяє ЄСПЛ враховувати особливості та рівень економічного, соціального, правового та технічного розвитку кожної держави, хоча й ускладнює чітке визначення та розуміння відповідного права. Право на повагу до приватного та сімейного життя не є сталим, воно перебуває у розвитку, змінюється, розширяється залежно від можливості змін самого суспільства, держав. Складовими поняття «приватне життя» є право на сімейне життя, житло, таємницю кореспонденції. У КК України ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України встановлено кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя. Здобувачам вищої освіти доцільно провести співвідношення складових приватного життя, які поставлені під охорону КК України з урахуванням практики ЄСПЛ.

На друге заняття:

1. Проаналізуйте інформацію з обмеженим доступом про особу як предмет складів злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України. Визначте зміст та обсяг, співвідношення за обсягом інформації про приватне життя у практиці ЄСПЛ.

2. Які позитивні та негативні обов'язки держави випливають зі змісту ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод?

3. Розтлумачте принцип «Трискладового тесту» щодо можливості втручання в права (в контексті рішень ЄСПЛ щодо застосування ст. 8 Конвенції).

Методичні рекомендації. Відповідаючи на питання до другого заняття, здобувачам вищої освіти належить проаналізувати, як практику ЄСПЛ, так і вітчизняне законодавство. Зокрема доцільно ознайомитись із Законом України

⁸ Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006. – 848с. С.359

«Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року та «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, які визначають правовий режим інформації з обмеженим доступом про особу.

Варто мати на увазі, що у питаннях дотримання права на повагу до приватного та сімейного життя ЄСПЛ покладає на державу позитивні обов'язки (забезпечення ефективного захисту прав осіб, що знаходяться під юрисдикцією держави) та негативні обов'язки (утримання від свавільного втручання у права осіб). При цьому для виправданості втручання у приватне життя, вирішального значення набуває дотримання принципу т.зв. «трискладового тесту», положення якого впливають із ч. 2 ст. 8 Конвенції. Цей принцип полягає у з'ясуванні того, чи відповідало втручання у право закону, було необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним переслідуваній легітимній меті (захисту національної, громадської безпеки, економічного добробуту, запобігання заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я, моралі, прав інших осіб). Виходячи з рішень ЄСПЛ, закон вважається найважливішим обмежувачем. Своєю чергою до закону ставляться вимоги (чіткий, доступний, передбачуваний). Усі інші підстави розглядаються у поєднанні з доведенням законної мети. Якщо встановлено, що обмеження здійснювалось не відповідно до закону, ЄСПЛ не вбачає необхідності розглядати наявність інших обмежувачів і визнає таке втручання неправомірним. Якщо ж суд під час розгляду рішення констатував, що обмеження права на повагу до приватного життя відбувалось на підставі національного законодавства, яке також відповідає усім вимогам закону як підстави обмеження, тоді суд з'ясовує, чи було обмеження «необхідним у демократичному суспільстві», тобто чи було воно обґрунтовано необхідністю захисту національної і громадської безпеки, економічного добробуту країни, запобігання заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я чи моралі, захисту прав і свобод інших осіб.

Завдання:

На перше заняття:

1. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справі «Гера та інші проти Італії» від 19.02.1998 року, «Фадеева проти Росії» від 9.06.2005 року та «Дубецька та інші проти України» від 10.02.2011 року та визначте, у чому саме виразилось втручання у право, передбачене ст. 8 Конвенції. Які позитивні зобов'язання держав не було дотримано у кожному з представлених рішень?

2. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ Назаренко проти Росії від 16.07.2015 року та Хабровські проти України від 17.01.2013 та визначте, у чому саме виразилось втручання у право, передбачене ст. 8 Конвенції. Які позитивні зобов'язання держав не було дотримано у кожному з представлених рішень?

Методичні рекомендації.

Використовуючи сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України чи Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів проаналізуйте запропоновані рішення ЄСПЛ та знайдіть у них ті правові позиції, які можна вважати джерелом кримінального права в Україні, акцентуйте на них увагу під час відповіді.

На друге заняття:

1. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справах «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» від 4.12.2008 року, «Аманн проти Швейцарії» від 16.02.2000 року, «Екіміджієв проти Болгарії» від 28.06.2007 року, «Йордакі та інші проти Молдови» від 10.02.2009 року. Визначте позицію Суду щодо збирання, зберігання та використання інформації про особу представниками правоохоронних органів та спецслужб. Які саме позитивні чи негативні обов'язки держав на думку Суду було недотримано?

2. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ «Бірюк проти Литви» від 25.11. 2008 року та «М.С. проти Болгарії» від 4 грудня 2003 року, «L. проти Литви» від 11.09.2007 року. Оцініть повноту кримінально-правових засобів захисту приватного життя в національному кримінальному законодавстві з точки зору практики ЄСПЛ.

3. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ «Гарнага проти України» від 16.05.2013 року та «К.Ю. проти Фінляндії» від 02.12.2008 року та визначте, у чому саме виразилось втручання у право, передбачене ст. 8 Конвенції. Які позитивні зобов'язання держав не було дотримано у кожному з представлених рішень?

Методичні рекомендації.

Використовуючи сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України чи Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів, проаналізуйте запропоновані рішення ЄСПЛ та знайдіть у них ті правові позиції, які можна вважати джерелом кримінального права в Україні, акцентуйте на них увагу під час відповіді.

Питання для самоконтролю:

1. Якими нормами КК України охороняються права особи, передбачені ст. 8 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини?

2. Які проблеми біоетики, підпадають під сферу застосування ст. 8 Конвенції? Відповідь продемонструйте, посилаючись на конкретні рішення ЄСПЛ.

3. Назвіть усі можливі аспекти приватного життя відповідно до практики ЄСПЛ.

Теми для рефератів:

1. Право на повагу до приватного житла в світлі рішень ЄСПЛ

2. Право на таємницю кореспонденції в місцях позбавлення волі з урахуванням практики ЄСПЛ.

3. Обмеження права на повагу до приватного і сімейного життя в практиці ЄСПЛ.

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Судова практика

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2. від 28 березня 2008 року « Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 32, ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України від 20.01.2012 № 2-рп/2012 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Практика Європейського Суду з прав людини

1. «Барбулеску проти Румунії»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 вересня 2017 року (рішення Великої Палати) (заява № 61496/08) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forum.antiraid.com.ua/topic/9658-reshenie-espch-barbulesku-protiv-rumynii-application-no-6149608/>
2. «Бенедік проти Словенії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 24 квітня 2018 року (Заява №. 62357/14) Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/ЄСПЛ_2/case-of-benedik-v-slovenia.pdf
3. «Булгаков проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 11 вересня 2007 року (заява № 59894/00) // Офіційний веб-сайт

Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. «Ван дер Мюссель проти Бельгії»: рішення Європейського суду з прав людини від 23 листопада 1983 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://european-court.eu/uploads/ECHR_Van_Der_Mussele_v_Belgique_23_11_1983.pdf.

5. «Волохи проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 2 листопада 2006 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. «Долгов проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 19 квітня 2005 року (Заява N 72704/01) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. «Дубецька та інші проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (заява №3049903) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. «Йордачі та інші проти Молдови»: Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO5623.html

9. «Кац та інші проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 18 березня 2009 року (Заява N 29971/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до рішення : <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/189176>.

10. «Класс та інші проти Німеччини: рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 1978 року [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

11. «Неділенько та інші проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 18 січня 2018 року (Заява N 43104/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.supreme.court.gov.ua/userfiles/Nedilenko_vs_U.pdf

12. «Новоселецький проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 22 лютого 2005 року (заява N 47148/99) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

13. «Пантелеєнко проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 29 червня 2006 року (Заява N 11901/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

14. «Полторацький, Кузнецов, Назаренко, Данкевич, Алієв, Хохлич проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 24 квітня 2003 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

15. «Смирнов против России»: рішення Європейського суду з прав людини від 7 червня 2007 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

16. «Сокур проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 26 листопада 2002 року (Заява N 29439/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

17. «Узун проти Німеччини»: рішення Європейського суду з прав людини від 2 вересня 2010 року // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.

18. «Українська Прес-Група» проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 29 березня 2005 року [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт правові системи НАУ. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>

19. «Хужин та інші проти Росії»: рішення Європейського суду з прав людини від 23 жовтня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.medialaw.kiev.ua>.

20. S. и Марпер против Соединенного Королевства (S. and Marper v. the United Kingdom): постановление Большой палаты Европейского суда по правам человека от 4 декабря 2008 года (жалобы NN 30562/04, 30566/04) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://european-court.ru>.

21. Рішення ЄСПЛ у справі «Німітц проти Німеччини» // Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2005. – № 3 (27). – С. 212–229.

22. Рішення ЄСПЛ, розміщені на офіційному сайті Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19618>

23. Справа «Герра и другие против Италии» (Guerra and Others v. Italy): Постановление Европейского Суда по правам человека от 19 февраля 1998 года (жалоба № 14967/89) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://european-court.ru>.

24. Справа «Лінгенс проти Австрії», судові рішення від 8 липня 1986 року; справа «Обершлік проти Австрії», судові рішення від 23 травня 1991 року; справа «Де Гез і Гійселс проти Бельгії» від 24 лютого 1997 року [Електронний ресурс]: «Європейський суд з прав людини: організація, діяльність, стандарти» / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький. – Луганськ, 2007. – Програма (версія 1.0) 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

Література

1. Асоціація за Європейську інтеграцію і права людини і Екімджієв проти Болгарії // Свобода висловлювань і приватність. – 2011. – № 1. – С. 9–25.

2. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – К.: Український центр правничих студій, 2000. – № 2. – С. 19–23.

3. Проблемы биоэтики в свете судебной практики Европейского Суда по правам человека / Совет Европы/Европейский Суд по правам человека, 2016. – 138с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int (Прецедентная практика – Анализ прецедентной практики – Отчеты о проведении исследований).

4. Рішення Європейського суду з прав людини щодо захисту персональних даних / Рада Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/168059920d>

5. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / автори: Н. Ахтирська, В. Філатова, Т. Фулей, Х. Хембах. – К.: Істина, 2011. – 200 с. – С. 132–162.

6. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006. – 848с.

ТЕМА 11. ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 10 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ

час - 2 акад. год. Практичне заняття

мета: ознайомитись із стандартами ЄСПЛ щодо застосування ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року у кримінально-правовому вимірі.

Теоретичні питання:

1. Ознайомтесь із ст.10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р та практикою її застосування ЄСПЛ. Визначіть усі складові права на свободу висловлювань та сферу застосування відповідної статті.

2. Поняття «оціночні судження» та «факти» у практиці ЄСПЛ при застосуванні ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

3. Розтлумачте принцип «Трискладового тесту» щодо можливості втручання в права (в контексті рішень ЄСПЛ щодо застосування ст. 10 Конвенції).

4. Обмеження права на свободу висловлювань, гарантованого ст. 10 Конвенції з метою захисту прав та свобод інших осіб, встановлених ст. 8 Європейської конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя) та ст. 6 Конвенції (у частині дотримання принципу презумпції невинуватості).

Методичні рекомендації. Відповідаючи на теоретичні питання слід мати на увазі, що свобода вираження поглядів, гарантована пунктом 1 статті 10 Конвенції, становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та умов самореалізації кожної особи. За умови додержання пункту 2 свобода вираження стосується не лише тієї «інформації» чи тих «ідей», які отримані належним чином або розглядаються

як необразливі чи незначні, а й тих, що викликають образу, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе⁹. При цьому, під особливим захистом перебувають засоби масової інформації (ЗМІ). Відповідаючи на питання про поняття фактів та оціночних суджень, слід брати до уваги наступне. На думку Суду, слід уважно розрізняти факти та оціночні судження. Наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень не можна. У зв'язку з цим ЄСПЛ вважає, що факти, на яких журналіст ґрунтував свої оціночні судження, були незаперечними, як і його добросовісність. Що ж стосується оціночних суджень, цю вимогу неможливо виконати, і вона є порушенням самої свободи поглядів, яка є основною складовою права, гарантованого статтею 10 Конвенції. Тому Страсбурзький Суд часто констатує наявність порушень гарантій права на свободу висловлювань, якщо оприлюднена інформація, за яку особу покарано не містила образливих висловлювань і ґрунтувалась виключно на оціночних судженнях.

ЄСПЛ покладає на держави–члени Конвенції такі ж позитивні та негативні зобов'язання, як при розгляді дотримання прав, гарантованих ст. 8 Конвенції. У даному випадку також розглядається дотримання принципу «трискладового тесту», який впливає із ч. 2 ст. 10 Конвенції. Суд встановлює законність втручання, необхідність у демократичному суспільстві, наявність легітимної мети. Суд у контексті конкретної справи встановлює, чи були мотиви, наведені на виправдання втручання, доречними і достатніми для цілей п. 2 ст. 10 Конвенції і чи був відповідний процес прийняття рішень справедливим і здатним забезпечити належний захист інтересів, як цього вимагає ст. 10 Конвенції.

З'ясовуючи відповідь на питання про обмеження права на свободу висловлювань, слід брати до уваги те, що одним із обмежувачів цього права є захист інтересів та прав інших осіб. Найчастіше в контексті розглядуваного права, обмеження свободи висловлювань виправдовується дотриманням права на повагу до приватного та сімейного життя людини. Однак, потрібно пам'ятати, що публічні особи мають значно менше право на приватне життя, особливо у випадках, коли оприлюднена інформація привносить суспільний інтерес для громадськості¹⁰. Зазначене, повинно також спонукати здобувача вищої освіти до аналізу виправданості кримінально-правової заборони порушення таємниці кореспонденції щодо державних чи громадських діячів (ч. 2 ст. 163 КК України).

Щодо обмеження права на свободу висловлювань у частині дотримання принципу презумпції невинуватості (ст. 6 Конвенції) потрібно мати на увазі, що найчастіше йдеться про порушення при виголошенні публічних заяв політиками і прокурорами про чийсь винуватість задовго до закінчення судового процесу. На жаль, звичним прикладом порушення презумпції

---

⁹«Хендісайд проти Сполученого Королівства»: Рішення ЄСПЛ від 7 грудня 1976 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.eu>

¹⁰ Див. напр. рішення ЄСПЛ: «Фон Ганновер проти Німеччини від 24 червня 2004 року; «Фон Ганновер проти Німеччини» №2» від 7 лютого 2012 року.

невинуватості в Україні стають публічні висловлювання про винуватість до завершення суду, а інколи навіть і до висування офіційного обвинувачення. Безперечно, слідчий або прокурор можуть бути на суб'єктивному рівні переконані у наявності вини обвинуваченої особи, проте їхнє внутрішнє переконання не спростовує презумпції невинуватості. Однак висловлювати у ЗМІ думки і аргументи про винуватість особи є неприйнятним.

Завдання:

1. Визначте, які норми КК України та інших нормативно-правових актів передбачають гарантії реалізації права на свободу висловлювань та виправданого обмеження відповідного права. Назвіть існуючі проблеми реалізації відповідного права та його обмеження.

2. Проаналізуйте норми КК України, присвячені кримінально-правовій охороні професійної діяльності журналістів та дайте оцінку відповідності зазначених норм гарантіям, встановлених ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Методичні рекомендації. Виконуючи завдання здобувачам вищої освіти потрібно опрацювати не лише КК України, але й Закони України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року тощо. КК України містить норми, присвячені кримінально-правовій охороні професійної діяльності, життя, здоров'я журналістів (ст. 171 КК, перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, ч. 2 ст. 163 КК, порушення таємниці кореспонденції журналістів, ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК, посягання на здоров'я та життя журналістів). Здобувачам вищої освіти потрібно з'ясувати, чи достатніми гарантіями захисту своїх прав користуються журналісти за вітчизняним законодавством, як це має місце у практиці ЄСПЛ, згідно якої ЗМІ користуються особливим захистом від свавільного обмеження свободи висловлювань.

Практичні завдання у групах:

1. Ознайомтесь із рішенням ЄСПЛ «Швидка проти України» від 30 жовтня 2014 року та дайте висновок про дотримання гарантій, передбачених ст. 10 Конвенції у цій справі. Визначіть кримінально-правове значення для національного законодавства та правозастосування висновків ЄСПЛ у цій справі.

2. Ознайомтесь із рішенням ЄСПЛ «К.У. проти Фінляндії» від 2 грудня 2008 року та дайте відповідь, чи було виправдане обмеження права на свободу висловлювань, передбачених ст. 10 Конвенції у цій справі. Визначіть кримінально-правове значення для національного законодавства та правозастосування висновків ЄСПЛ у цій справі.

3. Проаналізуйте основні правові позиції ЄСПЛ в аспекті кримінальної відповідальності за наклеп. 1) «Ляшко проти України» від 10 серпня 2006 р.; 2) «Салов проти України» від 6 вересня 2005 р.; 3) «Марченко проти України» від 19 лютого 2009 року. Визначте, чи є необхідність з урахуванням принципів

криміналізації, запровадити у КК України відповідальність за наклеп та (чи) образу (як це було раніше, за КК України 1960 року)?

Методичні рекомендації.

Використовуючи сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України чи Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів проаналізуйте запропоновані рішення Європейського Суду з прав людини та знайдіть у них ті правові позиції, які можна вважати джерелом кримінального права в Україні, акцентуйте на них увагу під час відповіді.

Питання для самоконтролю:

1. Ознайомтесь із редакцією ч.2 ст.163 КК України. Дайте оцінку виправданості кримінально-правової заборони порушення таємниці кореспонденції щодо державних чи громадських діячів та журналіста з урахуванням стандартів ст. 10 Конвенції.

2. Сформулюйте перелік висловлювань, які Суд визнав оціночними судженнями. Назвіть відповідні рішення ЄСПЛ.

3. У якому із запропонованих до теми рішенні ЄСПЛ, було встановлено, що покарання, яке поніс заявник, як працівник засобів масової інформації, справляло т. зв. «охолоджувальний ефект» для свободи вираження поглядів заявника. Дайте відповідь, у чому виражалось таке покарання?

4. Використовуючи сайт Єдиний державний реєстр судових рішень України, проаналізуйте справи вітчизняних судів, у яких піднімалося питання гарантування ст. 10 ЄКПЛ при застосуванні норм КК України.

Теми для рефератів:

1. Проблеми розмежування реалізації права на свободу вираження поглядів від зловживання цим правом у практиці ЄСПЛ.

2. Обмеження права на свободу вираження поглядів в практиці ЄСПЛ.

3. Криміналізація наклепу та образи з урахуванням практики ЄСПЛ.

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2339-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

7. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР (в редакції Закону № 2594-IV від 31.05.2005) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657XII (в редакції закону від 13 січня 2011 року № 2938-VI) // Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Рекомендація N R (2003) 13 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо порядку надання інформації про розгляди у кримінальних справах через засоби масової інформації» від 10 липня 2010 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Практика Європейського Суду з прав людини

1. «Агеєви проти Росії» Рішення Європейського суду з прав людини від 18 квітня 2013 року (заява №7075/10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70404366/>

2. «Газета «Україна-Центр» проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 липня 2010 року, (заява № 16695/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. «K.U. проти Фінляндії»: Рішення ЄСПЛ від 2 грудня 2008 року (Заява № 2872/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/assets/courseware/977a0b5da7a7c5324a6c1bb94ae48401/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/8-K-U.pdf>

4. «Ляшко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 10 серпня 2006 року (Заява N 21040/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. «Марченко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 лютого 2009 року (Заява № 4063/04) // Офіційний веб-сайт

Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. «Мирський проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 20 травня 2010 року, (заява № 7877/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. «Салов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 2005 року (Заява N 65518/01) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. «Синькова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 27 лютого 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int>

9. «Сіреджук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 січня 2016 року (Заява N 16901/03) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR101+hr101+type@asset+block@4_Siredjuk.pdf

10. «Сірик проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 31 березня 2011 року (Заява № 6428/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

11. «Українська Прес-Група проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 29 березня 2005 р., (заява № 72713/01) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

12. «Фон Ганновер проти Німеччини» №2»: Рішення Європейського суду з прав людини від 7 лютого 2012 року (заяви 40660/08 і 60641/08) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/assets/courseware/77a3def91d325f61646b1cb9a6e0d318/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/10-Von-Hannover-2.pdf>

13. «Фон Ганновер проти Німеччини»: Рішення Європейського суду з прав людини від 24 червня 2004 року (Заява № 59320/00) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/assets/courseware/5f95d8d45ac6e9424c2625a0412eafe7/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/10-Von-Hannover.pdf>

14. «Швидка проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 30 жовтня 2014 року (Заява № 17888/12), набуло статусу остаточного 30 січня 2015 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

15. Рішення ЄСПЛ, розміщені на офіційному сайті Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19618>

Література:

1. Интернет: прецедентная практика Европейского Суда по правам человека / Совет Европы/Европейский Суд по правам человека, 2011. – 41 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.echr.coe.int (Прецедентная практика – Анализ прецедентной практики – Отчеты о проведении исследований).

2. Сухорольський Д. Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів в умовах утвердження концепції позитивних обов'язків держави / Дмитро Сухорольський //Український часопис міжнародного права № 1. – 2015. – С. 146-155

3. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі. – К. : Видавництво «Реферат», 2005. – 192с.

4. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006. – 848с.

ТЕМА 12. ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 2, 3 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ

час - 4 акад. год. Практичне заняття

мета: ознайомитись із стандартами ЄСПЛ щодо застосування ст. 2 та 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року у кримінально-правовому вимірі.

Теоретичні питання

На перше заняття:

1. Сфера застосування ст. 2 Конвенції. Поняття позитивних (процесуально-правовий аспект) і негативних обов'язків (матеріально-правовий аспект) держав за ст. 2 Конвенції.

2. Умови правомірності позбавлення життя (ч.2 ст.2 Конвенції). Співвідношення з обставинами, що виключають злочинність діяння, передбачених розділом VIII Загальної частини КК України.

3. Визначення моменту початку та припинення життя у теорії кримінального права України та практиці Європейського суду з прав людини. Біоетичні проблеми в контексті застосування ст. 2 Конвенції (евтаназія та поводження з ембріоном у практиці ЄСПЛ). Зв'язок із правом на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції). Співвідношення із нормами КК України, які передбачають відповідальність за посягання на життя, здоров'я та приватне життя людини.

Методичні рекомендації. Даючи відповідь на питання до першого заняття слід мати на увазі, що у ст. 2 Конвенції передбачається право людини на життя, яке ЄСПЛ визначає як є одне з найбільш фундаментальних положень Конвенції і охороняє одну з основних цінностей демократичного суспільства. Сфера застосування ст. 2 Конвенції стосується тих випадків, на які поширюються її гарантії (наприклад, випадки насильницької смерті чи зникнення особи; розслідування обставин смерті та зберігання матеріалів такого розслідування; планування та проведення операцій із застосуванням сили тощо). Оскільки життя традиційно належить до об'єкта кримінально-правової охорони, то й за посягання на нього настає саме кримінальна відповідальність. У КК передбачається відповідальність за цілу низку злочинів, які полягають у позбавленні життя людини (або замаху на вчинення відповідних злочинів) - ст.ст. 115, 116, 117, 118, 119, 348, 379, 400, 442, 443 КК. Крім того, у багатьох статтях КК встановлена відповідальність за вчинення незаконних діянь, які спричинили смерть (загибель) потерпілого (потерпілих). Проголошуючи захист права на життя, ЄСПЛ, тим не менше, не визначає його початковий та кінцевий моменти. Водночас визначення початкового моменту життя належить до одного з найбільш дискусійних питань в теорії кримінального права. Це має вирішальне значення для правильної кваліфікації умисного вбивства, незаконного проведення абортів тощо. Тому здобувачам вищої освіти слід проаналізувати вітчизняне законодавство та практику ЄСПЛ щодо питання моменту початку та припинення життя.

Одночасно у КК України передбачаються ті обставини, за наявності яких посягання на життя людини не є вважатися кримінально-караним. Йдеться про випадки заподіяння смерті у стані необхідної оборони (ст. 36), крайньої необхідності (ст. 39), затримання особи, яка вчинила злочин (ст. 38) тощо. Здобувачам вищої освіти слід провести співвідношення обставин, що виключають злочинність діяння та обставин, за яких допускається позбавлення життя, визначених ч. 2 ст. 2 Конвенції.

Застосування ст. 2 Конвенції дуже часто зачіпає біоетичні проблеми (евтаназія та поводження з ембріоном у практиці ЄСПЛ). У таких випадках, ЄСПЛ повинен знайти баланс між правом на життя (ст. 2 Конвенції) та правом на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції). Доцільно проаналізувати практику ЄСПЛ у цій частині і по можливості сформулювати ті діяння, які повинні бути криміналізовані у КК України, однак такими на сьогодні ще не є.

На друге заняття:

1. Сфера застосування ст. 3 Конвенції. Поняття позитивних (процесуально-правовий аспект) і негативних обов'язків (матеріально-правовий аспект) держав за ст. 3 Конвенції.

2. Види поводження, забороненого ст. 3 Конвенції.

3. Мінімальний рівень жорстокості: зміст, критерії.

4. Урахування положень ЄСПЛ при тлумаченні норм, які передбачають відповідальність за катування та жорстоке поводження (ст.ст.126, 127, ч. 2

ст. 365 КК України). Проблема криміналізації нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, як самостійних складів злочинів.

Методичні рекомендації. Під час відповіді на питання до другого заняття слід враховувати, що ст. 3 Конвенції містить абсолютну заборону катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і покарання є імперативною нормою, що не передбачає винятків. Як постійно підкреслює у своїх рішеннях ЄСПЛ, вона відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Відповідно до статті 3 Конвенції, держава зобов'язана дотримуватися як негативних, так і позитивних зобов'язань. У фаховій літературі і судовій практиці виділяють матеріальні та процесуальні аспекти порушень за статтею 3 Конвенції. Здобувачам вищої освіти слід вміти тлумачити та розрізняти зобов'язання матеріально-правові та процесуально-правові. Потрібно брати до уваги й те, що стаття 3 Конвенції розмежує такі види поводження: катування (поводження найвищого рівня жорстокості), нелюдське, таке, що принижує гідність. Здобувачам вищої освіти належить вміти наводити випадки порушення ст. 3 Конвенції по кожному з названих видів, посилаючись на рішення ЄСПЛ. При цьому, випадки поводження не мають вичерпного змісту, оскільки відповідно до принципу еволюційного та динамічного тлумачення Конвенції ЄСПЛ у своїх рішеннях може розширювати його. Для того, щоб порушення статті 3 було констатовано, таке поводження повинно досягти «мінімального рівня жорстокості». ЄСПЛ у своїй практиці вже виробив критерії такого рівня жорстокості, здобувачам вищої освіти слід уміти сформулювати такі критерії, з посиланням на рішення ЄСПЛ, у яких він їх тлумачить.

Потрібно звернути увагу, що ст. 127 КК України «Катування» має дещо обмежений зміст, порівняно із тлумаченням катування у практиці ЄСПЛ. Здобувачам вищої освіти слід провести аналіз норм КК України про заборону катувань та з урахуванням практики ЄСПЛ навести пропозиції щодо удосконалення КК України у цій частині.

Завдання.

На перше заняття:

1. Проаналізуйте розділ VIII Загальної частини КК України та вкажіть, які з обставин, що виключають злочинність діяння, можуть вважатися такими, що виключають злочинність позбавлення життя, відповідно до стандартів ЄСПЛ?

2. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справі «Финогенов и другие против России» від 20 грудня 2011 року та визначте, у якому аспекті матеріально-правовому чи процесуально-правовому, було встановлено порушення державою своїх обов'язків? Розкрийте зміст порушення.

3. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справах : «Н. проти Норвегії» (Nv. Norway) від 19 травня 1992 р., та «Во проти Франції» (Vo v. France) від 8 липня 2004 р. Розкрийте зміст правових позицій ЄСПЛ у відповідних справах. Як ЄСПЛ визначає момент початку життя людини?

4. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справі: «Прітті проти Сполученого Королівства» від (Pretty v. UK) та сформулюйте позицію Суду про допущення проведення евтаназії. Сформулюйте визначення активної та пасивної евтаназії. Назвіть позицію ЄСПЛ щодо пасивної евтаназії.

Методичні рекомендації.

Використовуючи сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України чи Європейського Суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів проаналізуйте запропоновані рішення Європейського Суду з прав людини та знайдіть у них ті правові позиції, які можна вважати джерелом кримінального права в Україні, акцентуйте на них увагу під час відповіді.

На друге заняття:

1. Ознайомтесь із рішеннями Європейського суду з прав людини щодо застосування ст. 3 Конвенції, розміщені на офіційному сайті Міністерства юстиції України та назвіть й охарактеризуйте ті рішення, у яких ЄСПЛ не встановив порушень права на заборону катувань.

2. Назвіть та охарактеризуйте рішення Європейського суду з прав людини, у яких Суд встановив порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з незаконною видачею особи та у зв'язку із незабезпеченням своєчасної та належної медичної допомоги

3. Розкрийте зміст обов'язку держави «проведення офіційного ефективного розслідування» за ст.ст. 2 та 3 Конвенції.

Методичні рекомендації.

Використовуючи сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України чи Європейського суду з прав людини, вказані у переліку Інформаційних ресурсів проаналізуйте запропоновані рішення Європейського Суду з прав людини та знайдіть у них ті правові позиції, які можна вважати джерелом кримінального права в Україні, акцентуйте на них увагу під час відповіді.

Питання для самоконтролю

1. Дайте відповідь на питання, чи поширюється ст. 2 Конвенції на випадки необережного позбавлення життя?

2. Дайте відповідь на питання, чи поширюється ст. 2 Конвенції на випадки, коли особу фактично не було позбавлено життя, але вона наражалася на реальний ризик його втрати? Відповідь обґрунтуйте з посиланням на рішення ЄСПЛ.

3. Розкрийте зміст позитивних зобов'язань держав у відносинах з приватними особами за ст.ст. 2, 3 Конвенції (так званий «горизонтальний» ефект дії прав людини).

4. За яких умов вбивство особи під час затримання буде правомірним відповідно до практики Європейського Суду з прав людини?

Теми для рефератів:

1. Проблема встановлення кримінальної відповідальності за незаконне поводження з ембріоном.
2. Правові позиції ЄСПЛ щодо евтаназії.
3. Обставини, що виключають злочинність позбавлення життя (ст. 2 Конвенції 1950 р.): перелік, зміст, співвідношення із обставинами, що виключають злочинність діяння (розділ VIII Кримінального кодексу України).
4. Проблема криміналізації нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, як самостійних складів злочинів відповідно до рішень ЄСПЛ.
5. Тлумачення поняття «Мінімальний рівень жорстокості» у практиці ЄСПЛ.
6. Каткування за КК України та практикою ЄСПЛ

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12. 1984р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
7. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
8. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Судова практика

1. Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 червня 2016 року № 3 «Про узагальнення практики розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів проти життя і здоров'я особи за 2014 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

2. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року// Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

Практика Європейського Суду з прав людини

1. [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionid=81020805&skin=hudoc-en>

2. «Алексахін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 липня 2012 року (Заява № 31939/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. «Барсукови проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 26 лютого 2015 року (Заява № 23081/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. «Гонгадзе проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 8 листопада 2005 року (Заява N 34056/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. «Горовенки та Бугара проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 12 січня 2012 року (Заяви №№ 36146/05 та 42418/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

6. «Каверзін проти України» від 15 травня 2012 року»: Рішення Європейського суду з прав людини від 20 грудня 2011 року (Заява № 23893/03) Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. «Криво́ва проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 листопада 2010 року (Заява № 25732/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. «Матушевський та Матушевська проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 23 червня 2011 року(Заява № 59461/08) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. «Мосендз проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 17 січня 2013 року (заява № 52013/08) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. «Прітті проти Сполученого Королівства» (Case of Pretty v. The United Kingdom) (Заява N 2346/02). Страсбург, 29 квітня 2002 року// Офіційний

веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

11. «Сергій Антонов проти України»: рішення від 22 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19614>

12. «Сергій Шевченко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 4 квітня 2006 року (Заява № 32478/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

13. «Финогенов и другие против России»: Рішення Європейського суду з прав людини від 20 грудня 2011 року (Жалобы №№ 18299/03 и 27311/03) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sledcom.ru/.../fb09d34b0509e279ae6d25e746a82094.doc>

14. «Юрій Ілларіонович Щокін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 3 жовтня 2013 року, (заява № 4299/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

15. Vo v. France – 08ю07ю2004. – Application no.: 53924/00

16. Рішення ЄСПЛ, розміщені на офіційному сайті Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19618>

Література:

1. Ахтирська Н.М., Касько В.В., Маланчук Б.А., Мелікян А., Пошва Б.М., Фулей Т.І., Шукліна Н.Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / За заг. ред. проф. Маляренка В.Т. — К.: «К.І.С», 2011. — 320 с.

2. Бущенко А.П. Проти катувань. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини. / Харківська правозахисна група; Худож. - оформлювач Б.Є. Захаров. – Харків: Фоліо, 2005. – 288 с.

3. Горпинюк О.П. Тлумачення катування (ст. 127 КК України) з урахуванням практики Європейського суду з прав людини / О.П. Горпинюк // Тлумачення та застосування стандартів Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: тези науково-практичного семінару (22 червня 2017 року) / Упор. Б.М. Телефонко. – Львів: 2017. - 200с. – С. 23-27

4. Проблемы биоэтики в свете судебной практики Европейского Суда по правам человека / Совет Европы/Европейский Суд по правам человека, 2016. – 138с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int (Прецедентная практика – Анализ прецедентной практики – Отчеты о проведении исследований).

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

6. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3

Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Навчальний посібник/ А. О. Червяцова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 308 с.

ТЕМА 13. ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ З УРАХУВАННЯМ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

час - 2 акад. год. Практичне заняття

мета: ознайомитись із міжнародними принципами здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх з урахуванням практики ЄСПЛ

Теоретичні питання

1. Міжнародні принципи здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: найкращі інтереси дитини; ефективна участь неповнолітнього у провадженні; верховенство права; реабілітація та перевиховання неповнолітнього; невідкладність здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього.

2. Огляд вітчизняного законодавства. Загальні засади здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх:

- 2.1. Загальні положення
- 2.2. Представництво неповнолітнього
- 2.3. Право неповнолітнього на конфіденційність
- 2.4. Участь неповнолітнього у слідчих діях
- 2.5. Забезпечення справедливого судового розгляду
- 2.6. Результати судового розгляду

3. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Підстави застосування примусових заходів виховного характеру.

Завдання:

1. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ: «Корнейкова проти України» від 19 січня 2012 року, «Ічин та інші проти України» від 21 грудня 2010 року та розкрийте зміст правових позицій Суду у зазначених справах щодо порушення підп. п. 1 ст. 5 Конвенції щодо неповнолітніх.

2. Ознайомтесь із рішеннями ЄСПЛ: «Т проти Великобританії» та «V проти Великобританії» від 16 грудня 1999 року та розкрийте зміст порушень міжнародних принципів здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх у зазначених справах.

Задачі:

1. 08 лютого 2017 року близько 18 години 30 хвилин неповнолітній Ж, перебуваючи поблизу приміщення їдальні професійного ліцею, під час словесної суперечки з неповнолітнім К., на ґрунті тривалих особистих неприязних відносин, не передбачаючи можливості настання суспільно-небезпечних наслідків своїх дій, хоча повинен був і міг передбачити, протиправно наніс кулаками обох рук не менше трьох ударів в лице та по голові потерпілому К., Згідно висновку судово-медичної експертизи №81-Е від 30.08.2017 року, потерпілому К., заподіяне тілесне ушкодження у вигляді садна на слизовій оболонці верхньої губи, яке згідно п.п.2.3.5 «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», відносяться до легких тілесних ушкоджень. Батьки К. звернулися до органів досудового розслідування із заявою про вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК. В подальшому прокурор звернувся до суду із клопотанням про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. На початку судового засідання заявники (законний представник, неповнолітній та його захисник) звернулися до суду з клопотанням закрити кримінальне провадження у зв'язку з тим, що вони, як потерпіла сторона, відмовляються від обвинувачення. Суд відмовив у задоволенні клопотання потерпілої сторони, мотивуючи своє рішення тим, що процесуальний закон не передбачає закриття кримінального провадження, що розпочинається виключно за заявою потерпілого (кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення), щодо особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, тобто обвинувачення їй не пред'являлося, а тому, відповідно, відмовлятися від нього потерпілий не може. Суд застосував примусові заходи виховного характеру. Апеляційний суд залишив рішення суду першої інстанції без зміни. Чи правильно вирішив справу суд? Відповідь обґрунтуйте.

2. Під час підготовчого судового засідання у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього 16-річного З., який обвинувачується за ч. 2 ст. 186 КК у відкритому викраденні чужого майна, поєднаному з насильством, яке не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого (щодо неповнолітнього З. обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою), захисник заявив клопотання про зміну запобіжного заходу з тримання під вартою на передання неповнолітнього під нагляд батьків. У своєму клопотанні на обґрунтування необхідності звільнення неповнолітнього з-під варти захисник навів кілька аргументів, зокрема, він послався на неповнолітній вік З., на те, що він не має попередніх судимостей, не може перешкоджати збиранню доказів чи знищити їх, на позитивні риси в його характеристиці, на те, що він постійно проживав у м. Львові, не вдається до спроб і був не в змозі вдаватися до спроб втечі через відсутність коштів і родичів в інших регіонах країни, і немає жодних ознак того, що в разі звільнення з-під варти він вчинить нові злочини. Чи повинен задовольнити клопотання суд? Відповідь обґрунтуйте.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть міжнародні акти, прийняті ООН, що закріплюють принципи здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, які мають обов'язковий та рекомендаційний характер в Україні.

2. Розтлумачте загальні підходи до покарань, які можуть бути призначені неповнолітнім.

3. Особливості звільнення від покарання неповнолітніх з випробуванням.

Теми для рефератів:

1. Принцип найкращих інтересів для дитини у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

2. Принцип реабілітації та перевиховання неповнолітнього у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

3. Принцип «невідкладність здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього» у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Міжнародно-правові акти:

1. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині (Прийняті Комітетом Міністрів 17 листопада 2010 р. на 1098-му засіданні заступників міністрів).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, від 29 листопада 1985 р. («Пекінські правила») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211

4. Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН (резолюція 45/113 від 14 грудня 1990 р.) / в кн.: Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій: Українсько-американське бюро захисту прав людини, Амстердам-Київ, 1996.

5. Рекомендація № R (2003) 20 КМ РЄ «Про нові підходи до злочинності серед неповнолітніх і про значення правосуддя у справах неповнолітніх», ухвалена 24 вересня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_865

Нормативно-правові акти:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. «Про пробацію»: Закон України від 05 лютого 2015 року № 160-VIII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Про затвердження Порядку складення досудової доповіді: Наказ Міністерства юстиції України від 27 січня 2017 року № 200/5// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Судова практика:

1. «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод»: постанова пленуму ВССУ від 11 грудня 2015 року № 13// Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua>

2. Постанова Пленуму ВСУ від 16 квітня 2004 р. №5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – №5. – С.4.

3. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.01.2017 №223-66/0/4-17// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Про практику обрання неповнолітнім запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та забезпечення першочергового судового розгляду кримінальних проваджень стосовно цієї категорії осіб: Інформаційний лист ВССУ від 18 липня 2017 року// Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

Практика Європейського Суду з прав людини:

1. Справа «Будан проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини 14 счня 2016 року (Заява № 38800/12) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Справа «Ічин та інші проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 грудня 2010 року (Заяви NN 28189/04 і 28192/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Справа «Корнейкова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 січня 2012 року (заява № 39884/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Справа «Свершов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 27 листопада 2008 року (Заява N 35231/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Література:

1. «Precedent UA – 2015» / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К. : КВІЦ, 2015. — 412 с.
2. Довідник із застосування статті 6 Конвенції – Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект) / Європейський суд з прав людини, 2014 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.
3. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України / І. Коваль // Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/7474>.
4. Коруц У.З. Теоретичні аспекти регулювання права на справедливий судовий розгляд у національному праві та в практиці Європейського Суду з прав людини / У.З. Коваль // Право і суспільство. – 2013. – №6-2. – С. 375.
5. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх: наук.-практ. посіб. / кол. авт.; за ред. Ю.Г. Севрука, А.В. Столітнього. – Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. – 172 с.
6. МакБрайд Джеремі Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. – Київ: «К.І.С.», 2010. – 576 с.
7. Обзор прецедентного права суда (январь-июнь 2015 года) / Європейський суд з прав людини, 2014 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.
8. Омеляненко Г.М. Провадження у справах про злочини неповнолітніх як диференціація кримінально-процесуальної форми. – К.: Атіка, 2002. – 128 с.
9. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

ТЕМА 14. ПОРЯДОК ПОДАВАННЯ ЗАЯВИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗМІСТУ ЗАЯВИ.

час – 2 акад. год. Практичне заняття

мета: на прикладі окремої справи навчитись складати заяву до ЄСПЛ

Теоретичні питання

1. Умови прийнятності заяви, яка подається в Європейський суд з прав людини:

- а) статус потерпілого;
- б) право на індивідуальне звернення;
- в) тимчасові заходи, відповідно до ст. 39 Регламенту Суду (клопотання про застосування тимчасових заходів);
- г) використання усіх ефективних національних засобів правового захисту;
- д) дотримання шестимісячного(чотиримісячного) строку;
- е) наявність істотної шкоди.

2. Підстави неприйнятності, пов'язані з юрисдикцією Суду:

- а) несумісність *ratione personae*;
- б) несумісність *ratione loci*;
- в) несумісність *ratione temporis*;
- г) несумісність *ratione materiae*.

3. Правила заповнення формуляру заяви в Європейський суд з прав людини. Зміст індивідуальної заяви (ст. 47-1 Регламенту Суду)

4. Основні етапи розгляду заяви та справи у Європейському суді з прав людини.

Завдання. Ознайомтесь із фабулою справи та складіть заяву до Європейського Суду з прав людини.

Справа Бородійчука. Детальний опис справи.

Бородійчук народився у 1968 році та наразі відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі. 22 жовтня 2013 року прокуратура Куйбишевського району м. Донецька відкрила кримінальне провадження за фактом серії вбивств, що супроводжувалися грабежами. У невизначену дату Бородійчук та його товариш Леонтій були визначені як особи, які могли бути причетними до вчинення цих злочинів, і їх оголошено у розшук. Правоохоронним органам також було видано відповідне орієнтування, в якому Бородійчука описано як небезпечного злочинця.

О 23 год. 31 січня 2014 року Бородійчука та Леонтія було затримано працівниками поліції, які впізнали їх як осіб, що перебувають у розшуку. Бородійчук та Леонтій спробували втекти і під час їхнього затримання чинили опір працівникам поліції. Після цього Бородійчука та Леонтія було доправлено

до Куйбишевського районного відділу Управління Міністерства внутрішніх справ України у м. Донецьку (далі - відділ поліції). За словами Бородійчука, працівник поліції склав від його імені письмову явку з повинною, але він відмовився її підписувати. Під час допитів 4, 5, 7, 17 та 23 лютого, а також 15 березня 2014 року Леонтій зізнався у причетності до восьми вбивств, у вчиненні яких він підозрювався. Він також вказав певні місця біля заміського будинку Бородійчука, де було сховано тіла кількох жертв та знаряддя вбивств. Леонтій стверджував, що Бородійчук брав участь у вчиненні цих злочинів, зокрема, що п'ять з восьми жертв були вбиті ним. 14 лютого 2014 року пана К. було допущено до участі у справі в якості захисника Бородійчука. Того ж дня Бородійчука допитано у присутності захисника. Починаючи з цієї дати, усі важливі процесуальні дії проводилися у присутності захисника Бородійчука.

За твердженнями Бородійчука, працівники поліції його катували. 1 лютого 2014 року під час його допиту слідчим Бородійчук поскаржився на жорстоке поводження кількох працівників поліції. Слідчий призначив судово-медичну експертизу. У висновку судово-медичної експертизи, складеному того ж дня, зазначалося, що у Бородійчука були численні синці та садна на голові, обличчі, губах, лівому вусі, зап'ястках, грудях та правому стегні. Ці ушкодження могли бути завдані у проміжок часу, вказаний Бородійчуком. 4 лютого 2014 року Бородійчуку викликали швидку допомогу. За його словами, причиною цього була тяжкість ушкоджень, яких він зазнав внаслідок жорстокого поводження. Уряд стверджував, що швидку допомогу викликали для лікування ушкодження шиї Бородійчука, яке він завдав собі сам. Того ж дня Бородійчука доправили до лікарні, де йому було надано медичну допомогу щодо ушкодження його шиї. Після виписки з лікарні 4 лютого 2014 року Бородійчука було направлено до Харківського міського ізолятора тимчасового утримання (далі – Харківський ІТУ). За твердженнями Бородійчука, жорстоке поводження з ним продовжувалося і там. 15 лютого 2014 року слідчий призначив ще одну судово-медичну експертизу Бородійчукові. В акті від 18 лютого 2014 року судово-медичний експерт зафіксував синці на повіках Бородійчука, у правій підключичній області, на животі, нижній частині живота, обох ліктях, обох гомілках та обох передпліччях. Експерт також зафіксував рани на шиї та носі Бородійчука. Експерт, зважаючи на скаргу Бородійчука про побиття працівниками поліції, встановив, що ці ушкодження могли бути завдані у період часу та за обставин, вказаних Бородійчуком.

18 лютого 2014 року слідчий у справі провів очну ставку між паном Леонтием та Бородійчуком у присутності їхніх захисників. Під час цієї очної ставки Бородійчуку та його захиснику було надано можливість ставити питання Леонтію який повторив свої попередні покази щодо Бородійчука. 23 березня 2014 року прокурором Харківської області було продовжено досудове тримання Бородійчука під вартою до 1 червня 2014 року з огляду на серйозність обвинувачень та потребу у зборі додаткових доказів. 29 травня 2014 року слідчий оголосив про закінчення досудового слідства. Починаючи з цієї дати і до 26 жовтня 2014 року Бородійчук та його захисник мали доступ до матеріалів справи.

22 травня 2014 року прокурор прокуратури Харківської області (далі – обласна прокуратура), допитавши Бородійчука та відповідних працівників поліції відмовився відкривати кримінальне провадження, мотивувавши відсутністю в їх діях складу злочину. За клопотанням Бородійчука цю постанову було скасовано заступником прокурора Харківської області.

Додаткова судово-медична експертиза ушкоджень Бородійчука від 22 грудня 2014 року підтвердила висновки експертизи від 18 лютого 2014 року. Експерт зазначив, що не можна цілком виключати, що ушкодження Бородійчука з'явилися за описаних ним обставин. У той же час малоімовірним було виникнення ушкоджень за обставин, описаних працівниками поліції, які затримали Бородійчука. 1 березня 2014 року слідчий обласної прокуратури відмовив у відкритті провадження за твердженнями Бородійчука про жорстоке поводження, обґрунтувавши таке рішення тими ж підставами, про які було зазначено у попередніх відмовах з цього питання.

Після затримання Бородійчука 31 січня 2014 року його було поміщено до камери у відділенні поліції, де він перебував до 4 лютого 2014 року. Цього дня його перевели до Харківського ІТУ, і він перебував там до 12 квітня 2014 року. За твердженнями Бородійчука, умови тримання його під вартою в обох місцях були незадовільними. Він перебував у маленькій, брудній та переповненій камері, в якій разом з ним у різний час перебувало сім чи вісім інших осіб. Унітаз у кутку камери було відділено від умивальника, але не від житлового простору. Перегородка знаходилась за півметра від підлоги та була заввишки близько одного метра. Таким чином, осіб, які користувалися туалетом, було повністю видно як співкамерникам, так і охоронцям, які могли спостерігати за особами у камері крізь оглядовий отвір у дверях. Під час тримання під вартою Бородійчук писав листи різним посадовим особам, у яких скаржився на умови свого тримання під вартою. Відповідно до встановленого порядку ці листи надсилалися через адміністрацію установи тримання під вартою, яка відправляла їх адресатам. Кореспонденція Бородійчука підлягала автоматичному перегляду за винятком листів, адресованих прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Бородійчук неодноразово оскаржував перегляд своєї кореспонденції, зокрема, листування з Судом, адміністрацією установи тримання під вартою. 7 січня 2014 року органи кримінально-виконавчої інспекції залишили його скарги без задоволення. Бородійчуку було повідомлено про те, що хоча стаття 8 Європейської Конвенції захищає його право на конфіденційність листування, відповідно до статті 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року уся кореспонденція особи, яка знаходиться у місцях попереднього ув'язнення, підлягає перегляду. Таким чином, листи з європейських інституцій було переглянуто та зареєстровано перед їх врученням. Бородійчукові 4 квітня 2014 року начальник Харківського СІЗО наклав на Бородійчука стягнення у вигляді поміщення до карцеру строком на десять діб за надсилання листа, в якому він скаржився на умови тримання його під вартою, до центрального апарату органів кримінально-виконавчої інспекції в м. Київ в обхід адміністрації СІЗО, у порушення статті 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення». Стягнення

було застосовано негайно. 17 вересня 2014 року обласна прокуратура відмовила у задоволенні скарги Бородійчука щодо його покарання у зв'язку з її безпідставністю.

27 жовтня 2014 року прокурор Харківської області направив обвинувальний висновок з матеріалами справи на розгляд до Харківського обласного суду. 6 грудня 2014 року прокурор Харківської області витребував матеріали справи з Харківського обласного суду та постановив відновити досудове слідство. 8 грудня 2014 року прокурор Харківської області продовжив досудове тримання Бородійчука під вартою на строк до п'яти місяців з огляду на серйозність висунутих Бородійчукові обвинувачень та необхідність проведення додаткових слідчих дій. 28 грудня 2014 року додаткове розслідування було закінчено і Бородічук та його захисник отримали доступ до матеріалів справи. 15 березня 2015 року новий обвинувальний висновок та матеріали справи були направлені до Харківського обласного суду. 23 березня 2015 року у Харківському обласному суді було проведено попереднє судове засідання. Суд розпочав розгляд справи щодо Бородійчука та пана Леонтія за обвинуваченнями в умисному вбивстві за обтяжуючих обставин, бандитизмі, розбої та умисному заподіянні працівникові правоохоронного органу тілесних ушкоджень. У листі виконуючого обов'язки Голови Харківського обласного суду від 21 травня 2015 року, адресованому Бородійчукові, зазначалося, що від початку провадження він подав понад тридцять клопотань, включаючи кілька клопотань про звільнення з-під варти, і усі вони додавалися до матеріалів його справи, однак у всіх йому було відмовлено. Під час судового засідання Бородічук, інтереси якого представляв захисник, стверджував, що 18 жовтня 2012 року - у день, коли було вчинено одне з убивств, що розслідувалось, - він перебував у Києві, а отже, не міг брати участь у вчиненні злочину. Бородічук клопотав в суді про отримання пояснення державної автомобільної інспекції, працівники якої зупиняли його машину у цей день неподалік Києва. Суд першої інстанції заслухав свідчення пана П., який підтвердив, що у зазначену дату він та Бородічук виїжджали до Києва. Проте суд відхилив ці свідчення через значні розбіжності між свідченнями пана П. та Бородійчука щодо стверджуваної подорожі. Більше того, Управління державної автомобільної інспекції Київської області повідомило суд, що не має жодних наявних записів, які б свідчили про зупинку автомобіля Бородійчука того дня. Харківський обласний суд також відхилив клопотання захисника Бородійчука щодо виклику до суду свідків, які, як стверджувалося, могли підтвердити жорстоке поводження працівників поліції із Бородійчуком, визнавши такі докази неналежними. 16 грудня 2015 року апеляційний суд Харківської області, засідаючи в якості суду першої інстанції, визнав Бородійчука винним за всіма пунктами обвинувачення та обрав йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Визнання Бородійчука винним за кількома епізодами вбивства та розбою в основному ґрунтувалося на свідченнях пана Леонтія наданих під час досудового слідства. Під час власне судового розгляду пан Леонтій стверджував, що надав ці свідчення під примусом. Суд не виявив жодних ознак неправомірного тиску на пана Леонтія. Поняті, які були присутні,

коли Леонтій показував правоохоронцям місця, де було сховано тіла та знаряддя вбивства, стверджували, що він робив це без жодного примусу. Більше того, його свідчення, надані під час досудового слідства, вважалися послідовними та такими, що відповідають висновкам судово-медичних експертиз щодо ушкоджень та причин смерті жертв. Бородійчук оскаржив це рішення. Він стверджував, зокрема, що його право на захист було порушено, тому що суд першої інстанції відхилив усі клопотання, подані його захисником. Він також скаржився на жорстоке поводження з ним працівників поліції під час безуспішних намагань примусити його дати визнавальні покази. 29 травня 2015 року Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу Бородійчука, а вирок від 16 грудня 2014 року – без змін. Суд зазначив, серед іншого, що права Бородійчука на захист не були порушені, а його твердження щодо жорстокого поводження належним чином розглянуто та визнано безпідставними.

Методичні рекомендації. Приступаючи до виконання практичного завдання слід мати на увазі, що заява повинна бути належним чином оформлена та відповідати статті 47 Регламенту Суду, яка визначає зміст індивідуальної заяви. Формуляр заяви можна скачати із офіційного Сайту Європейського Суду з прав людини за відповідним посиланням: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c#n1357809840531_printer. Крім того, за відповідним посиланням можна ознайомитися із додатковими роз'ясненнями щодо правил написання заяв до ЄСПЛ.

Коисно також прочитати: Практичний посібник щодо критеріїв прийнятності заяв, які подаються у Європейський суд з прав людини (станом на 1 січня 2014 року) // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr>

Питання для самоконтролю.

1. У яких випадках можна звернутися до Європейського суду з прав людини?
2. Проти кого можна подати заяву до Європейського Суду?
3. Що може бути предметом заяви, яка подається в Європейський суд з прав людини?
4. Чи існують будь-які процедури на рівні національного судочинства, які необхідно попередньо пройти?
5. Скільки часу потрібно чекати на розгляд заяви Судом?
6. Що не може зробити Європейський суд з прав людини ?

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067

Рекомендована література

1. Запити про вжиття тимчасових заходів: практичний посібник (станом на 19 вересня 2016 року) // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr>
2. Практичний посібник щодо критеріїв прийнятності заяв, які подаються у Європейський суд з прав людини (станом на 1 січня 2014 року) // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr>

3. ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

ТЕМА 1

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНОГО І КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Назвіть дату ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод:

- А) 11 вересня 1995 року
- Б) 6 липня 1950 року
- В) 20 червня 2007 року
- Г) 17 липня 1997 року
- Д) 11 вересня 2001 року

2. Назвіть дату набрання чинності для України Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод людини:

- А) 11 вересня 1997 року
- Б) 17 липня 1997 року
- В) 4 листопада 1950 року
- Г) 3 вересня 1953 року
- Д) 20 червня 2007 року

3. Назвіть найбільш вичерпну відповідь, яка передбачає права, які гарантуються Конвенцією:

А) право на життя, заборона катування, заборона рабства та примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, Право на справедливий суд, право на повагу до приватного та сімейного життя;

Б) право на життя, заборона катування, заборона рабства та примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, Право на справедливий суд, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу думки, совісті і релігії, право на свободу вираження поглядів, право на шлюб;

В) право на життя, заборона катування, заборона рабства та примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, Право на справедливий суд, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу думки, совісті і релігії, право на свободу вираження поглядів, право на шлюб, захист права власності, право на освіту, право на вільні вибори;

Г) право на життя, заборона катування, заборона рабства та примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, Право на справедливий

суд, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу думки, совісті і релігії, право на свободу вираження поглядів, право на шлюб;

Д) право на життя, заборона катування, заборона рабства та примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, Право на справедливий суд, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на свободу думки, совісті і релігії, право на свободу вираження поглядів, право на шлюб, захист права власності, право на освіту, право на вільні вибори, заборона вислання громадянина, заборона колективного вислання іноземців

4. Назвіть один із видів норм Конвенції, що передбачають утворення, порядок формування та внутрішню структуру Європейського суду з прав людини (до 1 листопада 1998 року ще й Європейської комісії з прав людини):

- А) матеріальні
- Б) процесуальні
- В) організаційні
- Г) структурні
- Д) юридичні

5. Назвіть один із видів норм Конвенції, що передбачають визначають основні аспекти процедури розгляду справ Європейським судом з прав людини (а раніше і Європейською комісією з прав людини), процесуальні права та обов'язки учасників процесу.

- А) матеріальні
- Б) процесуальні
- В) організаційні
- Г) структурні
- Д) юридичні

6. Назвіть один із видів норм Конвенції, що закріплюють конкретний перелік прав людини та основоположних свобод

- А) матеріально-правові
- Б) процесуальні
- В) організаційні
- Г) структурні
- Д) юридичні

7. Принцип еволюційного та динамічного підходу до тлумачення Конвенції означає:

А) Стразбурський суд може відмовитись від застосування прецеденту, шляхом його анулювання

Б) Стразбурський суд може відмовитись від застосування прецеденту, шляхом відмежовування (відокремлення) від прецеденту

В) Стразбурський суд може відмовитись від застосування прецеденту, як шляхом його анулювання, так і шляхом відмежовування (відокремлення) від прецеденту

Г) Практика Стразбурського суду повинна має характеризуватися одноманітністю судових рішень

Д) Жодна з названих відповідей не є вірною

8. Назвіть норми Конвенції, які закріплюють принцип субсидіарної ролі ЄСПЛ

А) Зобов'язання додержувати поваги до прав людини (ст. 1 Конвенції)

Б) Право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13 Конвенції)

В) Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (ст. 15 Конвенції)

Г) правильні відповіді А і Б

Д) Зобов'язання додержувати поваги до прав людини (ст. 1 Конвенції); Право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13 Конвенції); Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (ст. 15 Конвенції)

9. Назвіть відповідь, яка передбачає конкретні заходи індивідуального характеру, за прийнятим рішенням ЄСПЛ

А) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*);

Б) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;

В) внесення змін до адміністративної практики;

Г) інші заходи, передбачені у Рішенні

Д) правильні відповіді А і Г

10. Назвіть відповідь, яка передбачає усі можливі заходи загального характеру, за прийнятим рішенням ЄСПЛ

А) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування, внесення змін до адміністративної практики;

Б) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;

В) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

Г) інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до Рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.

Д) усі наведені відповіді правильні

ТЕМА 2**ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВ ЗА ЄВРПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 РОКУ.**

1. Назвіть складові позитивних зобов'язань, які покладаються на держави (Договірні Сторони) .

- А) обов'язок поважати права
- Б) обов'язок захищати права
- В) обов'язок здійснювати належну реалізацію прав
- Г) правильна відповідь Б і В
- Д) відсутня правильна відповідь

2. Назвіть складові негативних зобов'язань, які покладаються на держави (Договірні Сторони):

- А) обов'язок поважати права
- Б) обов'язок захищати права
- В) обов'язок здійснювати належну реалізацію прав
- Г) правильна відповідь Б і В
- Д) відсутня правильна відповідь

3. Позитивним зобов'язаннями за ст. 2 та 3 Конвенції є:

- А) проведення ефективного розслідування
- Б) притягнення до відповідальності усіх винних осіб
- В) дослідження обставин справи
- Г) утримання від втручання у права
- Д) проведення обшуку лише за наявності законних підстав

4. Позитивними зобов'язаннями за ст. 8 Конвенції є:

- А) утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя;
- Б) усунення порушень та розслідування злочинів, що призвели до катування;
- В) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- Г) прийняття належного (чіткого, доступного) законодавства ;
- Д) прийняття належного (чіткого, доступного та передбачуваного) законодавства.

5. Назвіть статті Конвенції, що передбачають в частинах перших відповідних статей гарантії реалізації прав, а в частинах других передбачають обмеження таких прав з урахуванням низки легітимних цілей.

- А) ст.ст. 8, 9, 10, 11 Конвенції, ст. 1 Першого протоколу до Конвенції;
- Б) ст.ст. 2, 3, 5 Конвенції;

- В) ст.ст. 6, 7 Конвенції
- Г) ст. ст. 8, 9 Конвенції;
- Д) ст. 8, 9, 10, 12, ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

6. У якій із наведених нижче справ було встановлено порушення позитивного зобов'язання у зв'язку з наявністю прогалини у законодавстві щодо проведення судово-психіатричних експертиз в рамках адміністративного поведіння?

- А) «Сергій Волосюк проти України», рішення від 12.03.2009 року
- Б) «Савіні проти України», рішення від 18 грудня 2008 року
- В) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року
- Г) «Гласс проти Сполученого Королівства», рішення від 9 березня 2004 року.
- Д) «Заїченко проти України» №. 2, рішення від 26 лютого 2015 року

7. У якій справі було констатовано порушення позитивного зобов'язання у зв'язку з недотриманням принципу пропорційності переслідуваної легітимної мети?

- А) «Щокін проти України», рішення від 14 жовтня 2010 року;
- Б) «Савіні проти України», рішення від 18 грудня 2008 року;
- В) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
- Г) «Гласс проти Сполученого Королівства», рішення від 9 березня 2004 року;
- Д) «Заїченко проти України» №. 2, рішення від 26 лютого 2015 року.

8. У якій справі було констатовано порушення позитивного зобов'язання у зв'язку з відсутністю закону?

- А) «Веренцов проти України», рішення від 11 квітня 2013 року;
- Б) «Савіні проти України», рішення від 18 грудня 2008 року;
- В) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
- Г) «Гласс проти Сполученого Королівства», рішення від 9 березня 2004 року;
- Д) «Коробов проти України», рішення від 21 липня 2011 року.

9. У якій справі було констатовано порушення позитивного зобов'язання у зв'язку з наявністю в національному законодавстві заборони зміни по батькові?

- А) «Гарнага проти України», рішення від 16 травня 2013 року;
- Б) «Савіні проти України», рішення від 18 грудня 2008 року;
- В) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
- Г) «Гласс проти Сполученого Королівства», рішення від 9 березня 2004 року;
- Д) «К. Х. та інші проти Словаччини», рішення від 28 квітня 2009 року.

10. У якій справі було констатовано порушення позитивного зобов'язання у зв'язку з незабезпеченням належного рівень екологічної безпеки для можливості безперешкодного користування житлом?

- А) «Гарнага проти України», рішення від 16 травня 2013 року;
- Б) «Савіни проти України», рішення від 18 грудня 2008 року;
- В) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
- Г) «Фадеева проти Росії», рішення від 9 червня 2005 року;
- Д) Назаренко проти Росії», рішення від 16 липня 2015 року.

ТЕМА 3

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Які із наведених нижче спеціальних принципів кримінального права безпосередньо закріплені у тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

- А) принцип законності;
- Б) принцип невідворотності кримінального покарання;
- В) принцип диференціації кримінальної відповідальності;
- Г) принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності;
- Д) принцип особистої відповідальності.

2. Які із наведених нижче спеціальних принципів кримінального права безпосередньо закріплені у тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

- А) не двічі за одне;
- Б) принцип гуманізму;
- В) принцип винної відповідальності особи;
- Г) принцип економії кримінальної репресії;
- Д) принцип повної відповідальності особи.

3. Із запропонованих відповідей вкажіть на правильне тлумачення складової принципу законності – *lex certa* у розумінні ЄСПЛ

- А) вид та розмір покарання може також визначатися у судовій практиці;
- Б) матеріально-правові положення про злочин та покарання повинні бути чіткими, доступними та передбачуваними;
- В) правові положення про злочин та покарання повинні бути об'єктивовані назовні;
- Г) заборона надавати зворотну дію в часі кримінально-правовим положенням, які встановлюють злочинність та караність діяння, а також посилюють покарання;
- Д) заборона розширювального тлумачення кримінально-правових положень на шкоду особі (заборона аналогії).

4. Із запропонованих відповідей вкажіть на правильне тлумачення складової принципу законності – Lex scripta:

А) заборона надавати зворотну дію в часі кримінально-правовим положенням, які встановлюють злочинність та караність діяння, а також посилюють покарання;

Б) заборона розширювального тлумачення кримінально-правових положень на шкоду особі;

В) матеріально-правові положення про злочин та покарання повинні бути чіткими, доступними та передбачуваними;

Г) заборона аналогії;

Д) ознаки злочину та його наслідки, матеріально-правові правила призначення покарання, визначаються у правових положеннях, що містяться в нормативно-правових актах, міжнародно-правових актах та судовій практиці.

5. Із запропонованих відповідей вкажіть на правильне тлумачення складової принципу законності – Lex praevia:

А) заборона надавати зворотну дію в часі кримінально-правовим положенням, які встановлюють злочинність та караність діяння, а також посилюють покарання;

Б) заборона розширювального тлумачення кримінально-правових положень на шкоду особі;

В) матеріально-правові положення про злочин та покарання повинні бути чіткими, доступними та передбачуваними;

Г) правові положення про злочин та покарання повинні бути об'єктивовані назовні;

Д) вид та розмір покарання може також визначатися у судовій практиці.

6. Із запропонованих відповідей вкажіть на правильне тлумачення складової принципу законності Lex stricta:

А) заборона надавати зворотну дію в часі кримінально-правовим положенням, які встановлюють злочинність та караність діяння, а також посилюють покарання;

Б) заборона розширювального тлумачення кримінально-правових положень на шкоду особі;

В) матеріально-правові положення про злочин та покарання повинні бути чіткими, доступними та передбачуваними;

Г) ретроспективно повинні застосовуватися більш сприятливі для особи кримінально-правові положення

Д) вид та розмір покарання може також визначатися у судовій практиці.

7. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, винесене проти України, у якому було констатовано порушення принципу «non bis in idem»:

А) «Ігор Тарасов проти України» від 16 вересня 2017 року;

- Б) «Шмушкович проти України» від 14 листопада 2013 року;
- В) «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року;
- Г) «Іванов проти України» від 7 грудня 2006 року;
- Д) Сергій Шевченко проти України» від 4 квітня 2006 року.

8. Оберіть варіант відповіді, яка вірно вказує на правову позицію ЄСПЛ, яку Суд закріпив у справі «Сергій Золотухін проти Росії» від 10 лютого 2009 року щодо принципу «non bis in idem»

- А) Суд розтлумачив поняття «те саме правопорушення» у сенсі Конвенції як заборону переслідувати чи судити одну особу за друге правопорушення, якщо останнє походить із тих самих фактів або фактів, що «по суті» є такими ж, як і ті, по яких мало місце перше правопорушення;
- Б) Суд дав визначення поняття кримінального правопорушення;
- В) Суд сформував критерії визнання діяння кримінальним правопорушенням;
- Г) Суд визначив поняття кримінальне обвинувачення;
- Д) Суд сформував визначення принципу законності.

9. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, винесене проти України, у якому було констатовано відсутність порушення принципу «non bis in idem»:

- А) «Ігор Тарасов проти України» від 16 вересня 2017 року;
- Б) «Сергій Золотухін проти Росії» від 10 лютого 2009 року;
- В) «Шмушкович проти України» від 14 листопада 2013 року;
- Г) «Іванов проти України» від 7 грудня 2006 року;
- Д) «Лучанінова проти України» від 9 вересня 2011 року.

10. Оберіть варіант відповіді, який найбільш точно вказує на алгоритм розгляду ЄСПЛ справи про порушення принципу «non bis in idem»:

- А) Суд розглядає чи було перше провадження кримінальним за своїм характером; чи були правопорушення, за які переслідувався заявник, одними і тими самими (idem); чи було дублювання проваджень (bis);
- Б) Суд розглядає чи було провадження кримінальним за своїм характером; чи були правопорушення, за які переслідувався заявник, одними і тими самими (idem);
- В) Суд виходить лише з того, чи друге правопорушення походить із тих самих фактів або фактів, що «по суті» є такими ж, як і ті, по яких мало місце перше правопорушення;
- Г) Суд досліджує, чи було перше провадження кримінальним за своїм характером на підставі трьох критеріїв (класифікація у національному законодавстві, характер правопорушення, тяжкість покарання та його мета);

Д) правильна відповідь А і Г.

Тема 4

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ МІЖ РІШЕННЯМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому Суд вказав, що заміна судами смертної кари на довічне позбавлення волі, встановлене новим кримінальним законом, а не позбавлення волі строком на п'ятнадцять років, що як альтернативне смертній карі покарання було передбачено законом під час вчинення злочинів, не є порушенням ст. 7 Конвенції:

- А) «Рубан проти України» від 12 липня 2016 року;
- Б) «Беляєв та Дігтяр проти України» від 16 лютого 2012 року;
- В) «Пантелеєнко проти України» від 29 червня 2006 року;
- Г) «Свершов проти України» від 27 листопада 2008 року;
- Д) «Луценко проти України» від 3 липня 2012 року.

2. Із наведених рішень КСУ оберіть те, у якому ЄСПЛ посилається на Конвенцію (ст. 7) під час тлумачення кримінально-правових норм і на конкретні рішення ЄСПЛ щодо змісту цієї статті Конвенції:

А) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року.

Б) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України" від 22 лютого 2000 року N 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, статті 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року.

В) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу

України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року

Г) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року

Д) КСУ не посилається у жодному із своїх рішень на ст. 7 Конвенції та конкретні рішення ЄСПЛ при тлумаченні кримінально-правових норм.

3. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому Суд зазначив, що ч. 1 ст. 7 Конвенції беззастережно закріплює принцип ретроспективного застосування кримінального закону, котрий передбачає більш м'яке покарання:

- А) «Scoppola v. Italy» від 17 вересня 2009 року;
- Б) «Рубан проти України» від 12 липня 2016 року;
- В) «Луценко проти України» від 3 липня 2012 року;
- Г) «Чуйкіна проти України» від 13 січня 2011 року;
- Д) «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 року

4. У якому рішенні КСУ визначив, що зворотну дію в часі мають лише норми, закріплені безпосередньо у тексті КК України. Положення інших нормативно-правових актів, у яких конкретизовано зміст окремих ознак складу злочину, застосовуються в тій редакції, в якій вони діяли на момент вчинення злочину, навіть якщо нові положення поліпшують становище особи, що не відповідає тлумаченню ЄСПЛ поняття «закон».

А) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року.

Б) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України" від 22 лютого 2000 року N 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, статті 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року.

В) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення

положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року

Г) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року

Д) Рішення КСУ від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 Справа № 1-28/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України.

5. У якому рішенні КСУ дав визначення поняття право, згідно яким право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

А) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року.

Б) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України" від 22 лютого 2000 року N 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, статті 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року.

В) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року

Г) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року

Д) Рішення КСУ від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 Справа № 1-28/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України.

6. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому зазначено, що ЄСПЛ у розумінні терміна «право» надає перевагу його змістовному підходу, а не формальному. Тому правом вважаються, в тому числі й підзаконні нормативно-правові акти та неписане право. У підсумку право – це діючі нормативні приписи в інтерпретації компетентних судів.

- А) «Scoppola v. Italy» від 17 вересня 2009 року;
- Б) «Рубан проти України» від 12 липня 2016 року;
- В) «Алакрам Хумматов проти Азербайджану» від 18 травня 2006 року;
- Г) «Ткачов проти України» від 13 грудня 2007 року;
- Д) *Huntamaki v Finland* від 6 березня 2012 року.

7. Дайте відповідь на питання, яким правовим положенням надавати перевагу у правозастосуванні у випадку, коли: положення Конституції України не узгоджуються з положеннями Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини?

- А) положенням Конституції України
- Б) положенням Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини.

8. Дайте відповідь на питання, яким правовим положенням надавати перевагу у правозастосуванні у випадку, коли: положення кримінального законодавства суперечать положенням Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини?

- А) положенням кримінального законодавства;
- Б) положенням Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини.

9. Дайте відповідь на питання, яким правовим положенням надавати перевагу у правозастосуванні у випадку, коли: правові позиції, викладені у рішеннях Конституційного Суду України порушують гарантії, передбачені Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини?

- А) положенням, викладеним у рішеннях Конституційного суду України;
- Б) положенням Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини;
- В) положенням тих документів, у яких передбачені вищі стандарти захисту прав особи;

- Г) правильні відповіді В та А;
- Д) правильна відповідь відсутня.

10. Дайте відповідь на питання, яким правовим положенням надавати перевагу у правозастосуванні у випадку, коли: у національному кримінальному праві, передбачені вищі стандарти захисту прав особи, ніж ті, що встановлені Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини?

А) положенням національного законодавства, у якому передбачені вищі стандарти захисту прав особи;

Б) положенням Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтерпретації Європейського Суду з прав людини.

Тема 5

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СВІТЛІ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

1. Назвіть принцип кримінального провадження, який охоплює перелічені правові положення: законність, включно з прозорим, пізвітним і демократичном процесом прийняття законів; правова визначеність; заборона довільності у прийнятті рішень; доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти; повага до прав людини; недискримінація і рівність перед законом

- А) верховенство права;
- Б) забезпечення права на захист;
- В) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- Г) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
- Д) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів у доведенні перед судом їх переконливості.

2. У якому з наведених нижче рішень Європейського Суду з прав людини зазначено, що принцип верховенства права вимагає дотримання вимог «якості» закону, яким передбачається втручання в права особи та основоположні свободи.

- А) «Михайлюк та Петров проти України», рішення від 10 грудня 2009 року;
- Б) «Христов проти України», рішення від 19 лютого 2009 року;
- В) «Кац та інші проти України», рішення від 18 грудня 2008 року;
- Г) «Сергій Волосюк проти України», рішення від 12 березня 2009 року;
- Д) «Волохи проти України», рішення від 2 листопада 2006 року.

3. Назвіть відповідь, у якій вказано принцип кримінального провадження, зміст якого розкривається через наведене положення: кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

- А) Верховенство права;
- Б) Законність;
- В) Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
- Г) Забезпечення права на захист;
- Д) Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини.

4. Назвіть відповідь, у якій вказано принцип кримінального провадження, зміст якого розкривається через наведене положення: не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань....

- А) рівність перед законом і судом;
- Б) забезпечення права на захист;
- В) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- Г) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
- Д) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів у доведенні перед судом їх переконливості.

5. З урахуванням яких обставин Європейський Суд з прав людини визначає, чи досягло покарання мінімального рівня жорстокості для визнання його таким, що суперечить ст. 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод:

- А) характер поводження або покарання;
- Б) за яких обставин, яким чином та у який спосіб здійснювалось поводження або покарання;
- В) тривалість поводження або покарання;
- Г) фізичні або психічні наслідки від поводження або покарання, стан здоров'я потерпілого;
- Д) усі названі відповіді правильні.

6. Оберіть з нижче наведених рішення у якому ЄСПЛ дійшов висновку, що існуюча в Україні практика тримання особи під вартою лише на тій підставі, що до суду першої інстанції надійшов обвинувальний висновок, не ґрунтується на чітких і передбачуваних юридичних нормах, і як наслідок – висновку про наявність порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

- А) «Харченко проти України», рішення від 10 лютого 2011 року;
- Б) «Ігор Тарасов проти України», рішення від 16 вересня 2017 року;

- В) «Віслогузов проти України», рішення від 20 травня 2010 року;
- Г) «Булгаков проти України», рішення від 11 вересня 2007 року;
- Д) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 р.

7. Оберіть з нижче наведених рішення у якому ЄСПЛ констатував що затримання неповнолітніх заявників не підпадає під виняток, передбачений пунктом 1(d) статті 5 Конвенції. Протягом тримання у приймальнику-розподільнику щодо них не було проведено жодних слідчих дій і не було пред'явлено ніяких обвинувачень. Крім того, в той час, коли було ухвалено рішення про їх затримання, вони офіційно ще не вважалися підозрюваними.

- А) «Ічин та інші проти України», рішення від 21 грудня 2010 року;
- Б) «Дубецька та інші проти України від 10 лютого 2011 р;
- В) «Волохи проти України» від 2 листопада 2006 року;
- Г) «М. проти України», рішення від 19 квітня 2012 року;
- Д) «Луценко проти України», рішення від 3 липня 2012 року.

8. Оберіть з нижче наведених рішення у якому ЄСПЛ констатував порушення ст. 8 Конвенції (право на повагу до приватного життя), через незаконне проведення обшуку офісного приміщення заявника під час якого, замість вибору доказів, суттєвих для розслідування, слідчі органи вилучили всі документи з офісу та певні особисті речі, що належать заявнику, які не мали жодного відношення до справи.

- А) «Беляєв та Дігтяр проти України», рішення від 16 лютого 2012 року;
- Б) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
- В) «Мироненко і Мартенко проти України», рішення від 10 грудня 2009 року;
- Г) «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України», рішення від 30 вересня 2010 року;
- Д) «Сергій Волосюк проти України», рішення від 12 березня 2009 року.

9. Оберіть з нижче наведених рішення у якому ЄСПЛ констатував порушення принципу остаточності судового рішення (res judicata), внаслідок тривалого невиконання остаточних судових рішень відповідальність за які несуть органи влади України через брак бюджетних коштів, бездіяльність з боку державних виконавців та недоліки в національному законодавстві і зобов'язав Україну вжити заходів загального характеру, щоб усунути зазначені недоліки:

- А) «Сергій Волосюк проти України», рішення від 12 березня 2009 року;
- Б) «Балацький проти України», рішення від 25 жовтня 2007 року;
- В) «Мушта проти України», рішення від 18 листопада 2010 року;

- Г) «Юрій Миколайович Іванов проти України», рішення від 15 жовтня 2009 року;
 Д) «Чуйкіна проти України», рішення від 13 січня 2011 року.

10. Оберіть з нижче наведених рішення у якому ЄСПЛ констатував порушення ст. 5 Конвенції, з огляду на те, що затримання заявника було здійснене з іншою метою, ніж та, що передбачена пунктом 1 статті 5 Конвенції і, таким чином, було свавільним:

- А) «Беляєв та Дігтяр проти України», рішення від 16 лютого 2012 року;
 Б) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
 В) «Свершов проти України», рішення від 27 листопада 2008 року;
 Г) «Луценко проти України», рішення від 3 липня 2012 року;
 Д) «Чуйкіна проти України», рішення від 13 січня 2011 року.

Тема 6

«КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ» ТА «ПОКАРАННЯ» ЯК АВТОНОМНІ ПОНЯТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

1. Оберіть відповідь, у якій названо один із «Engel-критеріїв» або критерій «Тесту Енгеля» з якого виходить ЄСПЛ під час тлумачення поняття кримінальне правопорушення:

- А) мета застосовуваного покарання за кримінальне правопорушення;
 Б) суспільна небезпечність кримінального правопорушення;
 В) розмір спричиненої шкоди кримінальним правопорушенням;
 Г) застосування до особи, що вчинила кримінальне правопорушення покарання у виді позбавлення волі;
 Д) оцінка та характер суворості покарання за вчинення кримінального правопорушення.

2. Оберіть відповідь, у якій названо один із «Engel-критеріїв» або критерій «Тесту Енгеля» з якого виходить ЄСПЛ під час тлумачення поняття кримінальне правопорушення:

- А) мета застосовуваного покарання за кримінальне правопорушення;
 Б) суспільна небезпечність кримінального правопорушення;
 В) розмір спричиненої шкоди кримінальним правопорушенням;
 Г) застосування до особи, що вчинила кримінальне правопорушення покарання у виді позбавлення волі;
 Д) оцінка того, чи підпадає вказане протиправне діяння під ознаки злочину відповідно до національних норм кримінального права

3. Оберіть відповідь, у якій названо один із «Engel-критеріїв» або критерій «Тесту Енгеля» з якого виходить ЄСПЛ під час тлумачення поняття кримінальне правопорушення:

- А) поширення норми на невизначне коло осіб (критерій кола адресатів);
- Б) мета застосовуваного покарання за кримінальне правопорушення;
- В) суспільна небезпечність кримінального правопорушення;
- Г) розмір спричиненої шкоди кримінальним правопорушенням;
- Д) правильна відповідь відсутня.

4. Оберіть відповідь, у якій названо один із критеріїв з якого виходить ЄСПЛ під час тлумачення поняття покарання за вчинення кримінального правопорушення:

- А) застосування до особи, що вчинила кримінальне правопорушення покарання у виді позбавлення волі;
- Б) оцінка того, чи відповідний захід застосовується за вчинення кримінального правопорушення;
- В) застосування до особи, що вчинила кримінальне правопорушення покарання у виді довічного позбавлення волі;
- Г) застосування до особи, що вчинила кримінальне правопорушення покарання у виді конфіскації майна;
- Д) правильна відповідь відсутня.

5. Назвіть критерій «Тесту Енгеля», який є найвизначнішим у оцінці ЄСПЛ діяння саме як кримінального правопорушення:

- А) застосування до особи, що вчинила кримінальне правопорушення покарання у виді позбавлення волі;
- Б) оцінка того, чи відповідний захід застосовується за вчинення кримінального правопорушення;
- В) поширення норми на невизначне коло осіб (критерій кола адресатів);
- Г) оцінка того, чи підпадає вказане протиправне діяння під ознаки злочину відповідно до національних норм кримінального права
- Д) оцінка та характер суворості покарання за вчинення кримінального правопорушення.

6. Назвіть норми Конвенції, які поширюються на справу особи, щодо якої Європейський суд з прав людини встановив, що заявника було обвинувачено саме у кримінальному правопорушенні

- А) ст. 6 Право на справедливий суд;
- Б) ст. 7 Ніякого покарання без закону;
- В) ст. 2 протоколу № 7 Право на оскарження в кримінальних справах;
- Г) ст. 4 протоколу № 7 Право не бути притягненим до суду або покараним двічі;
- Д) усі вищеназвані статті.

7. Оберіть відповідь, у якій названо вид заходу за вчинення кримінального правопорушення, який не є покаранням у розумінні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод:

- А) Покарання у виді штрафу;
- Б) Покарання у виді громадських робіт;
- В) Покарання у виді виправних робіт;
- Г) Покарання у виді позбавлення військового звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;
- Д) Примусові заходи виховного характеру.

8. У якому рішенні Європейського Суду з прав людини прийнятому щодо України розкрито положення про мету покарання, яка застосовується за кримінальні правопорушення?

- А) «Гурепка проти України», рішення від 6 вересня 2005 року;
- Б) «Савіні проти України», рішення від 18 грудня 2008 року;
- В) «Пантелесенко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
- Г) «Гарнага проти України», рішення від 16 травня 2013 року;
- Д) «Шмушкович проти України», рішення від 14 листопада 2013 року.

9. Назвіть вид покарання, застосування якого суперечить гарантіям, передбаченим Європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод та протоколам до неї:

- А) Покарання у виді позбавлення волі на певний строк;
- Б) Покарання у виді обмеження волі;
- В) Покарання у виді смертної кари;
- Г) Покарання у виді довічного позбавлення волі без можливості заміни м'якшим покаранням, або зменшенням строку покарання;
- Д) Правильні відповіді В і Г

10. Назвіть вид покарання, застосування якого суперечить гарантіям, передбаченим Європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод та протоколам до неї:

- А) Покарання у виді позбавлення волі на певний строк;
- Б) Покарання у виді обмеження волі;
- В) Покарання у виді довічного позбавлення волі;
- Г) Покарання нелюдське або таке, що принижує людську гідність;
- Д) Примусові заходи медичного характеру

Тема 7

ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 5 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

1. Із запропонованих варіантів відповідей оберіть ту, яка найбільш повно передбачає випадки обмеження права на свободу та особисту недоторканність передбачені ч. 1 ст. 5 Конвенції.

А) арешт для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

Б) запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, що передбачає перебування у місці прописки протягом певного періоду доби та заборону виїзду за межі держави;

В) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

Г) поміщення особи у психіатричний заклад;

Д) законний арешт або затримання особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Із запропонованих варіантів відповідей оберіть ту, яка найбільш повно відтворює права особи, гарантовані ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

А) Обрання запобіжного заходу до особи у вигляді взяття під варту можливо виключно слідчим суддею (судом)

Б) Кожному, кого заарештовано або затримано має бути забезпечено розгляд справи судом або звільнення під час провадження.

В) Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Г) Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, має забезпечене правовою санкцією право на ознайомлення із підставою такого затримання, яка закріплена відповідно до закону у клопотанні слідчого (прокурора).

Д) немає жодної правильної відповіді.

3. Вкажіть підставу для відмови в досудовому звільненні особи з під варті, відповідно до практики ЄСПЛ:

А) тяжкість інкримінованого правопорушення;

Б) тиск на слідство через засоби масової інформації;

В) порушення громадського порядку обвинуваченим у суді;

Г) ризик неявки обвинуваченого на судові засідання;

Д) велика майнова шкода, спричинена вчиненим правопорушенням.

4. Назвіть критерій обґрунтованої підозри відповідно до практики ЄСПЛ:

А) правопорушення, у якому підозрюється затриманий, повинно бути закріплено у кримінальному законі держави;

Б) наявними повинні бути факти причетності особи до вчинення цього правопорушення;

В) суворість можливої санкції за вчинене правопорушення

Г) повідомлення про підозру з викладенням суті інкримінованих особи злочинів

Д) правильні відповіді А і Б

5. Назвіть момент затримання особи, відповідно до чинного КПК та практики ЄСПЛ:

А) Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поруч з уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою;

Б) Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою;

В) Особа є затриманою з моменту вручення їй обґрунтованої підозри про вчинення злочину;

Г) Особа є затриманою з моменту, коли вона силою доставлена до органів досудового розслідування;

Д) Особа є затриманою з моменту, коли вона добровільно прийшла до органів досудового розслідування на їх запрошення.

6. Оберіть відповідь, яка найбільш повно відтворює фактичну підставу взяття під варту особи:

А) наявність системи неспростовних доказів підозри щодо вчинення обвинуваченим (підозрюваним) кримінально караного діяння (злочину);

Б) наявність ухвали слідчого судді чи суду;

В) доведення рішення про взяття під варту до відповідних осіб та складання необхідних документів;

Г) внесення слідчому судді, суду клопотання про обрання запобіжного заходу

Д) правильна відповідь відсутня.

7. Із запропонованих нижче оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було встановлено порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з тим, що заявника було затримано без будь-якого рішення, і це затримання було зареєстровано наступного дня із затримкою приблизно 19 годин.

А) «Ічин та інші проти України», рішення від 21 грудня 2010 року;

Б) «Луценко проти України», рішення від 3 липня 2012 року;

В) «Чуйкіна проти України», рішення від 13 січня 2011 року.

Г) «Харченко проти України», рішення від 10 лютого 2011 року;

Д) «Кушнір проти України», рішення від 11 грудня 2014 року.

8. Чи відповідає практиці ЄСПЛ наступне положення: «за відсутності клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим»?

- А) так, оскільки встановлене чинним КПК України (ст. 315);?
- Б) ні, оскільки не передбачене чинним КПК України;
- В) ні, оскільки за чинним КПК України під час підготовчого судового засідання суд зобов'язаний з клопотанням учасників судового провадження змінити заходи забезпечення кримінального провадження щодо обвинуваченого;
- Г) ні, оскільки відповідне положення, визнане неконституційним на підставі Рішення КСУ від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 Справа № 1-28/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України.
- Д) правильна відповідь відсутня.

9. У якому із запропонованих нижче рішень ЄСПЛ заявник скаржився на те, що він був позбавлений можливості отримати судовий перегляд законності його затримання у розумний строк під час його тримання під вартою в очікуванні екстрадиції і у зв'язку з чим Суд визнав порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції

- А) Ічин та інші проти України», рішення від 21 грудня 2010 року;
- Б) «Луценко проти України», рішення від 3 липня 2012 року;
- В) «Чуйкіна проти України», рішення від 13 січня 2011 року.
- Г) «Харченко проти України», рішення від 10 лютого 2011 року;
- Д) «Хомулло проти України» від 27 листопада 2014 року.

10. Із запропонованих нижче оберіть рішення, у якому Суд визнав порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з тим, що КПК України не регулює достатньо чітко порядок затримання обвинуваченого між завершенням досудового слідства та початком судового розгляду у зв'язку з чим суд першої інстанції має період два місяці для прийняття рішення про продовження тримання під вартою обвинуваченого, навіть якщо попередній ордер на арешт, виданий слідчим суддею, вже закінчився.

- А) «Чанєв проти України», рішення від 9 жовтня 2014 року;
- Б) «Чуйкіна проти України», рішення від 13 січня 2011 року;
- В) «Воляник проти України», рішення від 2 жовтня 2014 року;
- Г) «Харченко проти України», рішення від 10 лютого 2011 року;
- Д) «Луценко проти України», рішення від 3 липня 2012 року;

**ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 6
КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ
СВОБОД 1950 Р. «ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД» У
КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

**1. Із запропонованого переліку оберіть найбільш повну відповідь.
Стаття 6 Конвенції передбачає:**

А) вичерпний перелік умов, за яких право на справедливий суд може бути обмежено;

Б) вичерпний перелік прав обвинуваченого у кримінальному провадженні;

В) тлумачення поняття «кримінальне обвинувачення»;

Г) загальні принципи дотримання права на справедливий суд;

Д) вичерпний перелік гарантій, дотримання яких необхідне для забезпечення права на справедливий суд.

2. Європейський Суд з прав людини надає автономного тлумачення наступним поняттям, що містяться у ст. 6 Конвенції:

А) кримінальне обвинувачення;

Б) доказування;

В) принцип презумпції невинуватості;

Г) право на юридичну допомогу;

Д) правильна відповідь відсутня.

3. Із запропонованих нижче оберіть рішення, у якому Суд визнав порушення пункту 2 статті 6 (презумпція невинуватості), спричинене коментуванням представниками влади кримінальних справ:

А) «Грабчук проти України», рішення від 21 вересня 2006 року;

Б) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;

В) «Ткачов проти України», рішення від 13 грудня 2007 року;

Г) «Нечипорук і Йонкало проти України», рішення від 21 квітня 2011 року;

Д) «Шагін проти України», рішення від 10 грудня 2009 року.

4. Із запропонованого переліку, оберіть варіант відповіді, який містить найбільш повну та правильну вказівку на випадки порушення принципу презумпції невинуватості, які неодноразово констатовано ЄСПЛ у справах, винесених проти України:

А) при виголошенні публічних заяв політиками і прокурорами про чийось винуватість задовго до закінчення судового процесу; коли судові рішення, що не є обвинувальним вироком, відображає думку про винуватість особи; під час затримання осіб, підозрюваних та/або обвинувачуваних у вчиненні злочину, і обрання їм запобіжного заходу;

Б) при виголошенні публічних заяв політиками і прокурорами про чиясь винуватість задовго до закінчення судового процесу; під час затримання осіб, підозрюваних та/або обвинувачуваних у вчиненні злочину, і обрання їм запобіжного заходу;

В) під час затримання осіб, підозрюваних та/або обвинувачуваних у вчиненні злочину, і обрання їм запобіжного заходу;

Г) при виголошенні публічних заяв політиками і прокурорами про чиясь винуватість задовго до закінчення судового процесу;

Д) при виголошенні публічних заяв політиками і прокурорами про чиясь винуватість задовго до закінчення судового процесу; коли судові рішення, що не є обвинувальним вироком, відображає думку про винуватість особи;

5. Із запропонованих нижче оберіть рішення, у якому Суд визнав порушення підпункту «с» п. 3 ст. 6 Конвенції та п. 1 ст. 6 Конвенції у контексті обмеження права не свідчити проти себе та на юридичну допомогу під час первісного допиту заявника в правоохоронних органах.

А) «Юрій Волков проти України», рішення від 19 грудня 2013 року;

Б) «Лучанінова проти України», рішення від 9 червня 2011 року;

В) «Довженко проти України», рішення від 12 січня 2010 року;

Г) «Грабчук проти України», рішення від 21 вересня 2006 року;

Д) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року.

6. Із запропонованого переліку оберіть найбільш повну відповідь, яка вказує на випадки, коли Європейський суд не констатує порушення ст. 6 Конвенції в разі, якщо свідка не було допитано в суді з поважних причин.

А) відсутність інформації щодо місцезнаходження свідка. При цьому національні органи влади повинні вжити всіх можливих заходів для забезпечення його присутності;

Б) нерозголошення відомостей щодо особи свідка (наприклад у випадку, якщо свідком є працівник правоохоронних органів, який працював під прикриттям);

В) необхідність захисту свідка в разі наявності загроз з боку обвинуваченого чи його спільників;

Г) необхідність захисту свідка – жертви статевого злочину;

Д) усі відповіді вірні

7. Із запропонованих нижче оберіть рішення, у якому Суд визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у поєднанні з підпунктом «с» п. 3 ст. 6 Конвенції (право підсудного особисто брати участь у судовому засіданні), у зв'язку з відмовою у задоволенні клопотання заявника про виклик його на засідання суду касаційної інстанції для дачі пояснень:

А) «Чопенко проти України», рішення від 15 січня 2015 року;

Б) «Хайров проти України», рішення від 15 листопада 2012 року;

- В) «Гріненко проти України», рішення від 15 листопада 2012 року;
- Г) «Жуковський проти України», рішення від 3 березня 2011 року,
- Д) «Юрій Волков проти України», рішення від 19 грудня 2013 року.

8. У якому із наведених рішень Європейського суду з прав людини було встановлено порушення ст. 6 Конвенції через незабезпечення процесуальної рівності сторін внаслідок нерозкриття матеріалів справи:

- А) «Грабчук проти України», рішення від 21 вересня 2006 року;
- Б) «Пантелеєнко проти України», рішення від 29 червня 2006 року;
- В) «Ткачов проти України», рішення від 13 грудня 2007 року;
- Г) «Юрій Волков проти України», рішення від 19 грудня 2013 року;
- Д) «Салов проти України», рішення від 6 вересня 2005 року.

9. Поняття кримінальне обвинувачення застосовується Європейським судом у справах, які:

- А) визнаються справами щодо кримінального обвинувачення відповідно до національного законодавства;
- Б) У більшості держав-членів Конвенції визнаються справами щодо кримінального обвинувачення;
- В) є справами щодо кримінального обвинувачення, відповідно до критеріїв, які сформував ЄСПЛ;
- Г) Відповідають критеріям, затвердженим Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи щодо кримінальних справ.
- Д) правильна відповідь відсутня

10. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було визнано порушення принципу презумпції невинуватості через неврахування конкретних, сутєвих і важливих аргументів, наведених захистом у вирокі, на підставі якого засуджено особу:

- А) «Нечипорук і Йонкало проти України», рішення від 21 квітня 2011 року;
- Б) «Юрій Волков проти України», рішення від 19 грудня 2013 року;
- В) «Чопенко проти України», рішення від 15 січня 2015 року;
- Г) «Шагін проти України», рішення від 10 грудня 2009 року;
- Д) «Салов проти України», рішення від 6 вересня 2005 року.

ТЕМА 9

НАЛЕЖНЕ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

1. Належними є докази, які (оберіть найбільш повну відповідь):

- А) прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження
- Б) вилучені під час огляду місця події

- В) вилучені під час затримання особи, яка вчинила злочин
- Г) об'єктивно відображають обставини вчинення кримінального правопорушення
- Д) можуть слугувати знаряддям та засобами вчинення злочину.

2. Допустимими є докази, що були отримані:

- А) у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України;
- Б) після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень
- В) під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої (розшукової) дії.
- Г) внаслідок порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України
- Д) під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання.

3. Недопустимими доказами у кримінальному провадженні є:

- А) фактичні дані, отримані у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку
- Б) відомості, надані під час допитів потерпілих або підозрюваних
- В) показання свідка, який надалі був визнаний підозрюваним у цьому кримінальному провадженні
- Г) відомості, надані у висновках експертизи
- Д) докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого, якщо сторони погодились, щоб ці докази були допустимими.

4. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було визнано порушення права на справедливий суд (пункт 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції) внаслідок того, що рішення ґрунтувалось на визнавальних показах, які були визнані Судом «плодом отруйного дерева»:

- А) «Яременко проти України (№ 2)» від 20 квітня 2015 року;
- Б) «Лялюк проти України» від 16 серпня 2007 року;
- В) «Боець проти України» від 18 квітня 2008 року;
- Г) «Баннікова проти Росії» від 4 листопада 2010 року;
- Д) «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 року.

5. Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ недопустимими є докази, коли мало місце:

- А) жорстоке або інше несумісне зі ст. 3 поводження;

- Б) порушення права не свідчити проти себе;
- В) порушення права на захист;
- Г) провокація злочину;
- Д) усі відповіді правильні

6. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було встановлено факт підбурювання зі сторони працівників правоохоронних органів внаслідок провокації злочину:

- А) «Яременко проти України (№ 2)» від 20 квітня 2015 року;
- Б) «Юрій Волков проти України», рішення від 19 грудня 2013 року;
- В) «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року
- Г) «Чопенко проти України», рішення від 15 січня 2015 року;
- Д) «Салов проти України», рішення від 6 вересня 2005 року.

7. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ, у якому встановлено, що факту підбурювання зі сторони працівників правоохоронних органів не було.

- А) «Ванян проти Росії» від 15 грудня 2005 року
- Б) «Лялюк проти України» від 16 серпня 2007 року
- В) «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року
- Г) «Аллан проти Сполученого Королівства» від 5 листопада 2002 року
- Д) «Раманаускас проти Литви № 2» від 20 лютого 2018 року

8. Із запропонованого переліку оберіть найбільш правильну та повну відповідь, яка вказує на матеріальний критерій (аспект), яким керується ЄСПЛ для відмежовування провокації, що порушує пункт 1 статті 6 Конвенції та допустимої поведінки при використанні законних таємних методів під час кримінальних проваджень:

А) працівники правоохоронних органів повинні мати достатню інформацію щодо причетності особи до вчинення злочину, правоохоронці чи негласні агенти повинні вступати в злочин лише на етапі його підготовки або вчинення;

Б) працівники правоохоронних органів повинні мати достатню інформацію щодо причетності особи до вчинення злочину, правоохоронці чи негласні агенти повинні вступати в злочин лише на етапі його підготовки або вчинення, поведінка негласних агентів повинна бути пасивною.

В) належний судовий контроль за використанням доказів, отриманих під час негласних контрольних заходів у суді

Г) доведення стороною обвинувачення відсутності підбурювання за умови, що заява захисту не є повністю неправдоподібною.

Д) правильна відповідь Б та Г

9. Із запропонованого переліку оберіть відповідь, яка найбільш правильно та повно вказує на процесуальний критерій (аспект), яким керується ЄСПЛ для відмежовування провокації, що порушує пункт 1

статті 6 Конвенції та допустимої поведінки при використанні законних таємних методів під час кримінальних проваджень:

А) працівники правоохоронних органів повинні мати достатню інформацію щодо причетності особи до вчинення злочину, правоохоронці чи негласні агенти повинні вступати в злочин лише на етапі його підготовки або вчинення, заявник стверджує, що його умисно спровокували на вчинення злочину

Б) належний судовий контроль за використанням доказів, отриманих під час негласних контрольних заходів у суді, а також доведення стороною обвинувачення відсутності підбурювання за умови, що заява захисту не є повністю неправдоподібною.

В) доведення стороною обвинувачення відсутності підбурювання за умови, що заява захисту не є повністю неправдоподібною, поведінка негласних агентів повинна бути пасивною.

Г) належний судовий контроль за використанням доказів, отриманих під час негласних контрольних заходів у суді

Д) правильна відповідь А і Б.

10. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ у якому було констатовано відсутність підбурювання, однак порушено право заявника на захист через відсутність можливості ознайомлення з метою забезпечення свого захисту з доказами, отриманими шляхом таємного спостереження:

А) «Матановіч проти Хорватії» від 4 квітня 2017 року;

Б) «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року;

В) «Аллан проти Сполученого Королівства» від 5 листопада 2002 року;

Г) «Раманаускас проти Литви № 2» від 20 лютого 2018 року;

Д) «Баннікова проти Росії» від 4 листопада 2010 року.

ТЕМА 10

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 8 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ

1. Оберіть варіант відповіді, у якому правильно вказано на сферу застосування ст. 8 Конвенції:

А) право на доступ до інформації, пов'язаної з особою та визначенням її правового статусу

Б) здоров'я людини, медичне втручання

В) право особи на безпечне довкілля

Г) право на особистісний розвиток

Д) усі перелічені варіанти правильні

2. Оберіть варіант відповіді, у якому правильно названо фактори, які враховуються ЄСПЛ, для визначення поняття «сімейне життя» для сфери застосування ст. 8 Конвенції:

- А) юридичне оформлення сімейних стосунків (законні сімейні відносини);
- Б) чи проживають особи разом;
- В) чи мають особи спільних дітей;
- Г) якою є тривалість стосунків між особами;
- Д) усі перелічені відповіді правильні

3. Оберіть варіант відповіді, у якому правильно визначено, що саме охоплюється поняттям житло у розумінні ст. 8 Конвенції:

- А) традиційне циганське шатро;
- Б) приміщення, пов'язані з професійною діяльністю (офіси адвоката);
- В) складські приміщення;
- Г) дачний будинок;
- Д) усі перелічені відповіді правильні.

4. Оберіть варіант відповіді, у якому правильно визначено, що саме охоплюється порушенням права на повагу до таємниці кореспонденції для сфери застосування ст. 8 Конвенції:

- А) телефонні дзвінки, що здійснюються з робочого місця;
- Б) електронно-поштові повідомлення;
- В) перехоплення телефонних розмов;
- Г) цензурування листів в'язнів;
- Д) усі перелічені відповіді правильні.

5. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було констатовано порушення права на повагу до приватного життя, внаслідок надмірного забруднення двома державними промисловими підприємствами, неподалік місцевості, де проживали заявники:

- А) «Дубецька та інші проти України» від 10.02.2011 року;
- Б) «Сергій Волосюк проти України» від 12.03.2009 року;
- В) «Савіні проти України» від 18 грудня 2008 року;
- Г) «Пантелесенко проти України» від 29 червня 2006 року;
- Д) «Гласс проти Сполученого Королівства» від 9 березня 2004 року.

6. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було констатовано порушення права на повагу до приватного життя, внаслідок порушення позитивного зобов'язання держави щодо возз'єднання батьків з їхніми дітьми:

- А) «Дубецька та інші проти України» від 10.02.2011 року;
- Б) «Сергій Волосюк проти України» від 12.03.2009 року;
- В) «Савіні проти України» від 18 грудня 2008 року;

- Г) «Пантелеєнко проти України» від 29 червня 2006 року;
- Д) «Хабровські проти України» від 17 січня 2013 року.

7. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було констатовано порушення права на повагу до приватного життя, внаслідок порушення позитивного зобов'язання держави, оскільки обмеження, накладені на зміну по батькові, не були належним чином та достатньою мірою мотивованими національним законодавством.

- А) «Гарнага проти України» від 16.05.2013 року;
- Б) «Пантелеєнко проти України» від 29 червня 2006 року;
- В) «Волохи проти України» від 2 листопада 2006 року
- Г) «Долгов проти України» від 19 квітня 2005 року;
- Д) «Кац та інші проти України» від 18 березня 2009 року.

8. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було констатовано порушення права на повагу до приватного життя, що виразилось у збереженні відбитків пальців та зразків ДНК без зазначення гарантій в національному законодавстві від їх нецільового використання:

- А) «Пантелеєнко проти України» від 29 червня 2006 року;
- Б) «Волохи проти України» від 2 листопада 2006 року;
- В) «Долгов проти України» від 19 квітня 2005 року;
- Г) «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» від 4.12.2008 року;
- Д) «Аманн проти Швейцарії» від 16.02.2000 року.

9. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було констатовано порушення права на повагу до приватного життя, що виразилось у незаконному примусовому освідуванні особи та визнання на його підставі психічного розладу в особі:

- А) «Федорова, Федорової проти України» від 7 липня 2011 року;
- Б) «Волохи проти України» від 2 листопада 2006 року;
- В) «Долгов проти України» від 19 квітня 2005 року;
- Г) «Гарнага проти України» від 16.05.2013 року;
- Д) «Кац та інші проти України» від 18 березня 2009 року.

10. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було констатовано порушення права на повагу до приватного життя, що виразилось у відсутності чіткості й доступності закону, а також можливості його оскарження під час здійснення дискреційних повноважень державних органів, зокрема щодо контролю за кореспонденцією ув'язнених:

- А) «Федорова, Федорової проти України» від 7 липня 2011 року;
- Б) «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» від 4.12.2008 року;
- В) «Гарнага проти України» від 16.05.2013 року;
- Г) «Хабровські проти України» від 17 січня 2013 року;
- Д) «Волоха проти України» від 2 листопада 2006 року.

ТЕМА 11**ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ З
УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 10 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ
СВОБОД 1950 Р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ**

1. Із яким правом, гарантованим Конвенцією найчастіше межує право на свободу вираження поглядів ?

- А) Право на повагу до приватного і сімейного життя;
- Б) Право на свободу та особисту недоторканність;
- В) Заборона рабства та примусової праці;
- Г) Заборона катування;
- Д) Право на життя.

2. Із яким правом, гарантованим Конвенцією межує право на свободу вираження поглядів ?

- А) свобода думки, совісті і релігії
- Б) Право на свободу та особисту недоторканність;
- В) Заборона рабства та примусової праці;
- Г) Заборона катування;
- Д) Право на життя.

3. Із яким правом, гарантованим Конвенцією межує право на свободу вираження поглядів ?

- А) право на справедливий суд (дотримання принципу презумпції невинуватості)
- Б) Право на свободу та особисту недоторканність;
- В) Заборона рабства та примусової праці;
- Г) Заборона катування;
- Д) Право на життя.

4. Оберіть варіант відповіді, яка правильно висвітлює позицію ЄСПЛ щодо використання ЗМІ у своїй діяльності фактів та оціночних суджень:

А) ЄСПЛ не висловлюється у своїх рішеннях щодо використання ЗМІ фактів та оціночних суджень при здійсненні права на свободу вираження поглядів;

Б) ЄСПЛ констатує порушення права на свободу вираження поглядів, якщо ЗМІ використоуюють у своїй діяльності оціночні судження;

В) На думку ЄСПЛ, слід уважно розрізняти факти та оціночні судження. Наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень не можна. У зв'язку з цим Суд зауважує, що факти, на яких журналіст ґрунтував свої оціночні судження, були незаперечними, як і його добросовісність.

Г) ЄСПЛ не розмежовує факти та оціночні судження, які використовують ЗМІ у своїй діяльності при здійсненні права на свободу вираження поглядів;

Д) правильна відповідь відсутня.

5. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ у якому відповідний суд визнав вислови «страшилка», «громкоговоритель Администрации Президента, исполняющий роль Жириновского в Украине» оціночними судженнями.

- А) «Українська Прес-Група проти України» від 29 березня 2005 року;
- Б) «Сіреджук проти України» від 21 січня 2016 року
- В) «Сірик проти України» від 31 березня 2011 року
- Г) «Справа «Марченко проти України» від 19 лютого 2009 року
- Д) «Газета «Україна-Центр» проти України» від 15 липня 2010 року.

6. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ у якому констатовано порушення права на свободу вираження поглядів заявника, який висвітлив інформацію, і за що був засуджений до покарання у вигляді двох років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій у засобах масової інформації, строком на 2 роки:

- А) «Ляшко проти України» від 10 серпня 2006 року;
- Б) «Українська Прес-Група проти України» від 29 березня 2005 року;
- В) «Сіреджук проти України» від 21 січня 2016 року
- Г) «Сірик проти України» від 31 березня 2011 року
- Д) «Газета «Україна-Центр» проти України» від 15 липня 2010 року

7. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому констатовано порушення права заявниці на свободу вираження поглядів, оскільки національні суди застосували до заявниці, шістдесятитрьохрічної жінки, без судимостей, найбільш суворе покарання за правопорушення, яке не призвело до жодного насильства або загрози (а саме пошкодження стрічки на вінку).

- А) «Швидка проти України» від 30 жовтня 2014 року;
- Б) «Сіреджук проти України» від 21 січня 2016 року;
- В) «Сірик проти України» від 31 березня 2011 року;
- Г) «Справа «Марченко проти України» від 19 лютого 2009 року;
- Д) «Газета «Україна-Центр» проти України» від 15 липня 2010 року.

8. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому констатовано порушення пункту 1 статті 6 та статті 10 Конвенції, оскільки ЄСПЛ не побачив «жодних доказів того, що національні суди у своїх рішеннях забезпечили баланс між потребою захищати репутацію пана Я. та правом підприємства-заявника розголошувати інформацію, яка становить суспільний інтерес у контексті виборчих дебатів.

- А) «Ляшко проти України» від 10 серпня 2006 року;
- Б) «Українська Прес-Група проти України» від 29 березня 2005 року;
- В) «Сіреджук проти України» від 21 січня 2016 року

- Г) «Сірик проти України» від 31 березня 2011 року
- Д) «Газета «Україна-Центр» проти України» від 15 липня 2010 року.

9. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому констатовано порушення статті 10 Конвенції, оскільки національні суди не навели відповідних і достатніх підстав для свого висновку про те, що висловлювання, яке було приписано заявникові, мало наклепницький характер для позивачів.

- А) «Мирський проти України» від 20 травня 2010 року;
- Б) «Сіреджук проти України» від 21 січня 2016 року;
- В) «Сірик проти України» від 31 березня 2011 року;
- Г) «Справа «Марченко проти України» від 19 лютого 2009 року;
- Д) «Газета «Україна-Центр» проти України» від 15 липня 2010 року.

10. Із запропонованого переліку оберіть відповідь, яка вказує на кваліфікуючу ознаку складу злочину порушення таємниці кореспонденції (ст. 163 КК України), криміналізація якої не відповідає стандартам ЄСПЛ щодо дотримання права на свободу вираження поглядів:

- А) порушення таємниці кореспонденції державних чи громадських діячів;
- Б) порушення таємниці кореспонденції журналіста;
- В) вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків;
- Г) переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю;
- Д) переслідування журналіста за критику.

ТЕМА 12

ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ З УРАХУВАННЯМ ГАРАНТІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 2, 3 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КК УКРАЇНИ

1. Назвіть відповідь, яка передбачає випадки, коли позбавлення життя є правомірним, закріплені ст. 2 Конвенції:

- А) для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- Б) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- В) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання;
- Г) для здійснення законного арешту;
- Д) усі перелічені варіанти відповідей правильні.

2. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому констатовано порушення обов'язку держави-відповідача відповідно до

статті 2 Конвенції в зв'язку з непроведенням ефективного та незалежного розслідування факту смерті особи та що розслідування не забезпечило достатню прозорість та захист інтересів найближчого родича (батька померлої особи):

- А) «Криво́ва проти України» від 9 листопада 2010 року;
- Б) «Сергі́й Шевченко проти України» від 4 квітня 2006 року;
- В) «Мосендз проти України» від 17 січня 2013 року;
- Г) «Ю́рій Ілларіо́нович Щокі́н проти України» від 3 жовтня 2013 року;
- Д) «Сергі́й Анто́нов проти України» від 22 січня 2016 року.

3. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому констатовано порушення статті 2 Конвенції щодо позитивного обов'язку держави захистити життя сина заявниці під час його перебування під її контролем та адекватно пояснити обставини його смерті та щодо процесуального обов'язку провести ефективне розслідування цієї події.

- А) «Криво́ва проти України» від 9 листопада 2010 року;
- Б) «Сергі́й Шевченко проти України» від 4 квітня 2006 року;
- В) «Мосендз проти України» від 17 січня 2013 року;
- Г) «Ю́рій Ілларіо́нович Щокі́н проти України» від 3 жовтня 2013 року;
- Д) «Сергі́й Анто́нов проти України» від 22 січня 2016 року.

4. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому констатовано, що стаття 2 не гарантує абсолютного права ненародженої дитини на життя, а потреби матері мають пріоритет над потребами ще ненародженої дитини.

- А) «Paton v. United Kingdom» від 1 січня 1980 року;
- Б) «Stewart v. UK: Judgment» від 10 липня 1984 року;
- В) «McCann and others v. UK» від 27 вересня 1997 року;
- Г) «Diaz Ruano v. Spain» від 26 квітня 1994 року.
- Д) «Прітті проти Сполученого Королівства» від 29 квітня 2002 року.

5. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому констатовано, порушення ст. 2 Конвенції, внаслідок неадекватного планування і проведення рятувальної операції та неспроможності влади провести ефективне розслідування по факту рятувальної операції. (порушення позитивних зобов'язань в процесуальному аспекті):

- А) «Криво́ва проти України» від 9 листопада 2010 року;
- Б) «Сергі́й Шевченко проти України» від 4 квітня 2006 року;
- В) «Мосендз проти України» від 17 січня 2013 року;
- Г) «Ю́рій Ілларіо́нович Щокі́н проти України» від 3 жовтня 2013 року;
- Д) «Фино́генов и другие против России» від 20 грудня 2011 року.

6. Назвіть відповідь, у якій правильно вказано на критерії, якими керується ЄСПЛ під час оцінки мінімального рівня жорстокості у контексті застосування ст. 3 Конвенції:

- А) характер поведження або покарання;
- Б) за яких обставин, яким чином та у який спосіб здійснювалось катування;
- В) тривалість катування;
- Г) фізичні або психічні наслідки катування, а також, у окремих випадках, стать, вік та стан здоров'я потерпілого;
- Д) усі перелічені вище відповіді правильні.

7. У яких випадках право, гарантоване статтею 3 Конвенції може бути обмежене:

- А) відповідне право не може бути обмежене за жодних обставин;
- Б) у випадках втечі особи при її затриманні;
- В) у випадках, якщо це відповідає суспільним інтересам;
- Г) у випадках, якщо це необхідно у демократичному суспільстві;
- Д) у випадках реалізації особами прав, гарантованих іншими статтями Конвенції.

8. Неналежне поведження підпадає під дію статті 3 Конвенції у випадках:

- А) якщо особа заявляє, що зазнала катування;
- Б) лише, якщо встановлено, що неналежне поведження із заявником досягло мінімального рівня жорстокості;
- В) якщо державні органи визнали факт катування;
- Г) якщо заявник може довести, що до нього було застосоване катування.
- Д) правильна відповідь відсутня

9. Із запропонованого переліку оберіть «пілотне рішення ЄСПЛ», у якому було визнано низку порушень статті 3 Конвенції, а саме у зв'язку з катуванням заявника працівниками міліції, непроведенням органами влади ефективного розслідування за скаргою заявника на катування, відсутність надання медичної допомоги:

- А) «Каверзін проти України» від 15 травня 2012 року (Заява № 23893/03);
- Б) «Кривопа проти України» від 9 листопада 2010 року;
- В) «Сергій Шевченко проти України» від 4 квітня 2006 року;
- Г) «Мосендз проти України» від 17 січня 2013 року;
- Д) «Юрій Іларіонович Щокін проти України» від 3 жовтня 2013 року.

10. Із запропонованого переліку оберіть рішення ЄСПЛ, у якому було констатовано, що ставлення слідчих органів до заявниці та її сім'ї завдало серйозних страждань, які прирівнюються до принижуючого

гідність поводження і порушує статтю 3 Конвенції. (позиції суду щодо поводження з близькими родичами загиблих чи зниклих осіб).

- А) «Каверзін проти України» від 15 травня 2012 року (Заява № 23893/03);
- Б) «Криво́ва проти України» від 9 листопада 2010 року;
- В) «Сергій Шевченко проти України» від 4 квітня 2006 року;
- Г) «Мосендз проти України» від 17 січня 2013 року;
- Д) «Гонгадзе проти України» від 8 листопада 2005 року.

ТЕМА 13

ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ З УРАХУВАННЯМ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Із запропонованого переліку оберіть відповідь, яка найбільш повно вказує на міжнародні принципи здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх:

А) найкращі інтереси дитини; ефективна участь неповнолітнього у провадженні; верховенство права; реабілітація та перевиховання неповнолітнього; невідкладність здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього.

Б) право на захист; право зберігати мовчання; презумпція невинуватості; право на справедливий суд.

В) верховенство права, законність, рівність усіх учасників провадження; реабілітація та перевиховання неповнолітнього;

Г) найкращі інтереси дитини; ефективна участь неповнолітнього у провадженні; верховенство права; реабілітація та перевиховання неповнолітнього; невідкладність здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього; законність, рівність учасників провадження.

Д) правильна відповідь А і Б.

2. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ у якому було констатовано порушення підп. «с» п. 1 ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції з огляду на те, що у протоколі затримання неповнолітньої заявниці не було наведено чітких підстав для такого затримання, а зазначені у ньому посилання були стандартними та не були проаналізовані у світлі обставин конкретної справи:

А) «Свершов проти України» від 27 листопада 2008 року;

Б) «Корнейкова проти України», 19 січня 2012 року;

В) «Ічин та інші проти України», 21 грудня 2010 року

Г) «Будан проти України», 15 грудня 2015 року

Д) «Прокопенко проти України» від 20 січня 2011 року

3. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ у якому було констатовано порушення п. 1 ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод з огляду на те, що позбавлення неповнолітніх заявників свободи не було здійснено з метою їх доправлення до суду, який встановить обґрунтованість кримінального обвинувачення щодо них, оскільки кримінальна справа щодо них була порушена через 20 днів після їх звільнення.

- А) «Свершов проти України» від 27 листопада 2008 року;
- Б) «Корнейкова проти України», 19 січня 2012 року;
- В) «Ічин та інші проти України», 21 грудня 2010 року
- Г) «Будан проти України», 15 грудня 2015 року
- Д) «Прокопенко проти України» від 20 січня 2011 року

4. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ у якому було констатовано порушення п. 1 ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з необґрунтованим обранням неповнолітньому заявнику запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

- А) «Т проти Великобританії» від 16 грудня 1999 року;
- Б) «Корнейкова проти України», 19 січня 2012 року;
- В) «Ічин та інші проти України», 21 грудня 2010 року;
- Г) «Будан проти України», 15 грудня 2015 року;
- Д) «Прокопенко проти України» від 20 січня 2011 року.

5. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ у якому було констатовано порушення п. 1 ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з неправомірним продовженням тримання під вартою неповнолітнього

- А) «Свершов проти України» від 27 листопада 2008 року;
- Б) «Корнейкова проти України», 19 січня 2012 року;
- В) «Ічин та інші проти України», 21 грудня 2010 року;
- Г) «Будан проти України», 15 грудня 2015 року;
- Д) «Прокопенко проти України» від 20 січня 2011 року.

6. Із запропонованого переліку, оберіть рішення ЄСПЛ у якому Суд встановив відсутність ефективної участі неповнолітнього обвинуваченого у судовому розгляді та, відповідно, порушення статті 6 Конвенції у зв'язку з присутністю значної аудиторії (надмірна публічність) та наявністю певних елементів облаштування зали судового засідання, які, на думку ЄСПЛ, завадили дитині повною мірою користуватися правовою допомогою захисника.

- А) «Т проти Великобританії» від 16 грудня 1999 року;
- Б) «V проти Великобританії» від 16 грудня 1999 року;
- В) «Ассенов та інші проти Болгарії» від 28 жовтня 1998 року;
- Г) «Прокопенко проти України» від 20 січня 2011 року.

Д) правильна відповідь А і Б.

7. Досудова доповідь про неповнолітнього обвинуваченого повинна містити:

- А) оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення;
- Б) висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
- В) соціально-психологічну характеристику, інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку особи;
- Г) рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення неповнолітнім кримінальних правопорушень.
- Д) Усі наведенні вище відповіді правильні

8. Щодо яких категорій неповнолітніх досудова доповідь не складається:

- А) щодо неповнолітньої особи, яка вчинила особливо тяжкий злочин
- Б) щодо неповнолітнього, стосовно якого прокурором у порядку, передбаченому статтею 497 цього КПК України, складено клопотання про застосування до нього примусових заходів виховного характеру;
- В) щодо неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, за наявності підстави для застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до параграфа 2 глави 38 розділу КПК України;
- Г) щодо неповнолітньої особи, яка вчинила злочин у віці 14 років
- Д) правильні відповіді Б і Г.

9. Із наведеного переліку оберіть найбільш повну відповідь, яка вказує на належний дизайн зали судового засідання для розгляду справи щодо неповнолітнього:

- А) відсутнє стаціонарне металеве загородження (грати) для обвинуваченого;
- Б) усі учасники судового провадження знаходяться на одному рівні (без підвищень); забезпечується перебування неповнолітнього обвинуваченого у безпосередній близькості до захисника, законного представника, осіб, які надають допомогу під час судового провадження (педагога, психолога, лікаря), та представника органу пробації тощо;
- В) відсутнє стаціонарне металеве загородження (грати) для обвинуваченого, є можливість (за потреби) створення неформальної атмосфери під час слухання провадження;
- Г) відсутнє стаціонарне металеве загородження (грати) для обвинуваченого, усі учасники судового провадження знаходяться на одному рівні (без підвищень);
- Д) відсутнє стаціонарне металеве загородження (грати) для обвинуваченого; усі учасники судового провадження знаходяться на одному рівні (без підвищень); забезпечується перебування неповнолітнього обвинуваченого у безпосередній близькості до захисника, законного

представника, осіб, які надають допомогу під час судового провадження (педагога, психолога, лікаря), та представника органу пробації тощо, є можливість (за потреби) створення неформальної атмосфери під час слухання провадження.

10. Із запропонованого переліку оберіть відповідь, яка правильно вказує на порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру, що визначно КПК України:

А) Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду.

Б) Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду.

В) Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні злочину невеликої тяжкості, без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду.

Г) Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду.

Д) Якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання, він складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру .

ТЕМА 14

ПОРЯДОК ПОДАННЯ ЗАЯВИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗМІСТУ ЗАЯВИ.

1. Із запропонованого переліку оберіть правильну та найбільш повну відповідь, яка вказує на можливого суб'єкта звернення до ЄСПЛ відповідно до ст. 34 Конвенції.

- А) фізичні особи;
- Б) юридичні особи;
- В) міжнародні організації;
- Г) неурядові організації;
- Д) будь-які особи, неурядові організації або групи осіб, що вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї

2. На кого покладається тягар доведення, що заявник не вичерпав усі національні засоби захисту, які були доступними і ефективними:

- А) на ЄСПЛ;
- Б) на Комісара Ради Європи;
- В) на Уряд, який заявляє про невичерпання усіх засобів національного захисту;
- Г) на Комітет Міністрів Ради Європи;
- Д) на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

3. Оберіть правильну відповідь, яка розкриває положення статті 35 Конвенції щодо прийнятності заяв:

А) Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні;

Б) Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні;

В) Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж двох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні;

Г) Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж трьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні;

Д) Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж п'яти місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

4. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:

- А) є анонімною;

Б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі;

В) заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;

Г) заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином;

Д) усі перелічені вище відповіді правильні.

5. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

А) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву

Б) що спір уже вирішено;

В) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Г) що це відповідає інтересам Уряду;

Д) правильні відповіді А,Б, В.

6. Проти кого можна подати заяву до Європейського Суду?

А) проти приватних осіб;

Б) проти приватних організацій;

В) проти господарських товариств;

Г) проти однієї чи декількох держав, на які поширюється дія Конвенції і котра/котрі, на думку заявника (своєю дією або діями чи бездіяльністю, що стосувались безпосередньо нього), порушили Конвенцію з прав людини;

Д) усі перелічені відповіді правильні.

7. Чого може стосуватися заява до Європейського Суду з прав людини?

А) одного з прав, викладених у Європейській конвенції з прав людини;

Б) порушення прав, гарантованих Загальною декларацією прав людини;

В) порушення прав, гарантованих декларацією прав людини ООН;

Г) порушення прав, гарантованих Хартією основних прав ЄС;

Д) усі відповіді правильні.

8. Що не може зробити Європейський суд з прав людини?

А) надавати інформацію стосовно законодавства держави, проти якої скерована заява;

Б) виступати апеляційною інстанцією по відношенню до національних судів;

В) надавати допомогу у пошуку чи в оплаті послуг юриста для підготовки подання заяви;

Г) захищати інтереси заявника безпосередньо перед державним органом, дії якого оскаржуються;

Д) усі вказані відповіді правильні.

9. Поршень яких саме прав, гарантованих Конвенцією може стосуватися заява до Європейського Суду з прав людини?

А) катування, нелюдське чи принизливе для людської гідності поводження або покарання;

Б) «свавільне та неправомірне позбавлення волі»;

В) «дискримінація у користуванні правами та свободами, викладеними у Конвенції»;

Г) вислання державою своїх громадян чи заборону їм повернутися на її територію;

Д) усі відповіді правильні.

10. Заява може бути визнана неприйнятною з таких підстав:

А) якщо заявник не має відповідного статусу згідно зі статтею 34 Конвенції;

Б) якщо він нездатний довести, що є потерпілим від стверджуваного порушення;

В) якщо заява спрямована проти держави, яка не ратифікувала Конвенцію;

Г) якщо заява стосується одного з Протоколів до Конвенції, який держававідповідач не ратифікувала;

Д) усі перелічені вище відповіді правильні.

4. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ІНШИХ ДИДАКТИЧНИХ ТА МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Міжнародно-правові акти:

1. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, від 29 листопада 1985 р. («Пекінські правила») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211

2. Рекомендація № R (2003) 20 КМ РЄ «Про нові підходи до злочинності серед неповнолітніх і про значення правосуддя у справах неповнолітніх», ухвалена 24 вересня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_865

3. Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН (резолюція 45/113 від 14 грудня 1990 р.) / в кн.: Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій: Українсько-американське бюро захисту прав людини, Амстердам-Київ, 1996.

4. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині (Прийняті Комітетом Міністрів 17 листопада 2010 р. на 1098-му засіданні заступників міністрів) . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16804c2188>.

5. Рекомендація N R (2003) 13 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо порядку надання інформації про розгляди у кримінальних справах через засоби масової інформації» від 10 липня 2003 року// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_870

6. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12. 1984р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085

7. Рекомендація N R (2003) 13 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо порядку надання інформації про розгляди у кримінальних справах через засоби масової інформації» від 10 липня 2010 року// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_870

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Регламент Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 1998 року (редакція від 1 листопада 2003 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
7. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657XII (в редакції закону від 13 січня 2011 року № 2938-VI) // Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
8. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
9. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР (в редакції Закону № 2594-IV від 31.05.2005) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>
10. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2339-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
11. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. «Про пробацію»: Закон України від 05 лютого 2015 року № 160-VIII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
14. Про затвердження Порядку складення досудової доповіді: Наказ Міністерства юстиції України від 27 січня 2017 року № 200/5 // Офіційний веб-

сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

15. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26.08.2014 № 872/88/537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>

Судова практика:

1. «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод»: постанова пленуму ВССУ від 11 грудня 2015 року № 13// Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua>

2. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 березня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0002700-08.htm>

3. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.01.2017 №223-66/0/4-17 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Про практику обрання неповнолітнім запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та забезпечення першочергового судового розгляду кримінальних проваджень стосовно цієї категорії осіб: Інформаційний лист ВССУ від 18 липня 2017 року // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

5. Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні: Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2015 року <http://> Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

6. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної

Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 Справа № 1-28/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 32, ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України від 20.01.2012 № 2-рп/2012 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України" від 22 лютого 2000 року N 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, статті 73 Закону України "Про Конституційний Суд України", частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня

2000 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

13. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

14. Узагальнення практики розгляду судами справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу: Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.01.2017 року // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

15. Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 2014 року // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

16. Узагальнення судової практики застосування судами першої та апеляційної інстанцій процесуального законодавства щодо обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою»: Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 року // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

17. Щодо вжиття заходів загального характеру, зумовлених порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які встановлені у рішенні Європейського суду з прав людини від 09 жовтня 2014 року у справі «Чанєв проти України»: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2016р. // Офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/>

Практика Європейського Суду з прав людини:

1. «Case of X and Y v. the Netherlands» (Application no. 8978/80), 26 March 1985 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57603"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
2. «Georgel and Georgeta Stoeiscu против Румынии» - 9718/03 Постановление от 26.7.2011 г. [III Секция] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-119943"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
3. «Huntamaki v Finland». – 6 March 2012. – Application no. 54468/09: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionId=81020805&skin=hudoc-en>.
4. «Scoppola v. Italy» (no. 2) GRAND CHAMBER 17 September 2009 Application no. 10249/03: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionId=81020805&skin=hudoc-en>
5. «Vo v. France» – 08ю07ю2004. – Application no.: 53924/00 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=11&portal=hbkm&action=html&highlight=P7-4&sessionId=81020805&skin=hudoc-en>
6. «Агеєви проти Росії» Рішення Європейського суду з прав людини від 18 квітня 2013 року (заява №7075/10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70404366/>
7. «Акопян проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 вересня 2014 року (Заява №12317/06) - 05/09/2014 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
8. «Алакрам Хумматов проти Азербайджану»: рішення Європейського Суду з прав людини від від від 18 травня 2006 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int>
9. «Алексахін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 липня 2012 року (Заява № 31939/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. «Арская проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 лютого 2014 року (Заява № 45076/05) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
11. «Бандерський проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 листопада 2007 року (Заява № 22750/02) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
12. «Барбулеску проти Румунії»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 вересня 2017 року (рішення Великої Палати) (заява № 61496/08) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forum.antiraid.com.ua/topic/9658-reshenie-espch-barbulesku-protiv-rumynii-application-no-6149608/>
13. «Барсукови проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 26 лютого 2015 року (Заява № 23081/07) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>

14. «Бенедік проти Словенії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 24 квітня 2018 року (Заява №. 62357/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/ЄСПЛ_2/case-of-benedik-v-slovenia.pdf

15. «Беляєв та Дігтяр проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 16 лютого 2012 року (Заяви №№ 16984/04 та 9947/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

16. «Будан проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини 14 счня 2016 року (Заява № 38800/12) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

17. «Валерій Фуклев проти України» Рішення Європейського суду з прав людини від 16 січня 2014 року (Заява № 6318/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

18. «Ван дер Мюссель проти Бельгії»: рішення Європейського суду з прав людини від 23 листопада 1983 року (Заява № 8919/80): [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Van_Der_Mussele_v_Belgique_23_11_1983.pdf.

19. «Веренцов проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 11 квітня 2013 року (Заява № 20372/11) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

20. «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 30 вересня 2010 року (Заява № 12451/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

21. «Газета «Україна-Центр» проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 липня 2010 року, (заява № 16695/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

22. «Гарнага проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 16 серпня 2013 року (Заява № 20390/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

23. «Герра и другие против Италии» (Guerra and Others v. Italy): Постановление Европейского Суда по правам человека от 19 февраля 1998 года (жалоба № 14967/89) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://europeancourt.ru>.

24. «Гонгадзе проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 8 листопада 2005 року (Заява N 34056/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

25. «Горovenки та Бугара проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 12 квітня 2012 року (Заяви №№ 36146/05 та 42418/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

26. «Гурепка проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 06 вересня 2005 року (Заява N 61406/00) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1157025974>.

27. «Дело Axel Springer AG против Германии»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 7 февраля 2012 (Заявление № 39954/08) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-152697\"\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

28. «Заїченко проти України (№2)», рішення від 26 лютого 2015 року (Заява № 45797/09) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

29. «Ігор Тарасов проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 16.09.2017(Заява № 44396/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

30. «Ічин та інші проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 21 грудня 2010 року (Заяви NN 28189/04 і 28192/04): рішення Європейського Суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (Заява N 40107/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

31. «K.U. проти Фінляндії»: Рішення ЄСПЛ від 2 грудня 2008 року (Заява № 2872/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/assets/courseware/977a0b5da7a7c5324a6c1bb94ae48401/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/8-K-U.pdf>

32. «Каверзін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2012 року(Заява N № 23893/03) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19614/>

33. «Класс та інші проти Німеччини»: Рішення від 06.09.1978 р. [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

34. «Коваль проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 19 жовтня 2006 року (Заява N 65550/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.minjust.gov.ua/175>

35. «Корнейкова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 січня 2012 року (заява № 39884/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

36. «Котій проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 березня 2015 року (остаточне 05.06.2015) (Заява № 28718/09) [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://old.minjust.gov.ua/19613>

37. «Криво́ва проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 11 квітня 2011 року (Заява № 25732/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

38. «Криво́ва проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 листопада 2010 року (Заява № 25732/05) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

39. «Луценко проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 3 липня 2012 року (Заява № 6492/11) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

40. «Лучанинова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 червня 2011 року (Заява № 16347/02) [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://old.minjust.gov.ua/19613>

41. «Ляшко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 10 серпня 2006 року (Заява N 21040/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

42. «Маркс против Бельгии (Marckx v. Belgium)»: Постановление Европейского Суда по правам человека от 13 июня 1979 года (жалоба N 6833/74)] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/marks-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

43. «Марченко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 лютого 2009 року (Заява № 4063/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

44. «Матанович проти Хорватії»: рішення Європейського суду з прав людини рішення від 4 квітня 2017 року (Заява № 2742/12) [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

45. «Матушевський та Матушевська проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 23 червня 2011 року(Заява № 59461/08) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

46. «Мирський проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 20 травня 2010 року, (заява № 7877/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

47. «Мірілашвілі проти Росії»: рішення Європейського суду з прав людини від 1 грудня 2008 року (заява № 6293/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: hand-help.ru/.../ECHR_case_of_mirilashvili_v._RF_reshenie.

48. «Мосендз проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 17 січня 2013 року (заява № 52013/08) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

49. «Муравська проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 13 листопада 2008 року (Заява N 249/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

50. «Неділенько та інші проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 18 січня 2018 року (Заява N 43104/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.supreme.court.gov.ua/userfiles/Nedilenko_vs_U.pdf

51. «Нечипорук і Йонкало проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 квітня 2011 року (Заява N 42310/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

52. «Новоселецький проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 22 лютого 2005 року (заява N 47148/99) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

53. «Организация «Платформа Врачи за жизнь» против Австрии»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 червня 1988 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR101+hr101+type@asset+block@5_Platform.pdf

54. «Пантелеєнко проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 29 червня 2006 року (Заява N 11901/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

55. «Прітті проти Сполученого Королівства» (Case of Pretty v. The United Kingdom): рішення Європейського суду з прав людини від 29 квітня 2002 року (Заява N 2346/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

56. «Раманаускас проти Литви № 2»: рішення Європейського суду з прав людини рішення від 20 лютого 2018 року (заява № 55146/14) [Електронний ресурс] Режим доступу http://unba.org.ua/assets/uploads/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

57. «Раманаускас проти Литви»: рішення Європейського суду з прав людини рішення від 5 лютого 2008 року (заява № 74420/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library>

58. «Рубан проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від від від 12 липня 2016 року [Електронний ресурс] Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Ruban%20v%20ukraine%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-179075%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Ruban%20v%20ukraine%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-179075%22]})

58. «Савіни проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудня 2008 року (Заява N 39948/06) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

59. «Салов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 2005 року (Заява N 65518/01) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

60. «Свершов проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 27 листопада 2008 року (Заява N 35231/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

61. «Сергій Антонов проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 22 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19614>

62. «Сергій Золотухін проти Росії»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 10 лютого 2009 року (заява № 14939/03, ECHR 2009) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/sergej-zolotuxin-protiv-rossii-postanovlenie-bolshoj-palaty-evropejskogo-suda/>

63. «Сергій Шевченко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 4 квітня 2006 року (Заява N 32478/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

64. «Серков проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 7 липня 2011 року (Заява № 39766/05) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>

65. «Синькова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 27 лютого 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int>

66. «Сіреджук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21 січня 2016 року (Заява N 16901/03) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra+HR101+hr101+type@asset+block@4_Siredjuk.pdf

67. «Сірик проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 31 березня 2011 року (Заява № 6428/07) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

68. «Совтрансавто-Холдинг проти України» Рішення Європейського суду з прав людини від 25.07.2002 (заява N 48553/99) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

69. «Ткачов проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від від 13 грудня 2007 року (Заява N 39458/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

70. «Узун проти Німеччини»: рішення Європейського суду з прав людини від 2 вересня 2010 року // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.

71. «Українська Прес-Група проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 29 березня 2005 р., (заява № 72713/01) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

72. «Фадеева против России»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 червня 2005 року (Заява №55723/00) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://memohrc.org/ru/news/fadeeva-protiv-rossii-fadeyeva-v-russia-no-5572300-russkiy-tekst>

73. «Финогенов и другие против России»: Рішення Європейського суду з прав людини від 20 грудня 2011 року (Заяви №№ 18299/03 и 27311/03)

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sledcom.ru/.../fb09d34b0509e279ae6d25e746a82094.doc>.

74. «Фон Ганновер проти Німеччини» №2»: Рішення Європейського суду з прав людини від 7 лютого 2012 року (заяви 40660/08 і 60641/08)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/assets/courseware/77a3def91d325f61646b1cb9a6e0d318/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/10-Von-Hannover-2.pdf>

75. «Фон Ганновер проти Німеччини»: Рішення Європейського суду з прав людини від 24 червня 2004 року (Заява № 59320/00) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://courses.ed-era.com/assets/courseware/5f95d8d45ac6e9424c2625a0412eafe7/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/10-Von-Hannover.pdf>

76. «Харченко проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 10 лютого 2011 року (Заява N 40107/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

77. «Хужин та інші проти Росії»: рішення від 23.10.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.medialaw.kiev.ua>.

78. «Чуйкіна проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 13 січня 2011 року(Заява № 28924/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

79. «Швидка проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 30 жовтня 2014 року (Заява № 17888/12), набуло статусу остаточного 30 січня 2015 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

80. «Шиянов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 2 червня 2016 року(Заява № 12552/09) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

81. «Шмушкович проти України»: Рішення Європейського Суду з прав людини від 14 листопада 2013 року (Заява № 3276/10) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

82. «Юрій Іларіонович Щокін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 3 жовтня 2013 року, (заява № 4299/03) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

83. Справи: Лінгенс проти Австрії, судове рішення від 8 липня 1986 року; справа Обершлік проти Австрії, судове рішення від 23 травня 1991 року; справа Де Гез і Гійселс проти Бельгії від 24 лютого 1997 року [Електронний ресурс]: «Європейський суд з прав людини: організація, діяльність, стандарти» / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький. – Луганськ, 2007. – Програма (версія 1.0) 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

Рекомендована література:

Базова

1. Ахтирська Н.М., Касько В.В., Маланчук Б.А., Мелікян А., Пошва Б.М., Фулей Т.І., Шукліна Н.Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / За заг. ред. проф. Маляренка В.Т. — К.: «К.І.С», 2011. — 320 с.
2. Бущенко А.П. Застосування статей 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці.- Харків: Права людини, 2010. — 432с.
3. Бущенко А.П. Стаття 2 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко .- Харків: Права людини, 2010. — 368с.
4. Бущенко А.П. Стаття 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко .- Харків: Права людини, 2010. — 412с.
5. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, систематизований дайжест рішень Європейського суду з прав людини / А.П. Бущенко .- Харків: Права людини, 2010. — 432с.
6. Волосюк П.В. Решения Европейского суда по правам человека как источник уголовного права России: дисс. ... к.ю.н. спец. 12.00.08 / Волосюк Павел Валерьевич – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Ставрополь, 2005. – 172 с.
7. Довідник із застосування статті 6 Конвенції – Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект) / Європейський суд з прав людини, 2014 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.
8. Дроздов О., Дроздова О. Аналітичний огляд прецедентного права Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року (на основі «Огляду прецедентного права / Олександр Дроздов, Олена Дроздова // Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року») Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/ЄСПЛ_2/oglyad-precedentnogo-prava-yespl-2018.pdf
9. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навчально-практичний посібник / Т.І. Дудаш. – К.: Алерта, 2013.- 368 с.
10. Запити про вжиття тимчасових заходів: практичний посібник (станом на 19 вересня 2016 року) // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr>
11. Кучинська О., Шаркова А. Недопустимість доказів, зібраних під час затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою: деякі проблемні аспекти // Право України. – 2014. - №10. – С. 75.

12. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини / Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В.: монографія. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. – 228 с.
13. МакБрайд Джеремі Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. – Київ: «К.І.С.», 2010. – 576 с.
14. Обзор прецедентного права суда (январь-июнь 2015 года) / Європейський суд з прав людини, 2014 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int.
15. Посібник зі статті 5 – Право на свободу та особисту недоторканність/ Європейський суд з прав людини, 2012 р. // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int
16. Правові позиції Європейського суду з прав людини: аналітичний огляд / О.М.Дроздов, О.В.Дроздова; за заг. ред. О.М.Дроздова, М.С.Ковтун, В.І.Ковтуна. — Харків: Видавничий будинок «Фактор», 2018.— 624 с.
17. Практичний посібник щодо критеріїв прийнятності заяв, які подаються у Європейський суд з прав людини (станом на 1 січня 2014 року) // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr>
18. «Precedent UA – 2015» / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К.: КВІЦ, 2015. — 412 с.
19. Рабінович П.М., Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського Суду з прав людини). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія 1. Дослідження та реферати. Вип. 5. – Львів: Астрон, 2004. – 124 с.
20. Рябчинська О.П., Іваніна Ю.В. Урахування практики Європейського суду з прав людини у процесі кримінально-правової кваліфікації / О.П. Рябчинська // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 6. – С. 201 – 204
21. Сорока О.О. Реалізація практики Європейського суду з прав людини у кримінальному праві України. Дис.. ... к.ю.н. Спец. 12.00.08 / Сорока Олена Олександрівна – кримінальне право і криминологія; кримінально – вико- навче право. – Київ, 2015. – 254 с.
22. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / авт.. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький; [відп. редактор канд. істор. наук, доц. В.М. Карпунов]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600с.
23. Туманов В.А. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практика ее применения / В.А. Туманов, Л.М. Энтин. – М.: Издательство Норма, 2002. – 336 с.
24. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

25. Хилюк С. Правило NULLUM CRIMEN SINE LEGE в інтерпретації Європейського суду з прав людини / С.В. Хилюк // Підприємництво, господарство і право. – 2013. - №4. – С. 47-52.

26. Хилюк С. Принципи кримінального права: деякі проблеми застосування у практиці Європейського Суду з прав людини // Міжнародний форум з практики Європейського Суду з прав людини, 29 листопада -1 грудня 2013 р., Львів. – Львів: Галицький друкар. – С. 169.

27. Хилюк С.В. NULLA POENA SINE LEGE як складова принципу законності у практиці Європейського суду з прав людини / С.В. Хилюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.- 2013. - №2.

28. Хилюк С.В. Кримінально-правові аспекти правила non bis in idem у практиці Європейського суду з прав людини / С.В. Хилюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - Львів, 2012.- №55. – С.254-265.

29. Хім'як Ю.Б. Окремі питання впливу Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики європейського суду з прав людини на кримінальне право України / Ю.Б. Хім'як // Держава і право. — 2009. — Вип. 45. — С. 477 – 481.

30. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: дис.. ... к.ю.н. спец. 12.00.08 / Хім'як Юрій Богданович – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Київ, 2011. – 261 с.

31. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі. – К. : Видавництво «Реферат», 2005. – 192с.

32. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. - Вид. 2-е, випр., доп. - К.: Реферат, 2007. – 848 с.

33. Юзвиков Д.В. Вопросы уголовного права в практике Европейского Суда по правам человека: дисс. ... к.ю.н. спец. 12.00.08 / Юзвиков Дмитрий Владимирович – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Москва, 2004.

Спеціальна

1. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види // Адвокат. - 2011. - №8 (131). – С. 10-22.

2. Антонюк Н.О. Злочини проти особи у роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України / Н.О. Антонюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – № 51. – С. 298–307.

3. Антонюк Н.О. Зміст поняття «житло» під час диференціації відповідальності за викрадення / Н.О. Антонюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2011. – № 52. – С. 254–261.

4. Антонюк Н.О. Імплементация міжнародно-правових норм про катування : [Електронний ресурс] / Н.О. Антонюк // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 3. —

Режим доступу до документу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlduvs/2010_3/v3_10_1_7.pdf.

5. Бадида А., Лемак В. Позитивні зобов'язання держави в контексті розуміння прав людини / А. Бадида, В. Лемак // Публічне право. - 2 (26). – 2017 р. – С.245-253

6. Балобанова Д.О. Значення рішень Європейського суду з прав людини для розвитку кримінального права України // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: зб. наук. ст. Міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / За ред. д.ю.н., проф., академіка С.В. Ківалова; Націон.ун-т Одеська юридична академія. – О.: Фенікс, 2012. – С.374 – 377.

7. Брич Л.П. Кримінальне законодавство України і практика його застосування у світлі європейських стандартів прав людини / Л.П. Брич // Вісник Львівського університету. – Серія юридична. – 2010. – Вип. 51. – С. 308 – 322.

8. Брич Л.П. Обмеження у кримінальному праві України права громадян на поширення інформації / Лариса Павлівна Брич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2007. – Вип. 45. – С. 134–142.

9. Брич Л.П. Питання кримінального права у рішеннях Європейського суду з прав людини // Практика Європейського суду з прав людини: загальнотеоретичні дослідження / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України ; редкол. : П. М. Рабінович та ін. — Серія І. Дослідження та реферати. — Вип. 21. — Л., 2009.

10. Брич Л.П. Про кримінально-правову оцінку вчинення діянь, що призвели до масової загибелі населення України від голоду у 1932-1933 р.р. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів, 2009. – Вип.4. – С.173 – 178.

11. Брич Л.П. Діяльність української міліції у світлі європейських стандартів прав людини / Л.П. Брич // Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності: тези наук.-практ. семінару, 7 грудня 2012 р., Львів. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 77 – 87.

12. Броневицька О.М. Відповідність положень чинного Кримінального кодексу України про відповідальність за посягання на особисту свободу особи вимогам міжнародно-правових актів / О.М. Броневицька // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2010. – № 3. – С. 319 – 327.

13. Буткевич О.В. Рішення Європейського суду з прав людини в українській правозастосовній практиці / О.В. Буткевич // Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. — К.: Ред. журн. «Право України», 2011. – Дод. до журн. «Право України». – Вип. 1, ч. 3 : Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань: у 3 ч. – 2011. – с. 5 – 29.

14. Бущенко А. Захист від катувань, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження в практиці Європейського суду з прав людини // Проти

катувань. Європейські механізми запобігання катуванням та жорстокому поводженню / Харківська правозахисна група. — Х., 2003. — 160 с.

15. Василяш В. До питання про джерела кримінального права / В. Василяш // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали X регіональної науково-практичної конференції. — Львів, 2004. — С. 356 – 358.

16. Гацелюк В.О. Деякі аспекти імплементації Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод у національне кримінальне законодавство / В.О. Гацелюк // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. — 2001. — №1. — С. 56 – 70.

17. Гацелюк В.О. Проблеми коментування КК з позицій забезпечення реалізації принципу законності кримінального права / В.О. Гацелюк // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. Матеріали міжнародної конференції «Проблеми коментування кримінального закону». — 2004. — № 2. — Додаток 2. — С. 190 – 195.

18. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): монографія / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ / В.О. Гацелюк. — Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. — 280 с.

19. Горпинюк О.П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.П. Горпинюк. — Л., 2011. — 19 с.

20. Горпинюк О.П. Типи позитивних зобов'язань держав щодо гарантування права на повагу до приватного й сімейного життя в практиці Європейського суду з прав людини / О.П. Горпинюк // Електронне фахове наукове видання Порівняльно-аналітичне право. — № 6. — 2017. — С.395 – 399 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.par.in.ua/6_2017/119.pdf

21. Горпинюк О.П. Інформаційна приватність та її захист від злочинних посягань в Україні / О.П. Горпинюк: монографія. — Львів: БОНА, 2014. — 324 с.

22. Грищук В. К. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права: [навч. посіб.] / В. К. Грищук. — Л. : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. — 112с.

23. Дем'яненко Ю.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості приватного життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю.І. Дем'яненко. — Х., 2008. — 20 с.

24. Денькович О.І. Використання практики Європейського суду з прав людини у тлумаченні кримінально-правових норм Конституційним судом України // Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності: тези наук.-практ. семінару, 7 грудня 2012 р., Львів. — Львів: ЛьвДУВС, 2012. — С. 74 – 76.

25. Дроздов О. Non bis in idem — європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за

матеріалами практики Європейського Суду з прав людини) / О. Дроздов // Право України. – 2017. – № 6. – С. 110-132

26. Евросуду бязал Україну виплатити рекордну компенсацію // Юридическая практика. – 27 июля 2012 г.

27. Ефименко В. Европейский прецедент для Украины / В. Ефименко // Юридическая практика. – 2007. – № 45. – 15 листопада.

28. Європейський суд з прав людини: судова практика. Науково-практичне видання. Додаток до журналу “Право України”. Заборона катувань. - Випуск 1, 2011. – 1 CD.

29. Єпур Г.В. Впровадження міжнародно-правових актів в кримінальне законодавство України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Єпур Григорій Володимирович. – Х., 2005. – 195 с.

30. Єрмак О. Конфіскація у світлі рішень Європейського Суду з прав людини / О. Єрмак // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – ч.1. – 115 – 119с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_1/24.pdf

31. Задоя К. П. Рішення Конституційного Суду України в справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі в контексті прецедентної практики Європейського Суду з прав людини / К. П. Задоя // Адвокат. – 2012. – № 2. – С. 25 – 28.

32. Задоя К.П. Нормативне (законодавче) вирішення питання про юридичну природу спеціальної конфіскації майна de lege ferenda / К.П. Задоя // Вісник Вищої ради юстиції» - 2012. – № 2 (10). – С.76 – 86

33. Зайцев Ю. Є. Про тонкощі використання в українській судовій практиці рішень Європейського суду з прав людини// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 7 – 8.

34. Зайцев Ю. Проблема якості закону в практиці європейського суду з прав людини / Ю. Є. Зайцев // Матеріали міжнародного форуму з практики Європейського суду з прав людини 30 листопада 2 грудня 2012 року. – Львів, 2012. – С.181 – 187.

35. Зайцев Ю. Стаття 3 Європейської Конвенції з прав людини: специфіка тлумачення та застосування / Ю. Зайцев // Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини. – Київ: Український центр правничих студій, 2001. – С. 11 – 18.

36. Запити про вжиття тимчасових заходів: практичний посібник (станом на 19 вересня 2016 року) // Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr>

37. Захаров Є. Роль громадських правозахисних організацій у боротьбі з катуванням та поганим поведінням // Право України. – 2011. – №7. – С.96.

38. Ільченко І. Деякі питання застосування конвенції про захист прав і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини / І. Ільченко // Право України – 2009. – № 10. – С. 145 – 148.

39. Капліна О. Проблеми правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права з урахуванням практики Європейського

суду з прав людини. / О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. – Х. : «Право». – 2007. – № 2. – С. 187 – 197.

40. Касько В. Критерії ефективності розслідування фактів поганого поведження: огляд прецедентної практики Європейського суду з прав людини, зокрема у справах проти України // Право України. – 2011. – №7. – С.96.

41. Кваша О. О. Захист права на повагу до житла у практиці Європейського суду з прав людини / О. О. Кваша, Г. Ю. Рунов // Правова держава. – Вип. 18. – К. : Інститут держави і права НАН України, 2007. – С. 380 – 386.

42. Кибальник А. Г. Влияние международного уголовного права на российское уголовное право : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Кибальник Алексей Григорьевич. – Москва, 2003. – 427 с.

43. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у практиці судів України [Ярема О.Г., Григор'єва Л.І., Гуменюк В.І. та ін.]. – Київ: 2008. – 329 с.

44. Кононенко В.П. «Звичаєва природа прецедентного характеру рішень Європейського суду з прав людини» автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / В.П. Кононенко, 2009. – 19 с.

45. Лутковська В. Європейські стандарти заборони катування / В.Лутковська // Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини. – Київ: Український центр правничих студій, 2001. – С. 5 – 11.

46. Мармазов В. Принцип stare decisis та динамічність практики Європейського суду з прав людини / В. Мармазов. // Право України. 2003. – № 2. – С.140 – 142.

47. Мартиненко О. Доступність для суспільного контролю розслідувань за фактами катувань та жорстокого поведження: актуальні завдання правоохоронних органів // Право України. – 2011. – №7. – С.96.

48. Мартиненко О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: монография / О.А. Мартиненко. – Харьков: Изд-во Харьковского национального университета внутренних дел, 2005. – 496 с.

49. Окремі рішення Європейського Суду з прав людини проти України, які стосуються МВС. – Харків: Харківська правозахисна група, 2009. – 148 с.

50. Онопенко В. В. Механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення. Доповідь на Міжнародній конференції «Проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини в правовій системі України» // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 7.

51. Павленко Т.А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя: автор. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. / Павленко Тетяна Анатоліївна – Львів. – 2008. – 20 с.

52. Паліюк В.П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод. – К.: Фенікс, 2004. – 264 с.

53. Пинаев А.А. Уголовное право Украины. Общая часть. / А.А. Пинаев. – Х., 2005. – 664 с.

54. Погорецький М.Я. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності / М.Я. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2016 – № 1. – С. 33 – 43

55. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі: [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу: http://library.nulau.edu.ua/REPOZITORIUM/UGOLOV_PRAVO_2/monogr_PONOMARENKO.htm

56. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України: [Електронний ресурс] /Ю. Попов. – Режим доступу до документу: http://popov-yuyu.narod.ru/28_ECHR_case-law.htm.

57. Попович В.П. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України: дис. канд. ... юрид. наук: 12.00.08 / Попович Віталія Петрівна. – Л., 2010. – 322 с.

58. Права людини в діяльності української поліції – 2015. Науково-практичне видання / Упоряд. Крапивін Є.О. – К. : Асоціація УМДПЛ, 2016 р. – 408 с.

59. Присяжнюк І.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла або іншого володіння особи в Україні: автор. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Присяжнюк Іван Іванович. – К., 2010. – 19 с.

60. Пудовочкин Ю.Е. Понятие, принципы и источники уголовного права: сравнительно-правовой анализ законодательства России и стран Содружества Независимых государств / Ю.Е. Пудовочкин, С.С. Пирвагидов. – Спб., Изд-во «Юридический центр пресс», 2003. – 297 с.

61. Рабінович П.М. Поняття злочину і покарання в інтерпретації Страсбурзького Суду // Юридичний вісник України. – 2007. – № 14.

62. Рабінович П.М. Поняття кримінального правопорушення та покарання в інтерпретації Європейського суду з прав людини // Право України . – 2011. – №9.

63. Рабінович П.М., Ратушна Б.П. Європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві та стан дотримання їх в Україні // Право України. – 2014. – №10.

64. Раданович Н.М. До питання про відповідність законодавства України Європейській Конвенції про захист прав та основних свобод людини / Н.М. Раданович // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. – 2000. – Випуск 35. – С. 5 – 9.

65. Ратушна Б.П. Належне доказування в судовому правозастосуванні України в світлі практики Європейського Суду з прав людини: дис. ... к.ю.н. – Львів/ Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014.

66. Святоцька В. Практика Європейського Суду з прав людини у діяльності українських адвокатів // Право України. – 2011. – №7. – С.111.

67. Слюсарчук Х.Р. «Обґрунтованість» сумніву як ознака «розумності» сумніву у концепції стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7

– 8 лютого 2017 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017. С. 241–247.

68. Слюсарчук Х.Р. Співвідношення реалізації стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та вимоги про тлумачення сумнівів щодо доведеності вини особи на її користь у кримінальному провадженні // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції (20 – 21 січня 2017 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2017. С. 76–79.

69. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» як «об’єктивний» критерій прийняття рішення у кримінальному провадженні // Особливості нормативних процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського союзу : матеріали міжнародної науково – практичної конференції (3 – 4 червня 2016 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 235–238.

70. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування «переконавання за більшою вірогідністю» та «вагоме переконавання» у кримінальному провадженні: сфера застосування // Закарпатські правові читання: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (20 – 22 квітня 2017 р.): Т. 1. Ужгород : Юридичний факультет Ужгородського національного університету, 2017. С. 475–480.

71. Соловйов О. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “теорія та історія держави і права” / О.В. Соловйов. – Л., 2011. – 20с.

72. Соловйов О. Застосування практики страсбурзького суду як джерела права в Україні: деякі проблемні аспекти / О. Соловйов // Право України. – 2010. – № 10. – С. 207 – 213.

73. Соловйов О. Кримінальне обвинувачення у справах публічно-правового характеру (практика Європейського суду з прав людини) // Право України. – 2005. – № 2. – С. 121 – 124.

74. Соловйов О.В. Фактична нормативність рішень Європейського суду з прав людини і чинники, що її обумовлюють / О.В. Соловйов // Права людини. – 2006. – № 22. – [Електронний ресурс]. – режим доступу до документу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1154523190>

75. Степанеко А.С. Проблеми визначення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» // Юридичний науковий електронний журнал. – С. 225-227.

76. Толочко О. Гуманізація доказування у кримінальному процесі // Науковий часопис Національної Академії прокуратури України. – 2014. – №4. – С. 187-196.

77. Україна накопичила мільярдний борг за рішеннями ЄСПЛ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euointegration.com.ua/news/2014/09/16/7026064/>

78. Урсула Килкэллі. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 8 Право на уважение частной и семейной жизни,

жилища и корреспонденции. Прецеденты и комментарии / Урсула Килкэлли, Э. А.Чефранова. – М. : Российская академия правосудия, 2001. – 161 с.

79. Хилюк С.В. «Злочин і кара» у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / С.В. Хилюк // Часопис Академії адвокатури України. - том 8 №4(29). – 2015. – С. 108 – 125 – С.118

80. Хилюк С.В. Nullum crimen sine lege у практиці Європейського суду з прав людини / С.В. Хилюк // Проблеми державотворення і захисту прав людини: Матеріали ХІХ звітної науково – практичної конференції 7-8 лютого 2013 року /Л.: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2013.

81. Христова Г. Типи позитивних зобов'язань держави щодо прав людини у світлі юриспруденції Страсбурзького суду / Г. О. Христова // Юрист України. – 2013. – №2 (23). – С. 11-19

82. Христова Г.О. Доктрина позитивних зобов'язань держави щодо прав людини: основні етапи формування / Г.О. Христова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 16-23

83. Христова Г.О. Про позитивні зобов'язання держави в умовах збройного конфлікту та тимчасової втрати контролю над частиною своєї території / Г.О. Христова // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (89) 2017. – С. 54-67

Інформаційні ресурси:

1. Верховна Рада України
<http://www.rada.kiev.ua/>
2. Верховний Суд
<http://www.supreme.court.gov.ua>
3. Кабінет Міністрів України
<http://www.kmu.gov.ua/>
4. Міністерство юстиції України
<http://www.minjust.gov.ua/>
5. Інформаційно-пошукова система по законодавству "Ліга": <http://www.liga.kiev.ua/>
6. Єдиний державний реєстр судових рішень України – www.reyestr.court.gov.ua/
7. Європейський суд з прав людини – <http://www.echr.coe.int>
8. Онлайн-курс :Європейський механізм захисту прав людини. Частина 1 та 2. – <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra+HR101+hr101/about;> <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra+HR201+hr201/about>

Наукове видання

Укладач – Оксана Горпинюк

**ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ
ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
В УКРАЇНІ**

*методичні рекомендації для підготовки
до практичних і семінарських занять*

Підписано до друку 27.09.2018 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум.-друк. арк. 10,1. Наклад 60 прим.
Вид. №13. Зам. №129.

Видавець і виготовлювач
ПП “Видавництво “БОНА”
вул. Наукова, 5, Львів, 79060
Свідоцтво держ. реєстру: ДК №4275.
тел.: (032) 240-96-40